

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**RUSYA'NIN UKRAYNA POLİTİKALARININ
JEOPOLİTİK TEORİLER ÇERÇEVESİNDE
İNCELENMESİ: VLADİMİR PUTİN DÖNEMİ**

YUSUF KOŞAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
DR. ÖĞR. ÜYESİ ŞEYMA AKIN**

KONYA-2024

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**RUSYA'NIN UKRAYNA POLİTİKALARININ
JEOPOLİTİK TEORİLER ÇERÇEVESİNDE
İNCELENMESİ: VLADİMİR PUTİN DÖNEMİ**

YUSUF KOŞAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
DR. ÖĞR. ÜYESİ ŞEYMA AKIN**

KONYA-2024

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Yusuf Koşar		
	Numarası	20811401004		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Rusya'nın Ukrayna Politikalarının Jeopolitik Teoriler Çerçevesinde İncelenmesi: Vladimir Putin Dönemi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

**Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası**

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Yusuf Koşar		
	Numarası	20811401004		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Şeyma Akın		
Tezin Adı	Rusya'nın Ukrayna Politikalarının Jeopolitik Teoriler Çerçevesinde İncelenmesi: Vladimir Putin Dönemi			

Jeopolitik, ülkeler ve bloklar arası güç mücadelelerini anlamak ve coğrafyanın siyasete olan etkilerinin analizi için önemli bir bilim dalıdır. Vladimir Putin'in göreve geldiği 1999 yılından itibaren gelişmiş olduğu Rusya'yı yeniden dünya sahnesinde eski güçlü günlerine döndürme isteği, Ukrayna ile olan ilişkilerinde etkili olmaktadır. Ukrayna'nın coğrafi konumu, iki ülke arasındaki ortak geçmiş ve bu tarihsel mirasın doğurmuş olduğu sorunlar iki ülke arası ilişkileri hem bölgesel hem de küresel çapta etkilemektedir. Rus iç siyasetinin ve Ukrayna'daki siyasi atmosferin iki ülke arası ilişkilerde ve yaşanan kriz anlarında etkili olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Vladimir Putin'in ilk döneminde gerçekleşen 2004 Turuncu Devrim ile başlayarak 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgali noktasına gelen iki ülke arası ilişkiler jeopolitik teoriler çerçevesinde açıklanabilmektedir. Bu tez çalışmasında 1999-2022 yılları arası, Putin liderliğindeki Rusya'nın, Ukrayna'ya karşı uygulamış olduğu politikaların jeopolitik teoriler çerçevesinde incelemesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Ukrayna, Putin, Jeopolitik, Coğrafya, İşgal

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Yusuf Koşar		
	Student Number	20811401004		
	Department	International Relations		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assistant Professor Şeyma Akın		
Title of the Thesis/Dissertation	Examining Russia's Ukraine Policies in the Framework of Geopolitical Theories: The Era of Vladimir Putin			

Geopolitics is an important field of study for understanding power struggles between countries and blocs, and analyzing the impact of geography on politics. Vladimir Putin's desire to return Russia to its former powerful days on the world stage since taking office in 1999 has been influential in its relationship with Ukraine. The geographical location of Ukraine, shared history between the two countries, and the issues arising from this historical legacy have had both regional and global effects on their relationship. It should also be noted that Russian domestic politics and the political atmosphere in Ukraine have been influential in their relationship and during moments of crisis.

The relationship between the two countries, which started with the 2004 Orange Revolution during Putin's first term and escalated to Russia's occupation of Ukraine in 2022, can be explained through the lens of geopolitical theories. This thesis will examine Putin-led Russia's policies towards Ukraine between 1999-2022 within the framework of geopolitical theories

Key Words: Russia, Ukraine, Putin, Geopolitics, Geography, Invasion

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
HARİTALAR LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
TEŞEKKÜR.....	ix
GİRİŞ.....	1
ÇALIŞMANIN AMACI.....	3
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR.....	3
ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ.....	4
LİTERATÜR TARAMASI.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: JEOPOLİTİK YAKLAŞIMLAR

1.1. Jeopolitik Kavramı.....	7
1.2. Jeopolitik Kavramının Tarihsel Gelişim Süreci.....	9
1.3. Jeopolitik Yaklaşımlar.....	13
1.3.1. Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar.....	13
1.3.1.1. Kara Hakimiyet Teorisi.....	13
1.3.1.2. Kenar Kuşak Teorisi.....	16
1.3.1.3. Deniz Hakimiyet Teorisi.....	18
1.3.1.4 Hava Hakimiyet Teorisi.....	20
1.3.2 Eleştirel Jeopolitik.....	21
1.3.3. Çağdaş Jeopolitik Yaklaşımlar.....	23
1.3.3.1. Büyük Satranç Tahtası.....	23
1.3.3.2. Medeniyetler Çatışması Tezi.....	25
1.3.3.3. Tarihin Sonu Tezi.....	26
1.3.3.4 Yeni Avrasyacılık Anlayışı.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA'NIN VLADİMİR PUTİN DÖNEMİ UKRAYNA POLİTİKALARI

(2000-2023)

2.1. Rus Dış Politikasının Genel Görünümü.....	32
2.2. Ukrayna'nın Rusya İçin Önemi.....	34
2.3. Ukrayna Siyasi Tarihi ve Rusya'nın Politikaları.....	36
2.3.1. Turuncu Devrim.....	36
2.3.2. Devrimin Sonu ve Yanukovych'in Dönüşü.....	40
2.3.3. 2010 Seçimleri ve Ukrayna'da Yeni Dönem.....	44

2.4. Euromaidan Protestoları ve Ukrayna-Rusya Gerilimi.....	47
2.4.1. Euromaidan Protestoları.....	47
2.4.2. Kırım'ın Yasadışı İlhakı.....	54
2.4.3. Donbass Krizi ve Çatışmaları.....	57
2.5. 2014-2022 Arası Ukrayna-Rusya Gerilimi ve Uzlaşma Çabaları.....	60
2.5.1. Minsk 1 ve Minsk 2 Anlaşmaları.....	63
2.5.2. Azak Denizi Krizi.....	66
2.5.3. Volodimir Zelensky Dönemi.....	67
2.6. Rusya'nın Ukrayna'yı İşgali ve Savaşın Bir Yılı.....	70
2.6.1. İşgal Süreci.....	71
2.6.2. Tahıl Koridoru Anlaşması ve Ateşkes Görüşmeleri.....	75
2.6.3. Ukrayna'nın Doğusunda Yasadışı İlhak ve Savaşın Seyri.....	76
2.6.4. Rusya'ya Yönelik Yaptırımlar.....	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VLADİMİR PUTİN DÖNEMİ UKRAYNA POLİTİKALARININ JEOPOLİTİK TEORİLER ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

3.1. Kara Hakimiyet Teorisi ve Rusya'nın Ukrayna Politikaları: Tarihsel ve Jeopolitik Bir Analiz.....	83
3.2. Kenar Kuşak Teorisi ve Ukrayna'nın Geleceği: Rusya ve Batı'nın Yaklaşımlarının Karşılaştırılması.....	88
3.3. Deniz Hakimiyet Teorisi ve Karadeniz: Rusya'nın Ukrayna Deniz Politikalarının Stratejik Bir Analizi.....	91
3.4. Hava Hakimiyet Teorisi ve Ukrayna Çatışması: Hava Kuvvetlerinin Modern Savaştaki Rolüne İlişkin Bir Değerlendirme.....	94
3.5. Tarih Sonu Tezi ve Ukrayna Krizi: Rusya'nın Ukrayna'ya Yönelik Politikalarına Soğuk Savaş Sonrası Bir Bakış.....	96
3.6. Medeniyetler Çatışması Tezi ve Rusya'nın Ukrayna'ya Yönelik Politikaları: Kültürel ve İdeolojik Bir Analiz.....	99
3.7. Büyük Satranç Tahtası ve Rusya'nın Ukrayna'ya Yönelik Büyük Stratejisi: Jeopolitik ve Stratejik Bir Perspektif.....	103
3.8. Yeni Avrasyacılık ve Rusya'nın Ukrayna Politikaları: Geleceğe Yönelik Jeopolitik Stratejiler ve Etkileri.....	106
SONUÇ.....	110
KAYNAKÇA.....	114

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.1. Mackinder'in Kalpgâh Bölgesi.....	14
Harita 1.2. Spykman'a Göre Kenar Kuşak Bölgesi.....	17
Harita 3.1. NATO Üyesi Ülkeler.....	85
Harita 3.2 AB Üyesi Ülkeler.....	86
Harita 3.3 Karadeniz'in Coğrafi Konumu.....	93

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
FSB	: Federalnaya Slujba Bezopasnosti
KGB	: Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Ukrayna SSC	: Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, bugün dahi çeşitli siyasi ve askeri baskılar altında ezilen Kırım Tatar Türkü soydaşlarım nezdinde esaret altındaki bütün Türklere ithaf olunur.

Yüksek lisans eğitimim ve tez yazım sürecim boyunca maddi manevi desteğini esirgemeyen, sabır ve ilgi ile tez sürecimi takip eden danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Şeyma AKIN'a şükranlarımı sunuyorum.

Her ne kadar bu süreçte uzak düşmüş olsak dahi sürekli inancımı ve desteklerini hissettiğim dostlarım Muhammed Yusuf GENÇKAN ve Muhammet ÇÖTOĞLU'na, gözlerinde gördüğüm ışıltıyla yolumu ve kalbimi her daim aydınlatan sevgili kardeşlerim Ebubekir ve Betül KOŞAR'a, bana olan inançlarını hiçbir zaman yitirmeyen, her defasında beni daha güçlü kılan ve bugün geldiğim noktaya ulaşmamı sağlayan pek kıymetli annem Sevgi KOŞAR ve babam Ömer KOŞAR'a; son olarak, iyi ve kötü günlerimde hep yanımda olan, bu çalışmanın yazım sürecinde hayatlarımızı ve hayallerimizi birleştirdiğim, sevgili eşim Sıdika Gizem KOŞAR'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

GİRİŞ

Coğrafya, ilk çağlardan itibaren siyaset biliminin en önemli unsurlarının başında gelmektedir. Uluslararası güç mücadelelerinde coğrafi üstünlük sağlamak amaçlanmış veya coğrafi anlamda üstünlük sağlayan devletler gücü elinde tutabilmişlerdir. Siyaset ve coğrafya unsurları arasındaki ilişki hakkında tarih boyunca çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. İnsanlık tarihi boyunca coğrafyanın önemi hususunda çeşitli tezler öne atılmıştır. Bahsi geçen bu fikirlerin önemli bir kısmı, siyaset ve coğrafya kavramlarının bir arada kullanıldığı jeopolitik kavramı altında ileri sürülmüştür.

Jeopolitik teoriler çerçevesinde, bir ülkenin dış politikada karar alırken hangi hususlara öncelik vereceği ve politikalarını hangi doğrultuda şekillendireceği önceden kestirilebileceği gibi, alınan kararlar ve politikaların analizi de siyaset ve coğrafya kavramları ile yapılabilmektedir. Hakimiyet, üstünlük ve coğrafyanın temel alındığı bu anlayış sayesinde ülkeler karar alma sürecinde bu teorilere başvurabilmektedir. Bunun yanında bir başka devlet, rakibi olarak gördüğü devletlerin politikalarını jeopolitik yaklaşım ile anlamlandırabilmekte ve karşı politikalar üretebilmektedir.

Jeopolitik, 20. yüzyılın başlarından itibaren bir bilim dalı olarak kabul edilmeye başlanmış, iki dünya savaşı arası dönemde uluslararası rekabetin artması sebebiyle geliştirilmiştir. Soğuk Savaş döneminde Dünya hakimiyeti mücadelesi içerisinde olan SSCB ve ABD tarafından kullanılmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise yerini coğrafyayı temel alan ancak kara hakimiyetini merkeze almayan çağdaş teorilere bırakmıştır. Bu anlamda oldukça yeni bir bilim dalı olarak görülmekte ve eleştirilen yönleri var olsa dahi jeopolitik, insan topluluklarının devlet kurmaya başladığı tarihten itibaren var olmuştur. Siyasetin belli bir coğrafi alanda yapılacağı düşünülürse aksini söylemek zorlaşacaktır.

SSCB'nin dağılması ve ABD'nin dünya sahnesine tek güç olarak çıkması ile birlikte Rusya Federasyonu on yıllık bir bunalım dönemi içerisine girmiştir. Bu bunalımın başlıca sebepleri ekonomi ve uluslararası anlamda güç kaybı olmuştur. SSCB'yi bir arada tutan sosyalist düzen sessiz bir biçimde yıkılmış ve Rusya Soğuk

Savaş'tan mağlup olarak ayrılmıştır. Orta Asya, Doğu Avrupa, Kafkasya ve Baltık Denizi bölgelerinde ciddi toprak kayıpları yaşamıştır. 1991 yılından itibaren kurulan Bağımsız Devletler topluluğu ile bu yenilginin izleri hafifletilmeye çalışılsa da Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerinin önemli bir kısmının Batı ile iyi ilişkiler içerisinde bulunarak Sovyet mirasını reddetmelerinin önüne geçememiştir.

Hal böyleyken 1999 yılının son günleri ile birlikte Rusya'da Vladimir Putin dönemi başlamış ve doğrudan ve/veya dolaylı yoldan bugüne kadar sürmüştür. SSCB'nin dağılmasını ve komşu ülkelerin NATO ve AB gibi bloklara katılmalarını Putin birer hata olarak görmüştür. Öyle ki yakın komşuları ile olan ilişkilerinde hep bu hataların tekrarlanmaması göz önünde bulundurulmuştur. Batı bloku ve Rus Dünyası'nın dışında görülen ülkeler ile komşu ülkelerin iyi ilişkiler kurma ihtimali bile Rusya'nın agresif dış politikalara yönelmesine yetmiştir. Rusya ile Putin döneminde en gergin ikili ilişkiler yaşayan ülkeler ise Gürcistan ve Ukrayna olmuştur. Bu bağlamda Gürcistan topraklarının %20'si halen Rus işgali altında bulunmaktadır.

Bu çalışmada esas itibari ile Rusya'nın Ukrayna politikalarının değerlendirilecek olmasının sebebi Vladimir Putin'in yirmi üç yıllık iktidarında en çok önem verdiği ve en agresif politikaları uyguladığı ülkenin Ukrayna olmasıdır. Ukrayna'nın bağımsızlığın ilanından on üç yıl sonra gerçekleştirmiş olduğu Turuncu Devrim ile fitili ateşlenen süreçte Rusya-Ukrayna ilişkilerinde gerilimli dönem başlamıştır. Turuncu Devrim'in üzerinde henüz yirmi yıl dahi geçmeden 2022 yılına gelindiğinde ise iki ülke arasında gerilim Rusya'nın Ukrayna'yı işgali noktasına gelmiştir. Ukrayna, Rusya ile aynı ittifakta bulunmak istemediğini, Rusya sınırında yer alan ve çoğunluğu Rusça konuşan nüfusun büyük bölümü hariç, Rusya ile aynı değerlere sahip olmadığını yapmış olduğu seçimlerde, dış politikada ve hemen hemen hayatın her alanında göstermiştir. 2014 Euromaidan gösterileri sonrası Kırım Rusya tarafından ilhak edilmiş ve Donbass bölgesinde ayrılıkçı hareketler Rusya tarafından desteklenmiştir.

ÇALIŞMANIN AMACI

Avrupa ve Asya'nın geçiş noktasından bulunan Ukrayna'nın Rusya için önemi tarihi, ekonomik, siyasal ve kültürel pek çok sebebe dayanmaktadır. Bundan dolayıdır ki Rusya'nın Ukrayna politikalarının geçmişi ve geleceğinin anlaşılması, Avrasya bölgesinin istikrarı ve güvenliği açısından önem arz etmektedir. Dünyanın karasal alan bakımından en büyük devleti olan Rusya'nın, Avrupa'nın Rusya'dan sonra en geniş topraklarına sahip Ukrayna ile olan ilişkilerinin anlaşılmasını, coğrafyanın siyaset üzerindeki etkilerini analiz eden jeopolitik ve jeopolitik teoriler mümkün kılmaktadır. Jeopolitik teoriler ile Vladimir Putin'in Ukrayna politikalarının dünü ve bugününün anlaşılması sağlanabilmektedir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bu çalışmanın ilk bölümünde jeopolitik kavramının tanımını yapılmış ve kavramın gelişim süreci hakkında tarihsel bilgiler verilmiştir. Çalışmada kullanılacak olan teoriler klasik ve çağdaş jeopolitik teoriler olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. Klasik jeopolitik teorilerden kara, deniz, hava hakimiyet teorileri ve kenar kuşak teorisi seçilmiş; çağdaş jeopolitik teorilerden ise Tarihin Sonu Tezi, Medeniyetler Çatışması tezi, Büyük Satranç Tahtası tezi ve Yeni Avrasyacılık anlayışı çalışmanın sağlığı açısından uygun görülmüştür. Seçilen bu teorilerin Rusya'nın Ukrayna politikalarının anlamlandırılması ve sağlam bir zemine oturtularak geçmişinin anlaşılabilir şekilde geleceğe ışık tutması hedeflenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Vladimir Putin dönemi Rusya'nın Ukrayna politikaları 2000-2023 yılları esas alınarak açıklanmıştır. Özellikle iki ülke arası ilişkilerdeki kırılma noktalarına yoğunlaşmış ve Ukrayna'nın iç ve dış siyasette aldığı kararlarda Rusya'nın vermiş olduğu tepkiler açıklanmıştır. 2004 Turuncu Devrim ile başlayan iki ülke arası gerilimli dönemin 2022 yılına gelindiğinde nasıl ve ne biçimde tam anlamıyla bir işgale dönüştüğü ve işgal sürecinin ne surette devam ettiği konularına yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, ilk bölümde tanımları yapılan jeopolitik teoriler ışığında Rusya'nın Ukrayna politikaları belli başlıklar ve kavramlar

çerçevesinde analiz edilmiştir. Pratikte yaşanan siyasal olayların hangi yaklaşımla açıklanabileceği irdelenmiş ve elde edilen bulgular sayesinde bahsi geçen yedi adet jeopolitik teorinin iki ülke arasındaki ilişkilerin anlaşılmasını kolaylaştırdığı görülmüştür.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada jeopolitik teoriler, Rusya dış politikasını şekillendiren etkenler ile Ukrayna ve Doğu Avrupa'daki Rusya etkisine dair yumuşak ve sert güç araçları temel alınarak bir yol haritası çıkarılmıştır. Bu sayede Doğu Avrupa jeopolitiğinde Rusya'nın özel bir konum kazanmasını sağlayan tarihsel olaylar ve jeopolitik yaklaşımların etkisini ve bölgedeki diğer aktörlere karşı Rusya'nın rekabet alanındaki konumunu literatürdeki ulusal ve uluslararası kitap, makale, dergi, rapor, analiz ve güncel haberlere dayandıran nitel bir yaklaşım benimsenmiştir. Araştırma sürecinde, jeopolitik teorilerin ve bu teorilerin Rus dış politikasına etkisinin anlaşılması için temel literatür taraması gerçekleştirildi. Klasik jeopolitik yaklaşımların yanı sıra, modern anlamda jeopolitik teori kabul edilen Tarihin Sonu Tezi, Medeniyetler Çatışması ve Büyük Satranç Tahtası gibi farklı kuramları üzerinde durulmuştur.

Araştırma sürecinde, Rusya'nın bölgedeki yumuşak ve sert güç araçlarını incelemek için ulusal ve uluslararası kitaplar, akademik makaleler, önde gelen dergiler, stratejik raporlar, derinlemesine analizler ve güncel haberler gibi farklı kaynaklar tarandı. Benzer çalışmalardan ilham alınarak, Rusya'nın Doğu Avrupa jeopolitiğindeki özel konumunu belirlemek ve diğer bölgesel aktörlerle rekabetini anlamak hedeflenmiştir. Özellikle, benzer coğrafi, tarihi ve siyasi dinamiklere sahip olan bölgelerde Rusya'nın uyguladığı politikaların incelendiği örnekler üzerinde duruldu. Bu örnekler, benzer jeopolitik yapılar altında farklı güç dengeleri olan bölgelerde yapılan analizleri içermektedir. Bu süreç, jeopolitik teorilerin pratik politika oluşturmada nasıl kullanılabileceğini ve bu teorilerin uygulanabilirliği konusunda geniş bir anlayış geliştirilmesini amaçladı. Bu çerçevede, Doğu Avrupa coğrafyasında Rusya'nın belirgin jeopolitik konumunu irdeleyen ve literatüre dayalı bir çerçeve oluşturulmuştur.

LİTERATÜR TARAMASI

Literatür taraması, bir araştırma alanındaki mevcut bilgi birikimini anlamak ve önceki çalışmaların önemini değerlendirmek için kritik bir adımdır. Bu, çalışmanın temelini oluşturur ve araştırmanın sahip olduğu özgünlük, yenilik ve katkıyı belirler. Bu çalışmada yapılan literatür taraması, tezin esas konusu ile ilgili alandaki mevcut çalışmaları inceleyerek, Rusya'nın Ukrayna politikaları ve jeopolitik teoriler arasındaki ilişkinin anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Bu mevcut çalışmaların eksikliklerini, çelişkilerini veya belirsizliklerinin belirlenmesi ve araştırma alanındaki boşluğun tespit edilmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca, literatür taraması, önceki araştırmaların sunduğu teorik çerçevenin ve metodolojik yaklaşımların anlaşılmasını sağlamıştır. Bu çalışmaların hangi teorik yaklaşımları veya metodolojileri kullandığını görmek, bu çalışma için hangi perspektiflerin veya yöntemlerin en uygun olduğunun belirlenmesinde bir kılavuz teşkil etmiştir. YÖK Ulusal Tez veri tabanında tezin esas konusu ile ilgili toplamda 6 tez çalışması bulunmaktadır.

Fevzi Yıldırım'ın “21. Yüzyıl Jeopolitik Güç Merkezleri Ekseninde Rusya Ukrayna İlişkileri” tezi, 21. yüzyılın uluslararası ilişkilerinde Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişkilerin merkezindeki rolü ele alıyor. Özellikle, küresel güç merkezleri arasında yaşanan rekabetin Ukrayna jeopolitiğindeki etkilerini inceliyor. Bu çalışma, dönemin siyasi olaylarına odaklanarak Rusya'nın bölgesel ve küresel güç hedeflerinin Ukrayna ile ilişkilerine nasıl yansıdığını açıklamayı amaçlıyor.

Mert Dinler'in “Jeopolitik Çerçeve de Ukrayna-Rusya Gerilimi” başlıklı çalışması, jeopolitik bir perspektiften Ukrayna ve Rusya arasındaki gerilimleri ele alıyor. Bu tez, devletler arası ilişkilerde jeopolitik faktörlerin önemini vurgulayarak, Rusya'nın bölgesel politikalarının ve Ukrayna'nın konumunun bu gerilimdeki etkisini açıklamaya yöneliyor.

Ayşenur Baş'ın “Türkiye'nin Enerji Merkezi Olma Hedefinin Ukrayna Krizinden Türk Akım'a Giden Süreçte Jeopolitik Teorilere Referansla İncelenmesi” adlı çalışması, Türkiye'nin enerji politikalarını Ukrayna krizi sonrası dönemden Türk Akımı'na kadar olan süreçte jeopolitik teorilerle analiz ediyor. Bu çalışma, Türkiye'nin

enerji transferindeki konumunu ve jeopolitik dinamiklerin bu süreçteki rolünü açıklamayı hedefliyor.

Sevsu Önder'in "Ukrayna'nın NATO Entegrasyonu ve Jeopolitik Çıkarımlar" adlı tezi, Ukrayna'nın NATO'ya entegrasyon sürecini ve bu sürecin jeopolitik sonuçlarını ele alıyor. Özellikle, NATO'ya entegrasyonun Ukrayna'nın jeopolitik konumunu ve bölgesel ilişkileri nasıl etkilediğini inceliyor.

Alican Kutlu'nun "Jeopolitik, Ulus ve İmparatorluk: Putin'in Ukrayna ve Dünya Hakkında Söylemleri Üzerinden Rus Kimliğinin İnşaası" başlıklı çalışması, Rus lider Putin'in Ukrayna ve dünya hakkındaki söylemlerinin Rus kimliği üzerindeki etkisini inceliyor. Özellikle, Putin'in ulusal ve uluslararası politikadaki söylemlerinin Rus kimliği üzerindeki etkisini jeopolitik bir bağlamda değerlendiriyor.

Ata Taha Kuveloğlu'nun "Sputnik Türkiye'nin Rusya'nın Ukrayna Politikası Tasviri: Medyanın Jeopolitik Bir Araç Olarak Kullanılmasına Dair Bir Vaka İncelemesi" adlı çalışması, Sputnik Türkiye'nin Rusya'nın Ukrayna politikası hakkındaki yayınlarının içerik analizini yapıyor. Özellikle, medyanın jeopolitik bir araç olarak kullanımını, bu medya organının Rusya'nın politikalarını Türk kamuoyuna nasıl yansıttığını ve jeopolitik amaçlarını nasıl desteklediğini inceliyor.

Bu çalışmalar, Rusya-Ukrayna ilişkileri, jeopolitik teoriler ve medyanın jeopolitik araç olarak kullanımını üzerine önemli bir literatür oluştururken, bu tezlerin toplamı belirli bir zaman dilimindeki siyasi, kültürel ve jeopolitik dinamiklerin değerli bir analizini sunmaktadır. Ancak, çoğunlukla Ukrayna-Rusya ilişkilerinin savaş noktasına varmadan önce yazılmışlardır ve literatürdeki en önemli eksik de güncelliktir. Bu tez çalışmasının önemi ise 2023 yılında yazılmasıdır ve Ukrayna-Rusya ilişkilerinin savaş boyutunun da analizi yapılabilmektedir. Mevcut literatürdeki boşlukları belirleyip doldurma amacı güden bu çalışma, jeopolitik teorileri ve Putin dönemi Rusya'nın Ukrayna politikalarını ele alarak alandaki açıkları kapama hedefini taşır. Özetle, bu çalışma, güncel bir perspektif sunarak mevcut literatürdeki eksiklikleri ele almakla kalmaz, aynı zamanda Ukrayna-Rusya ilişkilerinin savaş boyutunu da kapsayan yeni bir analitik bakış açısı getirmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: JEOPOLİTİK YAKLAŞIMLAR

1.1. Jeopolitik Kavramı

Jeopolitik kavramı, ortaya çıktığı tarihten günümüze kadar çeşitli şekillerde kullanılmış ve farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Konuyla alakalı yapılan literatür taraması sonucu jeopolitik kavramının çeşitli tanımlarına erişilmiştir. Terimin ortak kaniya dayanan tek bir tanımının olmamasının sebebi birçok manaya geliyor olmasıdır. Jeopolitik kavramını oluşturan coğrafya ve siyaset kavramlarının geniş bir çalışma alanına sahip olması da ortak bir tanım bulunamamasının esas sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Özellikle eleştirel jeopolitikçiler, alana önemli katkılarda bulunarak kavramın her insan için farklı anlamlara geldiğini ifade etmişlerdir. Jeopolitiğin tekil ve alanında her şeyi kapsayan bir anlama gelmediğini ve yalın bir kimliğe sahip olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır (Flint, 2006: 2-6). Öte yandan, kavramın gerçek manada çok iddialı ve istikrarsız olduğunu söylemekte de fayda vardır. Jeopolitik, siyaset ve coğrafya bilimlerinin bir araya gelerek ülkelerin dış politika üretmeleri sürecinde önemli etkileri olan ve zaman içerisinde de önemi giderek artan bir kavramdır.

İnsan-çevre ilişkisi üzerinden siyaseti yorumlayan düşünürlerin pek çoğu çevresel faktörlerin politika yapım sürecinde etkili olduğunun üzerinde durmuşlardır. Bu noktada çevre yalnızca insan davranışlarını sınırlandıran bir etken olarak kabul edilmenin dışında, insana çeşitli olanaklar da sağlayan bir etkendir. İklim ve coğrafya, jeopolitik kavramının en önemli faktörlerindedir (Cohen, 2009: 20-22). Bir ülkenin coğrafi olarak büyük olması ve doğal kaynaklarının az veya çok olması, ülkenin siyasal düzenin etkilediği gibi, dış politika yapım süreçlerinde ve dahası diğer ülkelerle kuracağı iş birliklerini de etkilemektedir. Bu aşamada sık sık jeopolitik yerine kullanılan siyasi coğrafya kavramı da coğrafi yapı veya mekân içerisinde devletin bilimsel olarak irdelemek ifadesi de kullanılabilir (Agnew, 2003: 85-88). Kısacası devletin varlığının, çevresel faktörler ve insan davranışları ile birlikte analiz etmek jeopolitikanın esasını oluşturmaktadır.

Jeopolitikçiler ve siyasal coğrafyacılar arasındaki en belirgin fark, her ne kadar aradaki çizgi çok ince olsa da jeopolitikçilerin coğrafya ile dış politika arasında doğrudan bir ilişki kurarken, siyasal coğrafyacıların, coğrafyaya ek olarak toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal faktörlere de önem vermesinden kaynaklanmaktadır (Cox, 2002: 7-8).

Kavramsal açıdan jeopolitik, birden çok tanımlamaya sahiptir. İlhan'ın jeopolitik tanımı; "Coğrafyanın bütün unsurları ile aktifleşmesi ve bu unsurlar değerlendirilerek sonuçlar çıkarılması" şeklindedir. (İlhan, 2002: 318-320) Ülkenin içinde bulunmuş olduğu coğrafyaya göre uygulamakta olduğu dış politika olarak da ifade edilebilir (Atay, 2016: 3). Bir başka tanım da ise jeopolitik, temelde coğrafya ile siyasetin iç içe geçmesine dayanan ve bu çerçevede çeşitli yaklaşımlar ortaya koyan bir bilim dalıdır (Granieri, 2015: 491-504).

Her ne kadar coğrafyanın siyasi olarak yorumlanarak ayrı bir disiplin altında incelenmesi Halford Mackinder tarafından ortaya atılmış olsa da kavram olarak Jeopolitik ilk olarak İsveçli siyaset bilimci Rudolf Kjellen tarafından, İsveç'in sınırları hakkında yazmış olduğu makalesinde kullanılmıştır (Tunander, 2001: 451-463). Kjellen'e göre jeopolitik devletin coğrafi oluşum ya da belirli bir mekân içerisinde bilimsel şekilde incelenmesi, devlet varlığının doğa yasaları ve insanın yaradılışı gereği sergilediği davranışlar ekseninde incelenmesi ve bu bağlamda değerlendirilmesi şeklindedir (Haggman, 1998: 100-103).

Alman coğrafyacı Friedrich Ratzel de kavram olarak jeopolitiği kullanmadan devletlerin politikaları ve coğrafyaları arasındaki ilişkileri incelemiştir (Abrahamsson, 2013). Jeopolitiği, coğrafi açıdan izah edilen siyaset olarak tanımlayan Ratzel tanımında, devlet politikalarının coğrafya ile açıklanmasını temel almıştır. Karl Haushofer'a göre ise jeopolitik, doğal şartların ve tarihsel olayların etkisi altında değişime uğrayan siyasal yaşam biçiminin, devletin varlığını sürdürdüğü coğrafya ile ilişkisidir. Nicholas Spykman'a göre ise jeopolitik bir devletin güvenlik siyasetinin coğrafi faktörler ve yaşanan gelişmeler doğrultusunda tasarlanmasıdır (Cohen, 2009: 20-22).

Jeopolitik; coğrafyanın siyasal faktörleri etkileme imkanlarının belirlenmesi ve geliştirilmesi ile devletin askeri ve stratejik güvenliğinin sağlanması yanında devletin özellikle iktisadi ve çevresel sürdürülebilirliğinin ve istikrarının sağlanması işlevini görmektedir. Kısacası jeopolitik geniş anlamda devletin bulunduğu coğrafi konumda etkisi altında bulunduğu zamanı değerlendirmesi, strateji geliştirmesi ve istenilen amaçlara ulaşmasını sağlayan bir bilim dalı iken dar anlamda devletin coğrafyasının iç ve dış siyasetine etkisinin incelenmesi olarak tanımlanabilir (İşcan, 2004: 47-50).

Görüldüğü üzere jeopolitik kavramı için bütün dünyada kabul edilen genel geçer bir tanım bulunmamakla birlikte, bu alanda çalışma yapan düşünürlerin yapmış olduğu tanımlamalar da öznel bir nitelik taşımaktadır. İncelenen bütün tanımlamalar ışığında jeopolitik kavramının esas itibarıyla siyasetin coğrafi olarak kabul edilmesi yanlış olmayacaktır.

1.2 Jeopolitik Kavramının Tarihsel Gelişim Süreci

Bir devletin uluslararası alanda fırsat ve güçlerini diğer devletlere kıyasla en üst kapasitede kullanması düşüncesi, devletin coğrafi unsurlarının dış politikada oldukça etkili bir araç olarak kullanılması gerektiği fikrine yönelimlere yol açmıştır. Jeopolitik, bir kavram olarak ortaya atılması 20. Yüzyıla kadar uzansa da, kavramsal olarak bilinmese devletlerarası mücadeleler ve siyasal kararlar, coğrafya unsurunun önemi bilinerek hareket edilmiş ve devletler mücadele içerisine girecekleri diğer devletlerin coğrafi özelliklerini araştırarak hareket etmişlerdir (Sempa, 2002: 187-189). Siyasi coğrafya açısından üzerinde bulunulan saha, devletlere birtakım avantajlar ve dezavantajlar getirmiştir. Avantajlar açısından bakıldığında, bir coğrafyada bulunan devletlerde toplumun bu üstünlüklerden faydalanabilmesi için belli başlı değişiklikler yaşanması gerekmektedir. Çevre koşullarının getirdiği üstünlüklerden faydalanılması ve bu faydalar için toplumun gerekli değişimleri başarması, o devletin siyasi, teknik ve ekonomik anlamda istikrar sağlamasında büyük önem arz etmektedir. 20. Yüzyıla gelinene kadar da güç mücadelelerine sahiplik yapan tarih sahnesine 19. Yüzyılın sonlarına doğru artan sömürge kapma yarışı ve giderek alevlenen güç mücadelesi devletlerin jeopolitik kavramına önem vermelerine sebep olmuştur (Agnew, 2003: 87-88).

Jeopolitik, bir bilim dalı olarak ortaya çıkmadan önce de, tarih boyunca çeşitli düşünürler tarafından önem verilen ve üzerine çalışmalar yapılan bir kavram olmuştur. Toplum ile coğrafya arasındaki ilişkiler hem batı hem de doğu medeniyetlerinde yaşamış antik düşünürler tarafından da dikkat çekmiştir. İslam medeniyetinin hızla geliştiği orta çağda İbn Haldun, Mukaddime isimli eserinde devletlerin doğumu, gelişmesi ve çöküşüne yer vermiştir. Devletlerin kurulma sürecinde göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçilmesinin kaçınılmaz olduğunu belirten İbn Haldun bir arada yaşamayı asabiyet kavramıyla açıklamış ve devletlerin gelişmesinde ve hakimiyet kurmalarında şehirlerin ve şehirleşmenin büyük öneme sahip olduğunu bildirmiştir (Özey, 2017: 95). İklim koşulları, çevresel ve coğrafi faktörlerin devletin kurulmasında, gelişmesinde ve kaçınılmaz olarak çöküşündeki önemine değinen İbn Haldun, siyaset ve coğrafya arasında ilişki kurarak bir kavram olarak olmasa dahi jeopolitiğin İslam düşünürleri arasındaki ilk temsilcisi olmuştur. Herodot, Platon, Aristo ve Strabon gibi Antik Yunan düşünürleri de yaşanan çevrenin devletin genel özelliklerini belirleyeceğini ve diğer ülkelere karşı oluşturacak politikalarda en etkin güç olacağı fikrindedirler. Birlikte yaşama fikrinin ancak uygun coğrafi koşullarda gerçekleşeceği fikrini ortaya atan Platon, ve onun açtığı düşünce sistemiyle hareket eden Aristo'ya göre siyaset ve devlet yönetimi erdemli bir iş olup bulunulan coğrafyada devletin güvenliği ve kamu yararını en üst seviyede tutmak olarak karşımıza çıkmaktadır (Arı, 2011: 550-555).

Doğu medeniyetinde de çevre ve siyaset arasında ilişki kuran Konfüçyüs ve Sun Tzu, Antik Çin'de jeopolitiği ülkenin güvenliği açısından kullanan düşünürler arasındadır. Ancak siyasette coğrafyanın unsurlarına bilimsel anlamda 15. Yüzyıl itibari ile coğrafi keşiflerin de etkisiyle yer vermeye başlanmıştır (Dodds vd, 2016: 1-14).

Fransız hukukçu Montesquieu, beşerî faaliyetler ile siyasi coğrafya arasındaki ilişkileri incelemiş, bütün evreni bağlayan tanrısal ve doğal yadsalardan bahsetmiştir. Bir ülkede var olan ve uygulanan yasalardan önce doğal yasaların var olduğunu, doğal yasalar ile insan aklının ürünü olan pozitif yasaların uyumlu olması gerektiği düşüncesindedir. Montesquieu'nün bu düşüncesi doğa-ilke birliği olarak ileride

jeopolitik kavramının gelişmesinde etkili olmuştur. Siyasi coğrafya kavramını literatüre kazandıran Turgot ve A. Comte gibi yazarlar sayesinde de coğrafyaya determinizm kavramı eklenmiştir (Ağaoğulları, 2016). Immanuel Kant, coğrafyanın doğanın temeli olduğunu vurgulamış ve jeopolitiğin temel teorisyenlerinden olan Friedrich Ratzel'i görüşleri ile etkilemiştir (Kristof, 1960: 15-51).

Jeopolitik kavramının gelişim sürecine önemli katkıda bulunan Friedrich Ratzel, Rudolf Kjellen ve Karl Haushofer'e bu bölümde değinmekte fayda vardır. Siyasi Coğrafya alanında Almanya'da dersler veren Friedrich Ratzel, devleti canlı bir organizmaya benzetmiş ve devletin bir canlı gibi büyümek ve yayılmak istediğini belirtmiştir. Bu genişlemenin de güdülecek olan yayılmacı politikalar sayesinde gerçekleşeceğini söyleyen Ratzel genişlemenin küçük veya az gelişmiş ülkelerin etki altına alınarak mümkün olduğunu belirtmiştir (Ratzel, 1897). Darwinist bir yaklaşımla siyasi coğrafya kavramını ilk defa kullanan Ratzel'e göre güçlü devletler gelişerek yaşamlarını sürdürürken, geri kalmış devletlerin ise yenilgiye mahkûm olduğu görüşündedir.

Bir devletin sahasının genişlemesinin kültür vasıtası ile olacağını belirten Ratzel'e göre en önemli kültürel unsur dildir. Devletler, gelişmelerinde siyasi anlamda değer ifade eden bölgeleri ülke sınırlarına katmak isterler. Ratzel'in Yaşam Alanı fikri Hitler'in saldırgan politikalarına dayanak olmuştur. Ratzel'in Yaşam alanı kavramı ile anlatmak istediği devletlerin şartlar oluştuğu takdirde şiddete dahi başvurarak yaşam alanlarını genişletme isteğidir. Bir başka deyişle kendi yaşamını devam ettirmek için güç kullanmaya mecbur olma durumudur. Devletlerin yaşamlarını sürdürmek için yayılmak zorunda olduğu fikri Ratzel'in siyasi coğrafya tanımının temelini oluşturmaktadır (Flint, 2006: 34-35).

Jeopolitik kavramını literatüre kazandırmış olan Rudolf Kjellen devletlerin tıpkı bireyler gibi akıl ile hareket ettiğini savunmaktadır. Kjellen'in tanımına göre devlet, coğrafi genişlik, hareket alanına sahip ve toprakları içinde millet duygusuna sahip nüfus barındıran bir büyük güçtür. Kjellen'e göre sınırlı bir coğrafi alanı kaplayan devletler, kolonileştirme, işgal veya fetih yoluyla alanlarını genişletmek için siyasi bir zorunlulukla yönetilirler. Devlet, toprağına bağlıdır ve eğer bu bağlantıyı

kaybederse ölmesi kaçınılmazdır (Haggman, 1998: 98-100). Devlet için toprağın önemini, bireylerden daha önemli olduğunu belirterek göstermiştir. Birbirine milliyetle bağlanmış insanların devletle birlikte ulus olarak tanımladığını belirtmiştir. Milletlerin, dilin veya etnisitenin değişebileceğini savunmuştur.

Ratzel'in yaşam alanı fikrini geliştiren Karl Haushofer. Ratzel ve Kjellen'e benzer bir biçimde bir devletin varlığının sona ermesinin yaşadığı alanın daralması sonucu olacağını savunmaktadır. Bir devletin yaşam alanı olan toprak parçası yeterli değilse, genişleme yoluna giderek yaşam alanını büyütmesi ve nihayet ölmemesi gerektiğinden bahsetmektedir. Alman hayat alanı fikrinin gelişmesine katkı sağlamış ve düşünceleri 2. Dünya Savaşı süresince önemini korumuştur (Herwig, 1999: 219-221).

Jeopolitik, 19. Yüzyılın sonu ile birlikte ivme kazanmış ve 1. Dünya Savaşı ile devletler düzeyinde de önem arz etmeye başlamıştır. Dünya hâkimiyeti etkisiyle başlayan 1. Dünya Savaşı ve onun devamı niteliğinde olan 2. Dünya Savaşı sürecinde devletler jeopolitik teorilerin etkisi altında kalmışlardır. İngiltere ve Fransa gibi devletler jeopolitiği dünya hâkimiyetini devam ettirmek için kullanırken, öte yandan Almanya ise özellikle 2. Dünya Savaşında dünyaya hâkim olabilmek için bu bilimden faydalanmıştır (Dodds vd., 2016: 5-7). Soğuk Savaş döneminin başlaması ile yeni kurulan çift kutuplu dünya düzeninde de jeopolitik, özellikle ABD tarafından bir enstrüman olarak kullanılmıştır. Nükleer caydırıcılık ve çevreleme politikası gibi kavramlar jeopolitik literatürüne girmiştir. SSCB'nin dağılması, tek kutuplu dünya düzeni ve küreselleşme gibi kavramlar, 1991 sonrası dönemde jeopolitik alanda çalışan bilim insanlarının ilgilendiği konular arasına girmiştir (Retaille, 2000: 37-40).

Jeopolitiğin, tanımdan ziyade kavramsal olarak sınırlarının çizilmesi amacıyla, jeopolitik unsurların neler olduğunu açıklamakta fayda vardır. Jeopolitiğin unsurları bu anlamda üç başlık altında toplanmışlardır; Doğal olaylar, insan faaliyetleri ve zaman (Özey, 2017: 95-100). Doğal olaylar genellikle jeopolitiğin değişmeyen veya en az değişen unsur olarak ele alınmaktadır. Konum, yeryüzü şekilleri, iklim, bitki örtüsü ve yeraltı kaynakları doğal olaylar kategorisinde değerlendirilmektedir. İnsan faaliyetleri değişen unsur kategorisindedir. Sınırlar, alan, nüfus, ekonomi, askeri

kapasite, tarım, turizm ve ulaşım gibi insani faaliyetler bu kategoriye girer. Zaman, jeopolitik unsurların sürekli değişim halinde olanıdır. Zamanın bir unsur olarak değerlendirilmesinin sebebi, ülkede bulunan potansiyel değerlerin güncelleşmesiyle alakalıdır.

1.3 Jeopolitik Yaklaşımlar

1.3.1 Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar

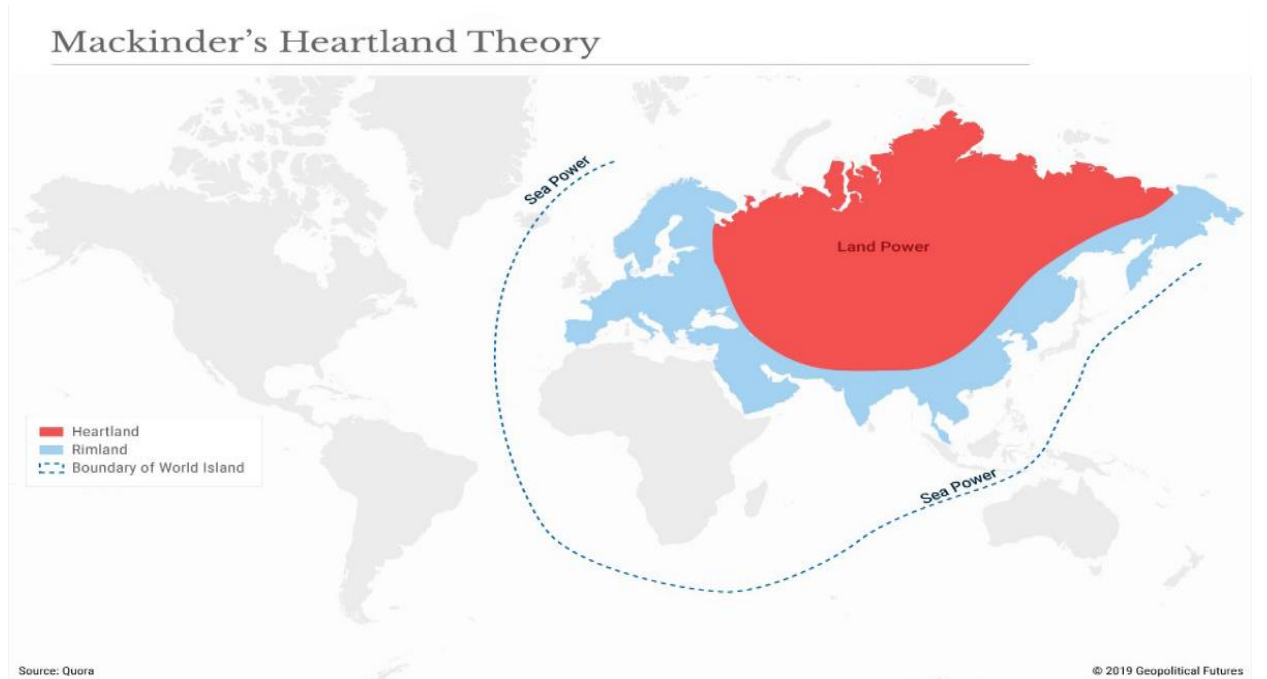
Klasik jeopolitik yaklaşımlar esas itibari ile ulus devlet yapısı, devlet ve güç gibi kavramları esas almaktadır. Realist yaklaşımın kullanmış olduğu argümanların yanı sıra coğrafyanın önemine dikkat çekilen klasik jeopolitik yaklaşımlarda ulusal güç, devletlerin yayılcı politikalarının bir aracı olarak görülmektedir (Heywood, 2011: 340-343). Dünya siyasetinin nasıl olması hususunda net bir bakış açısı sunmakla birlikte, nasıl yapılması gerektiğini de bildirmektedirler. Bu yaklaşıma göre milletlerarası silahlı mücadeleler jeopolitiğin bir aracı ve doğal sonucu olarak kabul edilmektedir. Klasik jeopolitik teoriler, uluslararası ilişkileri bir mücadele süreci olarak tanımlamaktadırlar. Bunun yanında milletlerarası olaylarda tek bir aktör olarak devleti kabul etmektedirler (Viotti ve Kauppi, 2014: 111). Klasik jeopolitik teoriler, 17. yy.'dan 20. yy.'a kadar devam eden İngiltere üstünlüğünü, bunun yanında Napolyon ve Hitler'in yayılcı politikalarını açıklamış, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Amerikan üstünlüğünü korumaya yönelik bir siyasal teori niteliğine bürünmüştür. Bu bölümde çalışmanın amacına uygun olarak Kara hakimiyet, kenar kuşak, deniz hakimiyet ve nihayet hava hakimiyet teorileri ele alınacaktır.

1.3.1.1 Kara Hakimiyet Teorisi:

İngiliz coğrafyacı ve jeopolitik düşünürü Halford Mackinder tarafından ortaya atılan bu teori kısaca şu şekilde tanımlanabilir; “Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının bütünü dünya adasını oluşturur. Bu Eski kara kütlelerinin dışında kalan Amerika, Avustralya ve Antarktika gibi kıtalar ise, Dünya Adasının Uydularını teşkil ederler. Dünya Adası içinde kalan, Doğu Avrupa ile Sibiryaya bölgesi, dünyanın Heartland’ını yani kalpgâhını oluşturur. Heartland’ın çevresindeki Balkanlardan Çin’e kadar uzanan saha ise “İç veya Kenar Hilâl” ya da “Rimland” kuşağıdır. Bunun dışında kalan

Amerika-Afrika-Avustralya-Japonya hattı ise “Dış veya Kenar Hilâl” ya da “Dünya Adasının Peykleri” olarak kabul edilir.” (Ismailov ve Papava, 2010: 67-68). Mackinder, dünya adası ve kalpgâh tanımlarını yaptıktan sonra, teorinin sonuçlarına ilişkin görüşlerini de hâkimiyet çerçevesinde şekillendirir. Buna göre Doğu Avrupa’ya hâkim olan bir devlet Heartland’a hâkim olur. Heartland’a hâkim olan iç kenar hilale hükmeder. İç kenar hilale hükmeden ise sonunda dış kenar hilali de kontrolü altına alır ve bütün dünyaya hâkim olur (Özey, 2017: 35).

Harita 1.1. Mackinder’in Kalpgâh Bölgesi

Kaynak: (TASAM, 2019) https://tasam.org/tr-TR/Icerik/51383/yeni_bir_jeopolitik_modele_dogr
Erişim Tarihi: 04.11.2022

Mackinder, çalışmalarında kara hâkimiyet teorisini ele alırken fiziki coğrafyanın önemine vurgu yapmaktadır. Öyle ki ona göre dünyanın dörtte üçü denizlerden ve dörtte biri de adalardan oluşmaktadır. Buradaki adalardan kasıt kıtalardır ve Avrupa, Asya ve Afrika’nın dünya adasını meydana getirdiğini belirtir. Bu dünya adasının, Sibirya, Volga nehri, Kuzey buz denizi, Afganistan ve İran arasındaki bölge Kalpgâh adı verilen kısımdır (Atay, 2016: 147-148). Kalpgâh içerisinde kalan Ural Dağları hammadde kaynakları bakımından oldukça zengindir. Öte yandan Sibirya’da kerestecilik için en elverişli geniş ormanlar bulunmaktadır.

Ukrayna'da geniş tarım havzaları yer almaktadır. Kafkasya bölgesi zengin petrol rezervlerine sahiptir. Donetz havzası ise çok zengin kömür yataklarına sahiptir. Dolayısıyla bu bölge coğrafi kaynaklar açısından çok güçlüdür. Kalpgâh olarak adlandırılan bu bölgenin etrafındaki ülkeler de Mackinder'in çalışmalarında önem arz etmektedir. Doğu Avrupa ülkeleri, özellikle Avrupa ile Rusya arasında bir tampon bölge olan Ukrayna ile birlikte Türkiye, İran, Hindistan ve Çin gibi ülkeler bu kenar kuşakta bulunmaktadır ve Kalpgâhı kontrol eden ülke bu kenar kuşakta yer alan ülkeleri de kontrol edebilecektir (Balcı, 2016: 109-110). Mackinder'in teorisinin pratikte yansımaları hem 1. hem de 2. Dünya savaşında görülmüştür. İngiltere'nin, 1. Dünya savaşı sırasında Osmanlı Devleti'ni saf dışı bırakması ve Nazi Almanya'sının 2. Dünya savaşı sırasındaki politikaları bu teorinin pratikteki yansımalarıdır.

Mackinder'e göre tarih, kara ve denizlerde hakimiyet süren güçler arasındaki bir mücadeleden ibarettir. Karalar ve denizleri bir savaş alanı olarak gören Mackinder, dünya üzerindeki stratejik noktaların belirlenmesi ve kontrol edilmesi ile birlikte, küresel çapta bir üstünlüğün kazanılacağı görüşündedir. Dünya haritasını bölgelere ayırmış ve küresel gücün dayanağı olacak alanların belirlenmesi için tarih ve coğrafya arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmaya çalışmıştır (Mackinder, 1904: 422-423).

Kara hakimiyet teorisinin temel noktasını oluşturan ülke bir başka deyişle 'mihver' olarak adlandırılan bölgede hâkim olan ülke Rusya'dır. Nüfus, buğday, pamuk, yakıt ve maden olarak zengin bir coğrafyaya yayılmış olan Rusya Mackinder'in tarif etmiş olduğu coğrafi bölgeye büyük ölçüde hakimdir. Mihver bölgesi dışında kalan ve iç hilal şeklinde tanımlanan bölgedeki ülkeler ise olarak Almanya, Avusturya, Türkiye, Hindistan ve Çin'dir. Öte yandan 'dış hilal' olarak tanımlanan ve iç hilali çevreleyen bölgeye ise Birleşik Krallık, Güney Afrika, Avustralya, ABD, Kanada ve Japonya'yı denk düşmektedir (Özey, 2017: 35).

Karalarda bir hakimiyet kuran devletin dünyaya da hâkim olacağı fikrinde olan Mackinder, devletin konumlandığı coğrafyanın ve bu coğrafyanın özelliklerinin devletin kaderini belirlediğini savunur. Mackinder'e göre teknolojiye yaşanan gelişmeler sayesinde deniz gücü ve kara gücü arasındaki dengeler değişmiş, demir

yolu taşımacılığının gelişmesi ile üstünlük kara gücüne geçmiştir (Chowdhury ve Kafi, 2015: 330-336).

Avrupa, Asya ve Afrika'yı Dünya Adası şeklinde tanımlayan Mackinder, dünyanın merkezi olarak ise Kuzey Avrupa'yı ve iç kısımlarını göstermiştir ve Doğu Avrupa'ya hâkim olanın bu merkez bölgeyi kontrol edeceğini söylemiştir. Merkez bölgeye hâkim olmak dünya adasının kontrolüne, o da dünya hakimiyetine yol açacaktır. Mackinder, mihver bölge olarak adlandırdığı merkez bölgeye hâkim olan devletin Avrasya'ya açılmasıyla ve Almanya'nın da bu ülkeyle iş birliği yapması sonucu kaynaklarını donanması için kullanabileceğini ve dünya gücü olabileceğini iddia etmektedir (Mackinder, 1904: 423-424).

Jeopolitik alanında kara hâkimiyetinin önemini savunan diğer iki düşünür ise Karl Haushofer ve Friedrich Ratzel olmuştur. Haushofer, dünya adasının denetlenmesi hususundaki görüşlerinde Mackinder'den oldukça etkilenmiştir. Ratzel'in devleti canlı bir organizmaya benzetilmesi yaklaşımını geliştirmiş ve hayat alanı kavramını ortaya koymuştur. Bu hayat alanı tezi, Nazi yönetiminin en temel argümanı olmuş ve Nazi doktrininin coğrafi yönünü oluşturmuştur (Abrahamsson, 2013: 39-40). Kendileri, İkinci dünya savaşının sonuna kadar jeopolitik bilimine oldukça katkı sağlamış olsalar da, savaş sonrası gelişmeler ve Nazi düşmanlığı sebebiyle jeopolitik çalışmalar belli bir dönem gözden düşmüştür.

1.3.1.2 Kenar Kuşak Teorisi:

Mackinder'ın ortaya atmış olduğu jeopolitik teori, yalnızca Avrupa'daki bilim insanlarını değil, Amerika kaynaklı bilim insanlarını da etkilemiştir. Bu anlamda, Mackinder'ın kalpgâhın geliştiren ve bir sonraki aşamaya taşıyan Nicolas Spykman karşımıza çıkmaktadır. Spykman, coğrafyanın jeopolitiğe olan etkilerini bir kenara bırakmış ve çalışmalarını daha çok ABD güvenliğini sağlamak amacıyla gerçekleştirmiştir. Mackinder'ın kara hâkimiyet teorisini geliştiren Spykman, Kenar kuşak hâkimiyet teorisini ortaya atmıştır. O da dünyayı coğrafi anlamda aynı bölgelere ayırmış olmasına rağmen, anahtar bölge olarak Heartland değil, Rimland kavramını kullanmıştır (Holmila, 2020: 952-954). Ona göre, jeopolitik olarak merkez bölgeye

hâkim olan değil onun kenarına hâkim olan dünya adasına ve daha sonra dünyaya hâkim olacaktır. Rimland olarak tanımladığı bölge Balkanlar'dan Çin'e kadar uzanan bir bölgedir.

Harita 1.2. Spykman'a Göre Kenar Kuşak Bölgesi

Kaynak: Defesa em Foco, 2022 <https://www.defesaemfoco.com.br/geopolitica-teorias-do-heartland-e-do-rimland/> Erişim Tarihi: 15.03.2023

Soğuk savaş döneminde ABD'nin dış politikasını oldukça etkileyen bu görüş, oldukça kabul görmüş ve Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikası da bu dönemde uygulanmıştır. Spykman'ın meşhur tekerlemesi ise şu şekildedir; kim kenar kuşağı yani Rimland'ı kontrol ederse Avrasya'ya hükmeder, kim Avrasya'ya hükmederse dünyaya hükmeder (Spykman, 1944: 43). Mackinder'den farklı olarak Spykman dıştan içe kontrolü savunmaktadır. Yani dış bölgede yer alan Rimland'ın kontrolü gerçekleşmeden merkez Heartland'ı kontrol etmek mümkün değildir. Yine belirtmekte fayda var ki Rimland teorisi dönemi itibari ile ABD'nin dış politikasını oluşturmuştur ve Soğuk Savaş döneminde yaşanan krizlerde genel anlamda bir katkı sağlamıştır. Kore ve Vietnam savaşlarında ABD varlığı ve Sovyet etkisinin kırılmak istenmesi, Spykman'ın teorisinin pratikteki yansımalarıdır.

Spykeman'ın çalışmalarına göre, Rimland'ın, yani mihver olarak adlandırılan bölgenin genişletilmiş halinin yerel nedenlerden dolayı küresel hakimiyetin anahtarı olduğu tezini ortaya atmıştır. Rimland teorisi dünya siyasetinde ortaya atıldığı günden beri önemini korumaktadır. Özellikle ABD'nin önem verdiği ve aktif olarak faaliyet gösterdiği bölgelerin, Spykeman'ın işaret ettiği ülkeler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Meinig, 1956: 553). Örnek olarak ise Çin'in Doğu Asya ve Güneydoğu Asya bölgesine tam anlamıyla hâkimiyetine engel olmaya yönelik bir politika izlenmesi, ABD'nin dış politikasını günümüzde dahi şekillendirmeye devam ettiğinin bir göstergesidir. Özellikle 1991 sonrası dönemde AB ve NATO'nun doğuya doğru artan genişleme politikaları ve 1991 öncesi SSCB'yi çevreleme politikaları en doğru biçimde Spykeman'ın teorisiyle açıklanabilir. SSCB'nin hâkim olduğu mihver bölgenin kontrolü için Rimland kuşağı üzerinde NATO yayılcılığını görmek mümkündür (Sloan, 2017: 46-47).

1.3.1.3 Deniz Hakimiyet Teorisi:

Dünya hâkimiyetinin sağlanması için öncelikle denizlerde hâkimiyet kurulması gerektiğini söyleyen Alfred Mahan, Deniz Hâkimiyet teorisini geliştirmiştir. Aslında bir jeopolitikçi olmayan Mahan eserlerinde deniz hâkimiyetinin dünya gücü olmak için gerekliliğinden bahsetmiştir. Mahan çalışmalarında deniz gücünün gelişimi ve korunmasının 6 faktöre bağlı olduğunu yazmıştır. Bu faktörler coğrafi konum, ülkenin fiziksel yapısı, nüfus gücü, coğrafi alan, toplum yapısı ve yönetim yapısı şeklindedir (Holmes, 2004: 30-33). Mahan çalışmalarında daha çok Avrupa ve Atlas okyanusunu temel almıştır. O da Mackinder gibi Avrasya'yı merkezi fethedilmeyen ülke olarak tanımlamıştır. Rus kara gücü ile İngiliz deniz gücü arasındaki mücadelenin dünya hâkimiyeti alanında devam ettiğini belirtmektedir. Deniz hâkimiyetinin kara hâkimiyetine üstün olduğunu belirten Mahan, Rusya topraklarının etrafındaki denizler sayesinde ele geçirilebileceğini ve bu sayede Çin ile Rusya'nın kontrol altına alınabileceğini savunur (Atay, 2016: 148). Mahan Rusya için Amerika'nın önünde büyük bir engel olarak geniş ve sınırları kesintisiz bir ülke tabirini kullanmaktadır. Bu anlamda Rusya'nın kara hâkimiyetinde üstünlüğünü kabul etmekle beraber coğrafi olarak ciddi dezavantajlarının da bulunduğunu ileri sürmüştür. Mahan

aynı zamanda stratejik açıdan Panama ve Süveyş Kanallarının hem ekonomik hem de uluslararası siyaset açısından önem arz ettiğini vurgulamıştır (Atay, 2016: 149-150). Asya kıtasında 30. ve 40. Kuzey paralelleri arasında kalan sahanın İngiltere ile Rusya arasında önemli bir çatışma alanı olduğunu belirtmiştir. Bu alan Mançurya ve Türkiye'yi de kapsamaktadır.

Alfred Mahan'ın ismen bir deniz hâkimiyeti teorisi ürettiğini söylemek yanlış olacaktır. Yazmış olduğu eserler ışığında çıkarılacak sonuç dünya hâkimiyetinin deniz hakimiyeti vasıtası ile gerçekleşeceği olmaktadır. Mahan'ın fikirlerinin oluşmasındaki en önemli etken Birleşik Krallık'ın dünya üzerinde döneminde kurmuş olduğu hakimiyeti, deniz gücüne bağlamasından kaynaklanmaktadır. Mahan'a göre Asya ve Avrupa'da Birleşik Krallık'a rakip bir başka ülke yoktur (Holmes, 2004: 30-33). Bunun sebebi ise bu coğrafyadaki ülkelerin karasal anlamda başka ülkelere komşu olmalarındandır. Bir ada devleti olan Birleşik Krallık'ın böyle bir sorunu olmadığını düşünen Mahan, benzer bir hakimiyetin ABD tarafından da deniz gücü vasıtasıyla kurulabileceği görüşündedir (Cohen, 2009: 179-181).

Mahan, büyük bir donanmaya sahip olmanın önemini vurgulamış ve deniz gücünün gelişimi ve sürekliliğini etkileyen altı temel unsurdan bahsetmiştir. Bunlar sırasıyla;

- Bir devletin deniz ya da okyanusa kıyısı olup olmadığı, varsa bu suların birbirine bağlı olup olmaması ve devletin kara sınırları varsa bu sınırların korunması olup olmaması, denizaşırı stratejik üsleri koruyup önemli ticaret yollarını kontrol altında tuttuğu coğrafi konumu,
- Devletin kıyı bölgesinin doğal limanlara, haliçlere, körfezlere, sahip olmasını ilgilendiren fiziki yapısı,
- Kıyının savunmasının sağlanması açısından toprak genişliği,
- Deniz ticareti ve donanmanın inşa edilmesi açısından önemli görülen ülkenin nüfusu,
- Deniz ticareti için gerekli olan deniz gücünün yanında ticarete yatkınlığın ölçüsü olarak bir ulusal karakter,

- Son olarak ise evre ve nüfusun deniz gücüne katkısını sağlama alacak ve faydaya dönüştürebilecek hükümet karakteridir (Mahan, 1889: 29-58).

Mahan, özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda Almanya'nın deniz gücünün artmasını etkilemiştir. Bunun yanı sıra Mahan, Avrupa ve Asya'daki büyük kara güçlerini ile olası mücadeleleri dengelemek amacıyla İngiltere ile ittifak yapmayı savunmuştur. Mahan'ın kara ve deniz güçleri arasındaki gerçekleştirmiş olduğu bu ayrım, Soğuk Savaş boyunca jeopolitik düşünürleri etkilemeye devam etmiştir. Mahan'ın görüşleri pek çok açıdan emperyalist ve yayılmacı olarak kabul edilmiştir. ABD'nin bir dünya gücü olması gerektiğini ve ABD'nin bu hedefe ulaşması için gerekli olan en önemli unsurun deniz kuvvetleri olduğunu savunmuştur (Flint, 2006: 18-20).

1.3.1.4. Hava Hakimiyet Teorisi:

Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan ve bu çalışmada incelenecek olan teori Hava hâkimiyet teorisidir. Kara hâkimiyet teorisine tamamen karşı çıkmayan bu teori, İkinci dünya savaşı sonrası dönemde General William Mitchell ile hava albayı Harry Sachaklian tarafından geliştirilmiştir. Kara ve deniz gücünün henüz etkinliğini yitirmediği günümüzde, Heartland için yapılan çatışmada kazanan taraf hava kuvvetleri daha güçlü olan olacaktır. Havacılık alanındaki teknolojik gelişmeler ulaşım zorluklarını ortadan kaldırmış ve geleneksel uzaklık ve zaman terimlerinin niteliği değişmiştir. Ekonomik anlamda rakiplerinden üstün olan bir ülke, havacılık alanında yeterli gelişmeyi sağlamışsa, coğrafi olarak konumu nerede olursa olsun mesafe kavramını ortadan kaldıracak ve dünyaya hâkim olacaktır (İşcan, 2004: 50-54). Hava Hâkimiyet teorisinin gelişmesine en önemli katkı ise Rus kökenli bir Amerikan havacı olan Alexander de Seversky tarafından olmuştur. Seversky'nin düşüncesine göre hava kuvvetlerinin erken soğuk savaş döneminde ulaştığı gelişim, tüm eski jeopolitik teorileri değersiz kılmıştır (Meilinger, 1995: 12-14). Uçak ve füze teknolojisi coğrafyanın getirdiği zorlukları geçersiz kıldığı gibi, zaman ve mesafe gibi kavramların da farklı algılanmasını sağlamıştır. Bu anlamda bakıldığında Soğuk Savaş dönemi bloklar arası havacılık anlamındaki rekabet ve uzay yarışı gibi konularda Hava Hâkimiyet teorisini oldukça etkili olduğu görülecektir.

Teknolojinin gelişimi ile birlikte hava kuvvetlerinin hız ve menzili artmıştır. Bu gelişmeler ile birlikte hava hakimiyeti kara hakimiyetinin deniz hakimiyetine karşı üstün gelen taraflarını da azaltmıştır. Benzer biçimde deniz hâkimiyetinin hareket imkanını da geçen hava hakimiyeti baskın hale gelmiştir (Atay, 2016: 144-155). Hem kara hem de deniz hakimiyeti teorisyenleri tarafından hava kuvvetlerinin önemi ve bu iki bölgede kurulacak olan hegemonyanın hava kuvvetlerinden geçeceği kabul edilmiştir. 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde Rusya, ABD'nin hava hakimiyetinden çekindiğinden dolayı dünya hakimiyeti politikası güdememiştir. Hava hakimiyet teorisinin önem kazanması ile birlikte Mackinder'ın meşhur dünya hakimiyeti tekerlemesi 'merkez bölgeye hâkim olan Doğu Avrupa'yı kontrol eder, merkez bölgeye hâkim olan eğer hava kuvvetleri tarafından tutulmazsa dünya adasını kontrol eder' şeklinde değişmiştir (Retailé, 2000: 35-51). Buradan da anlaşılacağı üzere dünya adasının kontrolü dünyanın kontrolü için yeterli değildir ve hava kuvvetlerinin de üstünlüğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Stratejik manada ilk defa hava hakimiyetinin öneminden bahseden Seversky, deniz gücünün artık eski öneminin kalmadığını ve zafer için hava gücüne önem verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Kara ve deniz gücünün tek başına yeterli olmadığından bu iki gücün de hava gücüne bağımlı olduğunu söylemiştir. Seversky'ye göre dünya, ABD ve SSCB'nin merkezde olduğu iki büyük hava gücüne bölünmüştür ve bu iki gücün dengeli bir şekilde ayrıldığı görüşündedir. Öyle ki bu iki devletin bünyesinde bulunan sanayi merkezlerinin, bombardıman uçaklarının menzilleri ve gelişmişlikleri sebebiyle birbirlerine eşit saldırı mesafesinde olduklarını iddia etmektedir (Sempa, 2002: 67-87).

1.3.2 Eleştirel Jeopolitik

Jeopolitik her ne kadar uluslararası siyasetin ve devletlerin dış politikalarının anlaşılmasında faydalı olsa da coğrafyaya dayalı siyaset anlayışına eleştirel bir söylem de geliştirilmiştir. Eleştirel jeopolitik, geleneksel jeopolitik teorilerin sınırlılıklarını ve ideolojik etkilerini sorgulayan bir perspektiftir. Geleneksel jeopolitik teoriler, coğrafyanın sadece siyasi egemenlik ve güç mücadelesi bağlamında ele alınmasına odaklanırken, eleştirel jeopolitik daha geniş bir perspektif sunmaktadır. Eleştirel

jeopolitik, klasik jeopolitik teorilerin coğrafi anlamda determinizmi eleştirir. Bu teoriler, coğrafi unsurların siyasi egemenlik üzerinde doğrudan belirleyici etkiye sahip olduğunu öne sürer (Touthail, 2005: 44-45). Örneğin, Mackinder'in "kalpgaha hâkim olma" kavramı, coğrafi konumun belirli bir ülkenin dünya egemenliğini sağlamada kilit rol oynadığı düşüncesini öne sürer. Eleştirel jeopolitik ise bu tür deterministik yaklaşımların sınırlılıklarını vurgular ve coğrafyanın siyasi eylemleri tek başına belirlemediğini savunur.

Öte yandan, eleştirel jeopolitik, jeopolitik teorilerin ideolojik boyutunu vurgular. Özellikle, Ratzel'in "lebensraum" kavramının Nazi dönemi Alman ideolojisi üzerindeki etkisi gibi örnekler, jeopolitiğin politik ideolojilere hizmet edebileceğini gösterir. Bu tür teoriler, belirli bir ülkenin politikalarını meşrulaştırmak ve ideolojik argümanlar sunmak için kullanılabilir (Touthail ve Dalby, 2002:469-484). Eleştirel jeopolitik ise bu ideolojik boyutun, bilimsel olmaktan uzak olduğunu ve objektiflikten uzak bir şekilde şekillendirilebileceğini savunmaktadır.

Nihayetinde eleştirel jeopolitik, jeopolitik kavramını çeşitli jeopolitik düzenler bağlamında ele alır. Medeniyet jeopolitiği, doğal jeopolitik ve ideolojik jeopolitik gibi farklı düzenler, uluslararası ilişkilerde belirleyici olmuş ve politikaların temelini oluşturmuştur. Bu düzenler, farklı dönemlerde coğrafi alanın siyasi eylemleri üzerinde etkili olmuştur. Eleştirel jeopolitik, coğrafi keşiflerin ve medeniyet algısının jeopolitik söylemi nasıl şekillendirdiğine odaklanır. Avrupa'nın kendini medeni olarak tanımlaması ve belirli bir hiyerarşiye dayanan coğrafi sınıflandırmalar oluşturması, uluslararası politikada Doğu-Batı ayrımını ortaya çıkarmıştır. Bu düşünce yapısı, geleneksel jeopolitiğin temelini oluşturmuştur (Smith, 2000: 367-368). Eleştirel jeopolitik, bu temel unsurları detaylı olarak ele alır ve coğrafi alanın sadece bir siyasi arenadan ibaret olmadığını, aynı zamanda ideolojik etkilerin ve sosyal yapıların da etkilediği bir alan olduğunu vurgular. Bu yaklaşım, uluslararası ilişkiler disiplinini daha derinlemesine incelemeye teşvik eder.

1.3.3 Çağdaş Jeopolitik Yaklaşımlar

Soğuk Savaş sonrası dönemde jeopolitik teorilerin yeniden şekillendiği ve jeokültür tartışmalarının ortaya çıktığı bu süreçte, coğrafya unsurlarını öne çıkaran teorilerin yanı sıra kültürel yapı unsurlarını vurgulayan görüşler de ortaya atılmıştır. Bu görüşler, jeopolitiğin coğrafya ile ilişkili kısmını dışlayarak kültürel bir bakış açısıyla siyaseti açıklama eğilimindedir. Bu tartışmaların önemli bir kısmı, jeopolitik disiplini içinde coğrafi yapı unsurlarını göz ardı etmeye ve jeopolitiğin temel unsurlarını eksik değerlendirmeye meyillidir. Özellikle, kültür odaklı görüşler, genellikle kültür kavramının bir alt bileşeni olan dini ön plana çıkararak dünyayı dini farklılıklara dayanan bir siyasi yapı şeklinde anlamlandırmaya çalışmaktadır.

Bu dönemde, Fukuyama, Huntington ve Brzezinski gibi düşünürlerin ortaya attığı tezler, jeopolitik tartışmaların ve politikaların değişen dinamikleri üzerinde etkili olmuştur. Özellikle Brzezinski'nin coğrafi esaslara dayalı Büyük Satranç Tahtası Tezi, jeopolitik düşüncede coğrafi temelli bir yaklaşımın yeniden önem kazanmasını ve kültürel odaklı tartışmaların geride bırakılmasını sağladı. Bu değişim, jeopolitik alanında daha sağlam bir temele dayalı analitik bakış açılarının geliştirilmesine yardımcı oldu.

Çalışmanın bu bölümünden soğuk savaş sonrası dönemde ortaya atılan, yeni dünya düzeni jeopolitiği veya çağdaş jeopolitik yaklaşımlar olarak da tanımlanabilen teoriler ele alınacaktır. Bu anlamda çalışmanın sıhhati için seçilen üç teori Tarih Sonu Tezi, Medeniyetler Çatışması Tezi ve Büyük Satranç Tahtası tezi olacaktır.

1.3.3.1 Büyük Satranç Tahtası:

1997 yılında aynı isimle yayınlanan eserinde Zbigniew Brzezinski, Avrasya'yı "küresel üstünlük mücadelesinin oynandığı bir satranç tahtası" olarak tanımlar ve Avrasya'da coğrafya ve stratejinin bir araya geldiği bir mücadelenin yaşandığını savunmaktadır (Atay, 2016: 144-155). Bu yaklaşım ABD tarafından benimsenmiştir. Avrasya politikaları konusunda ABD'ye bir stratejik çerçeve sunan Brzezinski, bu bölgeye hâkim olabilecek başka bir gücün ortaya çıkmamasına da önem vermektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Rusya'nın eski gücüne sahip olmaması sebebiyle

bu teori ABD'nin geliştirmiş olduğu yeni Avrasya politikası olmuştur (Sempa, 2002: 20-21). Brzezinski, kimi çevreler tarafından Mackinder'in devamı niteliğinde bir teori geliştirdiği de söylenmektedir. Brzezinski'ye göre Avrasya alanının en önemli jeostratejik aktörleri Fransa, Almanya, Rusya, Çin ve Hindistan'dır. Jeopolitik eksen devletler ise Ukrayna, Azerbaycan, Türkiye, İran ve Güney Kore olarak belirtilmiştir. Bu anlamda Avrasya bölgesine hâkim olmak ABD için en büyük ödöl olacaktır (Balcı, 2016: 319-323). Zira bu alanda kurulacak hâkimiyet, dünyanın ekonomik olarak en verimli ve ileri üç bölgesinden ikisini kontrol etmek anlamına gelmektedir. Sonuç itibari ile Brzezinski'ye göre ABD, bu bölgede başka herhangi bir gücün hâkimiyet kurmasını engellemelidir.

Avrasya bölgesi, dünya üzerindeki en büyük kıtasal bölgedir ve jeopolitik olarak bir eksen olarak kabul edilmektedir. Brzezinski, Avrasya'ya egemen olan bir gücün dünyanın en gelişmiş ve ekonomik anlamda en verimli üç bölgesinden ikisini kontrol edeceği görüşündedir. Buradaki en önemli etkenlerden birisi Avrasya bölgesinde dünya nüfusunun yaklaşık olarak %75'inin yaşıyor olmasıdır. Ayrıca yalnızca nüfus olarak değil, ekonomik üstünlüğün sağlanması için gerekli olan kaynaklar, ekonomik girişimler ve yeraltı zenginliklerinin önemli bir bölümü Avrasya'dadır. Öyle ki Avrasya, dünyada bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçü ile, dünya geneli üretilen katma değerin de %60'ına ev sahipliği yapmaktadır. Bunun yanı sıra Avrasya siyasal anlamda dinamik devletlerin yer aldığı bir bölgedir ve ABD'nin ardından dünyanın en güçlü altı ekonomisi de bu coğrafyadadır (Brzezinski, 1997: 50).

Brzezinski'nin bir diğer argümanı Avrasya coğrafyasının dünyada ABD hariç nükleer güçlerin hepsine sahip olmasıdır. Küresel ve Bölgesel anlamda etkili olmaya çalışan ve dünyanın en kalabalık nüfusa sahip iki ülkesi, Çin ve Hindistan da bu bölgededir. Kısaca, bütün faktörler göz önünde bulundurulduğunda Avrasya'nın gücü önemli ölçüde ABD'nin önüne geçmektedir. Ancak Brzezinski, Kuzey Amerika'nın aksine Avrasya bölgesinin siyasal, kültürel veya ekonomik bir bütünlük oluşturmak için fazla büyük olduğunu da bildirmektedir. Brzezinski'nin görüşünde de temel manada klasik jeopolitik teorilerle aynı doğrultuda Avrasya bölgesi önemlidir ve birden fazla oyuncunun olduğu ve rekabetin çok çetin olduğu bu coğrafyada stratejik

davranmak ve jeopolitiği dikkate almak gerekmektedir (Ismailov ve Papava, 2010: 66-79).

1.3.3.2 Medeniyetler Çatışması Tezi:

Huntington, Medeniyetler Çatışmasında Soğuk Savaş'ın ardından küresel siyasetin kültürel örüntülere bağlı olarak tekrar şekillendiğini ve iki kutupluluğun yerini çok kutuplu ve çok medeniyetli bir yapının aldığını ileri sürmüştür. Soğuk Savaş dönemi boyunca karşımıza çıkan ideoloji savaşının yerini bundan sonra kültürler arası mücadelenin alacağını savunmuştur. Huntington, eserinde modernleşme ve batılılaşmanın farklı olduğunun altını çizmiş ve modernleşme aşamalarını tamamlamış olsa bile Batı medeniyeti dışında kalan toplumların Batılılaşamayacaklarını savunmuştur. Dünyada tek ve ortak bir medeniyetin olmadığını, olmasının imkânsız olduğunu ve bir toplumun ait olduğu medeniyetten sıyrılıp diğer bir medeniyete katılmasının mümkün olmadığını savunmuştur. Medeniyetler esasında şekillenen dünya düzeninde ülkelerin, çekirdek devletler olarak tanımladığı merkez devletler etrafında toplandığını ve aynı medeniyete dâhil olan devletlerin birbirleriyle daha fazla iş birliği yapma eğiliminde olduğunu ileri sürmüştür. Yani konu itibari ile kutuplaşmanın devam edeceğini, bu sefer merkezin bir ideoloji değil kültür çerçevesinde belirleneceğini söylemiştir. Huntington çalışmasında yedi temel medeniyetten bahsetmektedir. Bunlar Sinik, Japon, Hindu, İslam, Batı, Latin Amerika ve Afrika medeniyetleridir (Huntington, 1993: 22-49).

Huntington'ın tezine göre ortaya çıkacak olan çatışmanın belli başlı gerekçeleri bulunmaktadır. Öncelikle medeniyetler tarih, dil, kültür, gelenek ve din ile birbirinden ayrılmaktadırlar ve bu onlara sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi ilişkilerinde davranışlarını belirlerken farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. Bundan dolayı sahip olunan farklı bakış açıları, devletlerarası ilişkilerde farklı araçların kullanımına yol açmakta ve farklı amaçların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bahsi geçen farklılıkların artması ile birlikte uzlaşma ortamı yerini çatışmaya bırakmaktadır (Davies, 2008: 757-760). Öte yandan, artan teknoloji ile birlikte farklı medeniyetteki insanların geçmişe nazaran etkileşiminin artması ile birlikte bahsi geçen farklılıklar gün yüzüne çıkmaktadır. Dünya'nın bir nevi küçülmesi olarak da anlaşılabilen, kısacası

küreselleşme ile farklı medeniyetler birbirlerini daha yakından tanımaktadır. Ortaya çıkan farklılıklar medeniyetler çatışmasının bir diğer nedenini oluşturmaktadır (Huntington, 1993: 22-49).

Dünyada yaşanan teknolojik gelişmeler, geçmişe nazaran artan refah düzeyi ve diğer sosyal değişim süreçleri insanları uzun süredir var olan yerel kimliklerinden ayırmaktadır. Aynı şekilde yerel kimliklerden uzaklaşma ve medeniyetler arası kimliklerin farklılaşması anlamına gelmektedir. Huntington'a göre bir diğer unsur Batı Medeniyetinden farklı bakış açısına, araçlara ve amaçlara sahip olan diğer medeniyetlerde Batı'nın düzeninden farklı bir düzen getirme isteği olacağından ötürü çatışma kaçınılmaz olmasıdır. Batı medeniyeti ve diğer medeniyetler arasındaki bu çatışma daha önce sayılan sebeplerin ardından ortaya çıkan farklı bakış açıları, araçlar ve amaçların ortak buluşma noktası olmaktadır (Flint, 2006: 92).

Son olarak, kültürel etkenler ve farklılıkların değişmesi, diğer değişkenlere göre daha uzun süre aldığından çözümü daha zor sorunlara yol açmaktadır. Huntington'a göre burada bahsedilen konu, kültürel özelliklerin jeopolitiğin değişmesi uzun zaman alan coğrafi unsurlarına benzetmesi ve medeniyetler arasındaki bu farklılıkların çözülmesi kolay olmayan problemlere yol açmasıdır. Bu duruma ekonomik anlamda bölgeselleşme konusu da eklenebilmektedir. Ticaret kültürlerarası etkileşimin artırılmasının en önemli etkenlerinden olması dolayısıyla, ekonomik bölgeselleşme de farklılıkları artırarak medeniyetler arasındaki çatışmanın sebeplerinden birisini teşkil edecektir (Huntington, 1993: 22-49).

1.3.3.3 Tarihin Sonu Tezi

Çağdaş jeopolitik anlayışı etkileyen bir diğer düşünür ise Francis Fukuyama olmuştur. Soğuk Savaş döneminin bitmesi ve kesin ABD zaferi ile sonuçlanmasının ardından bu dönemin medeniyetler yaklaşması içerisinde devam edeceği anlayışı hâkim olmaya başlamıştır. Francis Fukuyama yaşanan bu yenedünya düzenine geçiş sürecinde liberal kapitalist değerlerin insanlığın ulaşabileceği en yüce değerler olarak tanımlamaktadır (Fukuyama, 1989: 5). Kendisine ait olan Tarihin Sonu tezine göre, dünyanın her yanındaki siyasal yönetim sistemlerinin ve yaşam anlayışlarının birbirine

benzemeye başladığını söylemektedir. Bu teze göre ideolojilerin belirleyiciliği ortadan kalkmıştır. Dünya, son büyük komünist ülke olan SSCB'nin dağılması ile birlikte akılcı olmayan sistemlerden kurtulmuştur ve yeni kurulacak olan düzenin temelinde de Batılı değerler, serbest ekonomi ve liberal demokrasi ideolojisi yer almaktadır. Yeni kurulan düzende ülkeler ve bölgeler, doğal ekonomik merkezler çerçevesinde şekillenerek barışçıl ve akılcı yapılar oluşturacaktır. Kısacası, Batı dünyası diğer ideolojiler karşısında büyük ve kalıcı bir zafer kazanmıştır ve bu zafer insanlığı, ulaşacağı son mutluluk eşiğine biraz daha yakınlaştırmıştır (Granieri, 2015: 491-504).

Francis Fukuyama Tarihın Sonu makalesinde 1990 sonrası dönemi Batının ve liberal demokratik değerlerinin zaferi olarak görmektedir. Bu zaferin de komünizm ve faşizme karşı kazanıldığını belirtmektedir. Liberalizmin karşısında iki zorluk olarak değerlendirdiği faşizm 2. Dünya Savaşı ile sona ermiş, komünizm ise SSCB'nin dağılması ile son bulmuştur. Zafere ulaşan ve demokratik değerlere sahip Batı liberalizminin yeni dönemde karşısında bir başka siyasi-ekonomik model olmaması dolayısı ile tarihin sonuna mı erişildi sorusunu sormaktadır (Ceylan, 2006: 234). Francis Fukuyama, Soğuk Savaş sonrası dönemin popüler düşüncesi olan Almanya ve Japonya'nın faşist geçmişlerinden dolayı, Rusya'nın ise komünist geçmişinden dolayı bu ülkelerin liberal düzleme oturtulamayacağı görüşüne katılmamaktadır. Almanya ve Japonya'nın liberal sisteme entegre olmalarını, Rusya'nın da eskiye nazaran sert bir sosyalizm düşüncesi taşımasını dünyanın demokratikleşmesi sürecinin bir parçası olarak görmektedir (Turan, 2015: 487-488).

Fukuyama'ya göre demokratik değerlerin ulaşması gereken en önemli yer Doğu Asya'dır. Klasik jeopolitik teorilerde değinildiği gibi Avrasya, tarih boyunca güç ve ideoloji mücadelelerinin merkezi olmuştur. Çin'de halen bir komünist yönetimin olması Avrasya'nın önemi dolayısıyla Fukuyama'nın dikkatini bu bölgeye çekmiştir. Geçmişte ve günümüzde faşizm ve komünizmle yönetilmiş Doğu Asya bölgelerinin, liberal dünyaya karşı bir ideolojik birleşimden uzak tutmak için liberal düşüncelerin bu coğrafyada hâkim olması gerektiğini belirtmektedir (Fukuyama, 1989: 7-8). Bahsi geçen coğrafyadaki ülkelerin liberal hükümetler ve yönetim

biçimleri ile yönetilmeler bile, toplum nezdinde liberal fikirlerin aşılması Fukuyama'ya göre çok önemlidir.

Fukuyama'nın bu görüşlerinin arka planında sosyal ve kültürel politikalar üretilerek Batı'nın hayat sahasının genişletilmesi fikri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Fukuyama burada Batı ve Batı değerlerini diğerlerinden daha üstün bir kimlik olarak görürken bunun yanında Batı'nın karşısında olanların daha alt bir sınıf kimliğine sahip olduğunun dayatıldığı da unutulmamalıdır. 1990 sonrası dönemde Batı nezdinde ABD esas alınarak yeni bir dünya istemi oluşturulmaya çalışılmaktadır Fukuyama bu nedenle pek çok eleştiriye maruz kalmıştır (Bravo, 2005: 126-130). Bugün bu görüşün geçerliliğini bir nebze kaybettiğini söylemek mümkündür. Tarihin sonunun geldiğini birçok bilim adamı da kabul etmemektedir. Bugün dahi çalışmanın esas konusu olan Ukrayna meselesinde ilerde ele alınacak olan durumda bu zaferin sürdürülemediği ve yeni bir çatışma durumunun ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Tarihin Sonu Tezi, ABD hegemonyasını korumak ve ekonomik ve ideolojik üstünlüğünü diğer devletler üzerinde sabit kılmak adına ortaya atıldığı için eleştirilmektedir. ABD karşısında rakip olarak çıkan bölgesel ve küresel güçlerin dünya siyasetinde etkin olmaları da bu eleştiriler arasındadır. Sosyalist ve Liberal değerler arasında bir çatışmanın sonuna gelmiş olsa da Liberal demokratik değerler karşısında bugün otokratik yönetimlerin var olduğu söylenebilir.

1.3.3.4 Yeni Avrasyacılık Anlayışı

1920'li yıllarda itibari ile önem kazanmaya başlayan Avrasyacılık anlayışı, Avrupa ve Asya kıtalarının birleştiği Avrasya medeniyetinin Batı Avrupa ve Doğu Asya kültürlerinden farklı olduğunu ve Avrasya medeniyetinin benzersiz ve diğer medeniyetler ile uyumsuz olduğunu öne sürmektedir (Kurt, 2018: 94-97). Sovyetler Birliği'nin henüz yeni bir devlet olduğu dönemlerde teori, Bolşevik Devrimi'nin Rus İmparatorluğu ve Çar yönetiminin Batılılaşmasına bir tepki olarak ortaya çıkmış ve Sovyet hükümetini destekleyenler tarafından benimsenmiştir. Nikolay Trubetzkoy gibi erken Avrasyacı düşünürler tarafından da desteklenen anlayış ilerleyen dönemlerde Sovyetler Birliği'nin Rus gelenek ve kültürünün tarihsel unsurlarını ortadan kaldırmasıyla desteklenmemeye başlamıştır (Serbest, 2017: 290-295).

Sovyetler Birliği döneminde Lev Gumilev'in etkisiyle Avrasyacılık anlayışı farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır. Öyle ki Gumilev'e göre Rus geleneksel tarih yazımı yanlıştır ve Rusya'nın Türk ve Moğol halklarıyla olan kurumsal etkileşimlerini daha iyi yansıtan bir Rus tarihi görüşünü benimsemek gerekmektedir. Bunun anlamı Türk ve Moğolların düşmanlaştırıldığı bir tarih anlayışı etnik ayrılıklara ve milliyetçi yaklaşımlara sebep olacağı için Sovyetler Birliği'nin zararına olacaktır (Rutland, 2016: 427-430). Bu nedenle, Gumilev'in akademik liderliği ile Rus milliyetçiliği anlatısı, Rus merkezli Rusçuluğun ötesine geçerek Avrasya'nın diğer birçok ulusunun etkileşimiyle şekillenen daha geniş bir kavrama dönüşmüştür.

Avrasyacılık anlayışı her ne kadar Sovyetler Birliği açısından önemli gibi görülsede bu anlayışın en çok önem kazandığı ve Rus dış politikasını şekillendirdiği dönem Alexander Dugin'in inşa ettiği Yeni Avrasyacılık anlayışının uygulandığı Vladimir Putin dönemi olmuştur. Yeni Avrasyacılık anlayışı, jeopolitik ve stratejik bir bakış açısıyla Avrasya kıtasının önemini vurgulayan bir doktrin olarak değerlendirilmektedir (Bendle, 2014: 14-20). Bu yaklaşım, Avrupa ve Asya kıtalarının birleştii coğrafyada, siyasi, coğrafi, ekonomik ve kültürel olarak birbiriyle etkileşim içinde olan birçok ülkenin bulunduğunu öne sürmektedir. Yeni Avrasyacılık, bu bölgenin dünya siyasetindeki merkezi rolünü ve küresel güç dengelerindeki etkisini vurgulamakta ve coğrafya ve siyaset unsurlarını bir arada barındırması açısından bu çalışmaya kaynak teşkil etmektedir. Avrasyacılık anlayışı, Rusya ve Ukrayna'nın merkezinde yer aldığı coğrafi alana yoğunlaşmaktadır. (Dugin, 2014: 19-20)

Alexander Dugin'e göre, Rusya'nın jeopolitik konumu, onu Avrasya coğrafyasındaki anahtar oyuncuların en önemlisi haline getirmiştir. Bu durum, Rusya'nın Avrasya'da imparatorluk statüsüne ulaşma potansiyeline sahip olduğunu ve bu coğrafyada stratejik anlamda liderlik rolü üstlenmesi gerektiğini öne sürmektedir (Dugin, 2014: 19-20). Dugin, Rusya'nın Atlantikçi hegemonya karşısında mücadele etmesi gerektiğini ve kendi jeopolitik kimliğini oluşturması için Avrasya'nın potansiyelini değerlendirmesi gerektiğini savunmaktadır. Yeni Avrasyacılık anlayışı, Rusya'nın öncelikli olarak coğrafi anlamda sınır komşusu olan ülkelerle yakın ilişkiler kurması gerektiğini vurgulamaktadır (Shekhovtsov, 2009: 680-681). Burada öncelik

Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi olan eski Sovyet cumhuriyetleridir. Ancak Orta Asya'da bulunan eski Sovyet cumhuriyet liderleri ile kurulan yakın ilişkiler yeterli değildir. Doğu Avrupa ülkeleri ve Türkiye gibi iki kıta arasında geçiş sağlayan bir ülke ile de daha yakın iş birliği içinde olunması gerekmektedir (Kurt, 2018: 94-97). Dugin'e göre, Rusya'nın Avrasya'da yeniden güçlü bir imparatorluk kurabilmesi için bu yakın ilişkilerin yeniden tesisi ve güçlendirilmesi önem arz etmektedir.

Dugin'in Yeni Avrasyacılık anlayışı, Rusya'nın jeopolitik açıdan stratejik müttefiklere sahip olması gerektiğinin altını çizmektedir. Yalnızca komşu devletler ile yakın ilişkilerin kurulması yeterli olmayacağı gibi, özellikle Almanya, Japonya ve İran gibi bölgesel güçlerle de yakın iş birlikleri ve ittifaklar kurulmalıdır (Umland, 2017: 465-476). Bu ülkelerle tesis edilecek yakın ilişkiler, Rusya'nın Avrasya coğrafyasında liderlik rolü üstlenmesine ve ABD'nin Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu dünyada tek başına bir süper güç olmasına karşı bir denge oluşturmasına yardımcı olacaktır. Yeni Avrasyacılık anlayışı siyasi coğrafyaya verdiği önemin yanı sıra Rus milliyetçiliğini ve Ortodoksluğu da dışlamayan bir görünüme de sahiptir. Öyle ki Rusya'nın güçlü bir imparatorluk olarak var olabilmesi için Rus halkının milli kimliğine ve Ortodoks değerlerinden herhangi bir biçimde taviz vermemesi gerekmektedir (Dönmez, 2023: 131-135). Bahsi geçen muhafazakâr-milliyetçi yaklaşım, Rusya'nın hem iç hem de dış politikasının temelini oluşturmalıdır.

Alexander Dugin'in Yeni Avrasyacılık anlayışı bu çalışmada bahsi geçen jeopolitik teoriler içerisinde Büyük Satranç Tahtası tezinin tam karşısında yer almaktadır. Zbigniew Brzezinski tarafından ortaya atılan ve ABD'nin Avrasya'yı kontrol etmesini savunan Büyük Satranç Tahtası tezinin karşılığı Rusya'nın Avrasya'yı kontrol altında tutarak güçlü bir imparatorluğa dönüşeceği varsayımını savunan Alexander Dugin'in Yeni Avrasyacılık anlayışı olacaktır. Alexander Dugin'in düşünceleri, aşırı milliyetçi ve ırkçı bulunmasından dolayı sert eleştirilere maruz kalmaktan ve tartışmalara yol açmaktan kaçınmamıştır. Ayrıca Yeni Avrasyacılık anlayışının gerçekçilikten uzak olduğunu düşünen pek çok siyaset bilimci mevcuttur. Ancak bu eleştirilere rağmen, Dugin'in Yeni Avrasyacılık anlayışı, Rusya'nın

jeopolitik konumunu sorgulayarak ve alternatif bir strateji sunarak, Rusya'nın Putin dönemi dış politikasını şekillendirme de son derece etkili olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA'NIN VLADİMİR PUTİN DÖNEMİ UKRAYNA POLİTİKALARI (2000-2023)

2.1 Rus Dış Politikasının Genel Görünümü

1991 yılında SSCB'nin dağılması ve 90'lı yıllar boyunca içinde bulunulan ekonomik durum, Rusya'nın dış politikasının en önemli belirleyicisi olmuştur. Bu dönemde devlet merkezli ekonomiden piyasa ekonomisine sancılı geçiş süreci, SSCB'nin dağılması ile birlikte ortaya çıkan ekonomik ve toplumsal bunalım ve uluslararası sistemdeki değişim Rusya'nın hem iç hem de dış politikadaki davranışlarını etkilemiştir. Bu dönem için Rusya iç ve dış politikalarının geçişkenliğinden söz etmek mümkündür (Tellal, 2010: 190-191). Vladimir Putin, 7 Mayıs 2000 tarihinde seçimle iş başına geldiğinde Rusya'nın dış politikasında önemli değişiklikler gerçekleşeceğinin sinyalleri verilmeye başlanmıştır. İç politikanın dış politikayı etkilediği Rusya'da 90'lı yıllar ekonomik bunalımlarla geçmiş ve dış politikada da bu sebeple etkisiz kalmıştır. Putin dönemi ise ekonomik ve siyasal istikrar anlamında gelişme gösteren bir Rusya karşımıza çıkmaktadır.

90'lı yıllar itibari ile başlayan özelleştirmelerle Rusya'da büyük şirket sahibi iş adamları bir diğer deyişle oligarklar ortaya çıkmış ve bu oligarklar ülke siyasetinde de söz sahibi olmuşlardır. Yeltsin döneminde ulusal burjuvazi yaratmak maksadıyla ortaya çıkan bu kimseler Putin iktidarında, ya tasfiye edilmiş ya da Rusya'nın çıkarları doğrultusunda hareket etmeye ikna edilmişlerdir. Putin döneminde her yıl neredeyse %8 büyüme sağlayan Rus ekonomisi sayesinde Rusya dış politikada daha etkin kararlar alabilir hale gelmiştir (Beck vd., 2007: 8-9). Vladimir Putin, siyasal anlamda da halkın onayını defalarca almış ve merkezi bir yönetim kurarak iç politikadaki kendinden emin tavırlarını dış politikaya yansıtabilmiştir.

2000'li yılların başları, Putin'in dış politikada batı ile iyi ilişkiler sürdürdüğü bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası ABD'nin başlattığı terörizmle sonsuz savaşa Putin'in verdiği destek ve Afganistan'da ABD varlığını kabul etmesi iyi ilişkilerin bir göstergesidir (Ziegler, 2014: 671-692).

Ancak Rusya'nın batı ile yaklaşması uzun vadede ortak çıkarlara sahip olunmaması sebebiyle, bu iyi ilişkilerin sağlam temeller üzerine oturtulamamasına sebep olmuştur. ABD'nin uluslararası alanda izlediği tek taraflı eylemler ve bu doğrultuda Irak'ın işgali ile Rusya ve Batı arasındaki uzaklaşma su yüzüne çıkmıştır. Göreve geldiği günden itibaren faydacı ve uluslararası alanda çok-kutupluluk yanlısı bir dış politika izleyen Vladimir Putin, 2006 yılı itibari ile Batı ile ters düşecek politikalara yönelmiştir. Putin 2007 yılında yapılan Münih Konferansında ise ABD'nin tek taraflı politikalarını sert dille eleştirmiştir (Iwata, 2007: 71-86). 2007 yılındaki bu konuşmanın, Putin yönetiminin dış politikada Batı ile uyumlu hareket etmeyeceğinin göstergesi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Her ne kadar Rusya'nın Batı ile ilişkileri Putin döneminde tamamen kesilmemişse de hem AB hem ABD ile ilişkiler zayıflamıştır. Bu durum Putin'in bölgede yeni ortaklar bulmaya ve bu ülkelerle stratejik ilişkileri geliştirmeye itmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti ile iş birliği çalışmaları ve çeşitli askeri tatbikatlar yapılmıştır (Güneş, 2015: 483). Orta Asya ve eski Sovyet coğrafyasında dengelerin sağlanması ve ileride herhangi bir sorun çıkartmaması adına Hindistan ile de iyi ilişkiler kurulmuş ve Çin-Rus-Hint üçgeni oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu süreçte Japonya ile de siyasi ve ekonomik ilişkiler geliştirilmiştir. Bu ilişkilerin geliştirilmesinde, Japonya'nın bölgede güçlenen Çin'e karşı dengeleyici bir güç olarak Rusya'yı görmesi etkili olmuştur. Rusya'nın Putin döneminde iş birliğine gittiği bir diğer devlet de İran olmuştur. İran'ın nükleer programından duyulan rahatsızlık dolayısıyla ABD'nin İran'ı, Kuzey Kore ve Vietnam gibi ülkelerin bulunduğu, kendi tabiri ile 'şer eksenine' dâhil etmesi ile Rusya İran'ın uluslararası alanda hamisi olmuştur (Sönmez, 2010: 37-76). Batı ile zayıflayan ilişkiler Doğu Asya ülkeleri, İran, Vietnam ve Kuzey Kore gibi ABD'nin şer eksenini olarak tanımladığı ülkeler, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri ve son olarak ise Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesini sağlamıştır.

SSCB sonrası Rusya ve Ukrayna ilişkileri, iki açıdan değerlendirilmektedir. İlk olarak Ukrayna'nın Rusya için önemli bir komşu olduğu gerek tarihsel bağlar, gerek siyasi ve coğrafi çıkarlar noktasında açıktır. Ancak öte yandan bu önem doğrultusunda atılması gerekli olan adımlar belirli bir strateji çerçevesinde 2004 yılına gelinene kadar

atılmamıştır. Vladimir Putin'in liderliğindeki Rusya'nın 2004 Turuncu Devrim ve 2014 Meydan olayları karşısında takınmış olduğu tavır 2004 yılı itibariyle Rusya'nın Ukrayna'yı kapsayıcı ve üzerindeki etkiyi arttırıcı bir strateji belirlemeye başladığının göstergesidir. Bu noktada Rusya'nın Ukrayna politikasını daha iyi anlayabilmek için öncelikle 2004 Turuncu Devrim ve bu tarihten itibaren gelişen Rusya müdahaleleri ve sebeplerini incelemekte fayda vardır.

2.2 Ukrayna'nın Rusya için Önemi

Turuncu Devrime giden süreci anlamak için öncelikli olarak Ukrayna'nın ikinci devlet başkanı olan Leonid Kuchma'nın 1999-2004 arasında başkanlık yaptığı ikinci döneminde meydana gelen olaylara daha doğrusu Turuncu devrime zemin hazırlayan olaylara bakmakta fayda vardır. Çünkü bahsi geçen beş yıllık süreçte Ukrayna'da iki farklı görüş şekillenmiş ve Ukrayna halkı büyük çoğunlukla bu iki görüş çevresinde siyasi olarak kenetlenmiştir; Batıcılık ve Rusya yanlılığı. Coğrafi anlamda bir geçiş ülkesi olarak Ukrayna'nın hem AB- ABD hem de Rusya için önemi kaçınılmazdır. 2004 Turuncu Devrim ve devam eden tarihsel süreç içerisinde meydana gelen gerilimlerin anlaşılması için Ukrayna'nın Rusya için neden önemli olduğunu açıklamakta fayda vardır.

Rusya'nın Ukrayna ile geçmişe dayanan kültürel, ekonomik ve siyasi bağları vardır ve pek çok yönden Ukrayna, Rusya'nın dünyadaki imajının ve vizyonunun merkezinde yer almaktadır (Lane, 2008: 525-549). Rusya'nın Ukrayna'ya verdiği önemi şu alt başlıklar altında anlamak faydalı olacaktır; Aile bağları, Rus diasporası, süper güç imajı, Kırım, ticaret, enerji ve son olarak siyasi etki.

Rusya ve Ukrayna'nın yüzyıllar öncesine dayanan sosyal anlamda güçlü aile bağları mevcuttur. Ukrayna'nın günümüzde başkenti olan Kiev şehri, Moskova ve St. Petersburg ile ilgili olan kültürel etkileri açısından "Rus şehirlerinin anası" olarak tasvir edilmektedir. Slav halklarının Hristiyanlığı kabulü olarak bilinen 8. ve 9. yüzyıllarda Bizans'tan etkilenerek Hristiyanlığın etki alanına giren ilk şehir de yine Kiev olmuştur (Karatnycky, 2005: 35-52). Günümüzde Ruslar, Ukraynalılar ve Belarosluların tarihte ilk ortak devlet olarak kabul ettikleri Kiev Rus' devleti de

Ukrayna'yı tarihsel anlamda Rusya için önemli kılmaktadır. Tahmini olarak sekiz milyon etnik Rus'un veya kendisini Rus olarak tanımlayan vatandaşın Ukrayna topraklarında yaşaması, özellikle doğuda Donbass bölgesi olarak anılan bölgede ve Kırım yarımadasında etnik Rusların oranının fazla olması da Rusya'nın Ukrayna'ya önem vermesine sebep olmaktadır (Cheskin, 2017: 277-287).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takip eden süreçte birçok Rus politikacı tarafından Ukrayna'nın bağımsızlığı, tarihsel bir hata ve Rusya'nın devam eden süreçte süper güç olarak anılmasının önündeki temel engel olarak görülmüştür (Solomon, 2006: 11-12). Ukrayna özelinde kurulan hegemonya ve kalıcı kontrolün kaybedilip üzerine Batı ile iyi ilişkiler kurması riskinin göze alınması, Rusya'nın uluslararası anlamda imajının zedelenmesine sebebiyet vermiştir.

Esas itibari ile Kırım Tatarların, Ukraynalıların ve Rusların yaşamakta olduğu Kırım yarımadası Rusya için hem tarihi hem de coğrafi anlamda önem arz etmektedir. Sovyet lideri Nikita Kruşçev'in, Ukrayna ve Rusya arasındaki bağları güçlendirmek amacıyla 1954'te Kırım'ı Rusya'dan Ukrayna'ya devretmesi ile birlikte 2014 yılında Rusya tarafından işgaline kadar olan süreç başlamıştır (Aydın ve Şahin, 2019: 39-50). Yasadışı ilhak ile birlikte, Rusya, Kruşçev tarafından yapılan 'yanlış'tan dönmüş ve birliğin dağılmasından bu yana hem Rusya'da hem de Kırım'daki pek çok Rus milliyetçisinin hayali gerçekleşmiştir. Karadeniz hakimiyetinin kilit noktası olan Kırım'daki Sivastopol şehri de bölgedeki esas deniz gücü olan Rusya'nın Karadeniz Filosunun ana limanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Grant, 2015: 68-95). Kırım bu noktada yalnızca siyasi ve kültürel anlamda değil coğrafi olarak da Rusya için önemli bir husustur.

Ukrayna'yı Rusya için önemli kılan en önemli faktörlerden ikisi de ticaret ve enerjidir. Ukrayna'nın Çarlık döneminden Sovyet sonrası döneme gelinene kadar en büyük ticari ortağı Rusya olagelmıştır. Ancak bu ortaklığın azalması ve Çin'in Ukrayna ile ticarete Rusya'yı geçmesi Rusya'nın zararına olmuştur (Patrahau vd., 2022: 4-5). Tek Pazar politikası ile birlikte Avrasya Ekonomik Birliği'ne Ermenistan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi ülkelerle Ukrayna'yı da görmek isteyen Rusya'nın ekonomik anlamda Ukrayna'yı yanında görmek istemesi de kaçınılmazdır. SSCB'nin

dağılmasından önce ve sonra da Moskova, Orta ve Doğu ve Avrupa'daki müşterilerine doğalgaz satışı yine Ukrayna'dan geçen boru hatları vasıtası ile yapmaktaydı (Forsberg vd., 2014: 261-268). Kiev yönetimine de geçiş ücreti olarak yansıyan Rus gazının Ukrayna üzerinden akışı, iki ülke arasında yaşanan ciddi çatışmalara rağmen 2023'ün başlarına kadar devam etmiştir.

Ukrayna'nın Rusya için önemli olmasının bir diğer sebebi de Karadeniz'dir. Rusya'nın Karadeniz'e yaklaşımı, stratejik önemini fark etmesiyle başlamıştır. Karadeniz, Rusya'nın sıcak denizlere açılan en önemli kapısıdır ve Sovyetler Birliği döneminde NATO tehdit olarak görülmemektedir. Ancak Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, Romanya ve Bulgaristan'ın NATO üyesi olması ve ABD'nin artık Karadeniz'e de donanma gemileri gönderebilecek olması Rusya'yı rahatsız etmiştir. Rusya, Karadeniz'de güçlü olmak ve ittifak üyeleri arasında çatlaklar oluşturarak Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya katılmasını engellemek istemiştir (Ereker, 2018: 166-170). Ayrıca, Avrupa'yı Rus doğalgaz ve petrolüne bağımlı hale getirerek ekonomik ve ticari faydalarını kullanmak da hedeflerinden birisi haline gelmiştir.

Karadeniz'deki Novorossiysk limanı, Orta Asya ülkelerinin Avrupa'ya çıkışı için bir geçiş noktasıdır ve Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu tarafından işletilen 1500 km uzunluğundaki ham petrol boru hattının son noktasıdır. Bu liman, Rusya'nın ticari faaliyetleri açısından önemli bir unsurdur ve ülkenin ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. Karadeniz'deki askeri ve siyasi gelişmeler, bölgedeki diğer ülkeleri de etkileyebilmektedir. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi (Grant, 2015: 65-95) ve Karadeniz'deki askeri varlığını artırması, bölgede gerilimleri artırmış ve diğer ülkelerin de tedirgin olmasına neden olmuştur (Wzeman ve Kuimova, 2018: 3). NATO ülkeleri, Karadeniz'deki askeri varlıklarını da artırmış ve bölgede tatbikatlar yapmıştır. Bu durum, bölgedeki güvenliği ve istikrarı tehdit edebilmektedir.

2.3 Ukrayna Siyasi Tarihi ve Rusya'nın Politikaları

2.3.1 Turuncu Devrim

Turuncu Devrim'e yol açan süreç, 13 yıllık bağımsızlık döneminde Ukrayna'da yaşanan siyasal gelişmeler ve özellikle 2000'li yılların başında yaşanan

siyasi olayların seçim sürecine yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkedeki sosyalist miras, yolsuzluk ve rüşvetin sıradan hale gelmesi, yozlaşmış siyasetçilerin halk nezdinde gözden düşmesine yol açmıştır (Neutze ve Karatnycky, 2007: 1-9). Ülkeyi daha sonra bahsedileceği gibi ikili bir siyasetle yani Batı ve Rusya arasında bir çizgide hareket ederek yöneten Leonid Kuchma'nın isminin bir skandalla anılması devrime giden sürecin başlangıcı olarak kabul edilebilir (Karatnycky, 2005: 35-52).

28 Kasım 2002 tarihinde Sosyalist siyasetçi Moroz 1998 ve 2000 yılları arasında devlet başkanlığı yapan Leonid Kuchma'nın ofisinde eski koruması Melnychenko tarafından elde edilen kayıtların yasadışı olarak basına sızdırılmasını sağlamıştır. Kaset skandalı olarak tarihe geçen kayıtlara göre muhalif gazeteci Heorhiy Gongadze'nin kaçırılması emrinin Kuchma tarafından verildiği ortaya çıkmıştır (Aslund ve McFaul, 2006: 145-164). Kucmagate veya Kaset Skandalı olarak bilinen bu olay Turuncu Devrim'e giden süreci hızlandıran bir siyasi krize sebep olmuştur. Bahsi geçen kaset kayıtlarında yalnızca muhalif gazetecinin kaçırılması emri yer almamaktadır. Bunun yanı sıra yolsuzluk, kamu kaynaklarının kötüye kullanımı, yurtdışına hukuksuz yollarla silah satışı, bağımsız medyanın susturulması gibi Ukrayna Devlet Başkanı Kuchma'nın itibarını zedeleyecek pek çok söylem de yer almıştır (Kuzio, 2017: 29-40).

Kaset skandalının ortaya çıkmasıyla ortaya çıkan siyasi kriz halkta karşılık bulmuş ve devlet başkanı Kuchma karşıtı gösteriler başlamıştır. Skandalın ortaya çıkması ile birlikte Kuchma bu yaşananların bir provokasyon olduğunu ve bu olay sonrası meydanlarda yapılan protestoların Ukrayna'nın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü hedef aldığını belirtmiştir (Lane, 2008: 525-549). İkili siyaset bir kenara bırakılmış ve devlet televizyonları Batı karşıtı programlar yayınlamıştır. Batı karşıtı bu programların amacı Kuchma'nın aklanması ve Batının Kuchma yerine Yushchenko'yu devlet başkanı yapmaya çalışması olarak lanse edilmiştir. Bu tür yayınlar 2004 seçimlerinde Kuchma'nın aday Yanukovych lehinde de kullanılmıştır (Kuzio, 2010: 285-296).

1 Ekim 2004 tarihinde Ukrayna'da yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde 1994 yılından beri bu grevi yürüten Leonid Kuchma, halefi olarak da bilinen Başbakan

Viktor Yanukovych'i aday göstermiş ve Ynukovych'in seçimleri kazanması için başkanlık süresi boyunca Batı ile Rusya arasında izlediği denge siyasetinden veya ikili siyasetten vazgeçerek, Ukrayna'nın askeri doktrininde yer alan NATO ve AB'ye üyeliğın sağlanması maddesini çıkarma kararı almıştır. Rusya ile yapılacak iş birliğinin de askeri, ekonomik ve siyasi alanlarda arttırılacağını açıklamıştır (Hesli, 2006: 168-177).

2004 yılına gelinene kadar inişli çıkışlı bir iç siyaset görülen Ukrayna'da Turuncu Devrim adı altında başlayan barışçıl protestolarla birlikte tarafları Rusya ve AB-ABD-NATO olan bir çekişmeler silsilesi başlamıştır (Aslund ve McFaul, 2006: 145-164). Turuncu Devrimin başarıya ulaşması Ukrayna'da batı yanlısı iç ve dış siyaset anlayışının toplum nezdinde büyük kabul gördüğünün ilk göstergesidir. Bağımsız Devletler topluluğu üyesi ülkelerde, Kırgızistan ve Gürcistan gibi (Tudoroiu, 2007: 315-342), meydana gelen renkli devrimler furyasının bir örneği olarak Turuncu Devrim'in en öne çıkan özelliği ise, Rusya'nın bütün yaptırım tehditlerine rağmen hileli bir biçimde cumhurbaşkanı seçildiği iddia edilen Viktor Yanukovych'in görevine başlamasına müsaade edilmemesi ve seçimlerin yenilenmesi başarısını göstermesidir.

Gürcistan'da gerçekleşen Kadife Devrim'in başarıya ulaşması ile Gürcistan'ın batı bloku ülkeler safına geçmesine engel olamayan Rusya için Ukrayna, Rusya ve Hazar bölgesinde bulunan petrol ve doğalgazın toprakları üzerinden Avrupa'ya ulaştığı transit bir geçiş ülkesi olarak önemli ve vazgeçilmez bir ülke konumuna gelmiştir. Ayrıca 2004 yılı ile birlikte gerçekleşen Baltık ülkelerinin katılımlarıyla NATO ve AB sınırları Rusya sınırları ile kesişmiş ve Ukrayna, Rusya ile NATO ve AB arasında bir geçiş noktası rolünü üstlenmiştir (Arel, 2005: 325-330). Bunun yanı sıra Ukrayna 1991 yılında bağımsızlığını kazandığından beri iç ve dış politikasında hem de Rusya ile ilişkilerine verdiği önem konusunda eski Cumhurbaşkanı Leonid Kuchma'nın deyimiyle ikili siyaseti gerçekleştiren bir ülke olarak anılmaktaydı.

Rusya'nın Ukrayna devlet başkanlığı seçimlerinde açıkça desteklediği Viktor Yanukovych, seçildiği takdirde Ukrayna'nın Rusya ile siyasi işbirliğini arttıracığını, Rusçanın ikinci resmî dil olarak kabul edileceğini ve Rusya ile Ukrayna arasında çifte

vatandaşlık sisteminin uygulanacağını vaat etmekteydi (Kuzio, 2010: 383-395). İç siyasette Ukrayna'nın kazanması için dış politikaların Rusya ile birlikte hareket edilmesi doğrultusunda şekillenmesi gerektiğini her fırsatta belirten Yanukovych, SSCB'den ayrılan veya eski Doğu Bloku ülkelerinin AB ve NATO'ya üye olmalarına üzüldüğünü belirtiyor bunun yanında 1991 sonrası Orta Doğu ve Orta Asya'da artmaya başlayan ABD etkisinden rahatsız olduğunu belirtiyordu (Christensen vd., 2005: 207-230). Rusya açısından hem Eski Sovyet Cumhuriyetleri arasında hem de Çarlık dönemi dahil olmak üzere Ukrayna'nın da Rusya ile ipleri koparması ve Batı ile ilişkilerini geliştirerek AB ve NATO'ya katılma ihtimalleri büyük bir darbe riski taşıyordu. Bunun yanında Rusya'nın Avrasya Ortak Ekonomik İşbirliği Alanı'nı oluşturmak için Avrupa ile Asya arasında geçiş görevi üstlenen Ukrayna'ya ihtiyacı vardı. Rusya'nın Ukrayna üzerinde etkinliğini kaybetmemesi ve pekiştirmesinin en kolay yolu ise Yanukovych gibi Rusya yanlısı olduğunu açıkça belirtebilen bir liderin Ukrayna devlet başkanı olarak görev alması idi (Hesli, 2006: 168-177).

Viktor Yanukovych ve Viktor Yushchenko'nun favori adaylar olduğu devlet başkanlığı seçimleri 21 Kasım 2004'te gerçekleştirilmiştir. Ancak seçim sonuçlarının ardından Yanukovych'in seçimleri kazandığı ilan edilince Batı yanlısı muhalif lider Yushchenko seçimlere hile karıştırıldığını iddia etmiş ve seçimlerin yenilenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Kamuoyunda geniş yankı bulan bu iddiaların ardından, seçim sonuçlarını kabul etmeyen ve Yushchenko'yu destekleyen yüz bin kişi Kiev'de, diğer iki yüz elli bin kişi de Lyviv'de protestolara başlamıştır (Beissinger, 2013: 574-592). Demokratik haklar için yapılan barışçıl protestolar olarak nitelenen bu gösteriler her geçen gün daha da genişlemiş ve iktidar seçimlerin yeniden yapılacağını kabul etmek zorunda kalmıştır. Seçimlerin iptali için toplanan Ukrayna vatandaşlarının sembolik olarak turuncu renkte atkılar kullanması ve gösterilerde tema rengi olarak turuncunun kullanılması ile birlikte Turuncu Devrim kavramı doğmuştur. Barışçıl protestolar sonuç vermiş ve Ukrayna halkı 26 Aralık 2004 tarihinde sandık başına gitmiştir. Gösterilerin düzenlenmesinde büyük rol oynayan muhalif lider Viktor Yushchenko %52.06'lık oy oranıyla devlet başkanı seçilmiştir (Khmelko ve Pereguda, 2014: 227-236).

Ukrayna'da Turuncu devrimin başarıya ulaşması ve Rusya tarafından desteklenen Yanukovych'in kaybederek devlet başkanlığı koltuğuna Viktor Yushchenko'nun oturması, ABD-Rusya ilişkileri için de önemli bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. 2004 Ukrayna Devlet başkanlığı seçimleri yalnızca iç siyasetin değil aynı zamanda dış aktörlerin de çekişmesine sahne olmuştur. Öyle ki seçim çalışmaları sırasında Rusya'nın her anlamda desteğini alan Yanukovych karşısında, AB ve NATO'ya entegrasyon politikaları, demokratikleşme ve ekonomik olarak Batı ile ilişkiler kurulması vaatleri Yushchenko'nun AB ve ABD'nin desteğini almasını sağladı (Matsaberidze, 2015: 77-86). Bu noktada AB ve ABD'nin seçimlerin eşit ve adil olarak yapılması için siyasi baskının yanında muhalefet adayına maddi yardımda da bulunmuştur.

Turuncu Devrim, Ukrayna'da başlayan devrimler silsilesinin ve ülkenin Batı yanlısı politikalarla yönetilmek istediğini açıkça belirtmesinin ilk emaresi olarak tarihte yerini almıştır. Sonuçları itibariyle bir rejim değişikliğiyle sonuçlanan Turuncu Devrim, AB'nin temel değerlerini oluşturan ve evrensel manada demokrasi ve insan hakları bakımından önemlidir. Bu açıdan bakıldığında Turuncu Devrim Ukrayna'nın Avrupa değerlerini benimsediğine ve AB ile yakınlaşma sürecini hızlandırdığı gibi, ülkenin demokratikleşme sürecine de önemli katkılarda bulunmuştur. Bunun yanı sıra, Rusya ile tarihsel anlamda var olan bağların önemli ölçüde zayıflamış ve ideolojik anlamda kopuşun ilk sinyalleri görülmeye başlamıştır.

2.3.2 Devrimin Sonu ve Yanukovych'in Dönüşü

Viktor Yuschenko'nun devlet başkanlığını ilan etmesi ile birlikte Turuncu Devrim'in de zaferi ilan edilmiştir. Her ne kadar Ukrayna'da Batı yanlısı bir hükümetin zafer kazanması ilk etapta hem devrimin hem de Ukrayna halkının çoğunluğunun bir zaferi olarak görünse de 2005-2010 yılları arasında yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal olaylar 2010 yılında Viktor Yanukovych'in devlet başkanlığı seçimlerini kazanacağı bir sürece yol açacaktır (Diuk, 2014: 9-16). Yanukovych'in dönüşü ise Ukrayna halkının Batı yanlısı politikalar izleyen siyasetçilere olan güveninin azaldığını gösterecektir. Bunu yanı sıra toplumdaki bölünmüşlük de somut bir vaziyet almıştır. Ülkenin doğusunda yer alan Yanukovych taraftarları ile Batısında

yer alan Yushchenko taraftarları arasındaki kesin hatlarla somutlaşan bölünmüşlük, AB-ABD ve Rusya arasındaki nüfuz mücadelesinin de boyutlarını gözler önüne sermektedir.

2004 sonrası dönemde Soğuk Savaş sonrası ABD ile Rusya arasında görülen barışçıl ortam, Ukrayna’da Batı yanlısı Yushchenko’nun seçilmesi ile birlikte iki ülke arasında yeni bir dönemin açılmasına sebep olmuştur (Saygın, 2016: 13-22). Rusya için tarihi ve coğrafi öneme sahip olan ve Avrupa’ya açılan bir kapı olarak görülen Ukrayna’nın Batı yanlısı bir yönetime kaybedilmesi, Rusya’nın yeni dönemde İran ve Suriye ile iş birliği yapacağını açıklamasına yol açmıştır. ABD ise Rusya’nın bu kararına karşılık olarak 2005 Şubat ayında Rusya’nın G-8’den çıkarılmasını gündeme getirmiştir (Ünalımsız ve Oğuz, 2019: 69-83).

Victor Yushchenko, 23 Ocak 2005 tarihinde yemin ederek resmi olarak Ukrayna Devlet Başkanlığı görevine başlamış ve Yuliya Timoshenko’yu başbakan olarak atamıştır. Her ne kadar haklı olarak görülen bir mücadele sonucu göreve gelmiş olsalar da 2006 parlamento seçimlerinin yaklaşması ile Yushchenko, Timoshenko ve Litvin arasında kurulan siyasi ortaklıkta birtakım anlaşmazlıklar meydana gelmeye başlamıştır (Tüysüzoğlu, 2011: 65-67). 2004 protestoları sürecinde Ukrayna eski muhalefetinin ortaya attığı yolsuzluk suçlamalarına Başbakanın da maruz kalması ile birlikte Yushchenko, Turuncu Devrim kazanımlarına ve toplumda oluşturduğu olumlu algının kaybolmaması için Timoshenko hükümetini görevden almıştır. Ukrayna özelinde hükümet etme yöntemi olan yarı başkanlık sisteminde her ne kadar başbakanın siyasi etkisi Devlet Başkanı kadar olmasa da alınan bu karar ilk aşamada toplumda karşılık bulmuş ve yaklaşan 2006 parlamento seçimlerinde muhalefetin faydasına olmuştur (Kuzio, 2010: 285-296).

2006 yılında yapılan parlamento seçimleri Rusya ile Batı’nın Ukrayna üzerinde bir hakimiyet mücadelesine yol açacağı ön görülmüştür. Turuncu Devrim ile güç kazanan Batı yanlısı yönetim anlayışı, mevcut hükümetin vermiş olduğu vaatleri yerine getirememesinden dolayı doğal olarak bir yıpranma süreci içerisine girmiştir. Yushchenko’nun Timoshenko’yu görevden alması, Batı ile iş birliği yapılacağıın söylenmesi ve Rusya ile en başından bir mesafe koyulması bir doğalgaz krizine sebep

olmuştur (Kuzio, 2011: 88-113). Bu kriz de mevcut hükümetin halk nezdinde itibarının düşmesine sebep olmuştur.

26 Mart 2006 tarihinde yapılan parlamento seçimleri Turuncu Devrim sonrası kazanımlar açısından bir kırılma noktası niteliğindedir. 1 Ocak 2006 tarihinde yapılan değişikliklerle yarı parlamenter bir sisteme geçilen Ukrayna'da parlamento seçimleri, devlet başkanlığı seçimlerinin devamı niteliğinde olmuştur. Seçim sonuçları Yushchenko yönetimi için olumsuz sinyaller vermiştir. Öyle ki, seçimlerin en güçlü adayları olarak görülen Viktor Yanukovych'in Bölgeler Partisi, Viktor Yushchenko'nun Timoshenko tarafından desteklenen Bizim Ukrayna blokunun almış oldukları oylar, hükümeti tek başlarına kurmak için yeterli olmamıştır (Kuzio, 2010: 285-296). Seçim sonuçlarının Yushchenko aleyhine olması Turuncu Devrim sürecinde ve sonrasında almış olduğu büyük halk desteğini zaman içinde yitirdiğinin bir göstergesi olmuştur. Yushchenko'nun desteklediği Bizim Ukrayna Bloğu, 2006 yılı parlamento seçimlerini Yanukovych'in Bölgeler Partisine kaybetmiştir. Devlet Başkanı ile başbakan arasındaki siyasi farklılık Ukrayna'da siyasi istikrarın bu süreçte sağlanamamasına yol açmıştır. Bu süreçte kendi partisini kuran Timoshenko ise Yushchenko'dan daha fazla oy almış olmasına rağmen, Yushchenko ve Timoshenko'nun partileri hükümetin kurulması için gerekli sayıya ulaşamamışlar ve Sosyalist Parti lideri Moroz'un da Yanukovych ile koalisyon ortağı olması sonucu son umutlarını da kaybetmişlerdir (Lane, 2008: 525-549). Sancılı seçim süreci sonucu 2004 yılında rakibi olan Yanukovych'e başbakanlık görevini vermek zorunda kalan Yushchenko ile Yanukovych arasındaki gerilim bir sonraki aşamaya geçmiştir.

2006 yılının başlarında Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan doğalgaz krizi, Ukrayna halkının parlamento seçimlerinde Rusya ile iyi ilişkiler kurularak bu krizi sona erdireceğini vaat eden Yanukovych'i desteklemesine sebep olmuştur. Parlamento seçimleri öncesi yaşanan krizde, Rusya Ukrayna'ya doğalgaz akışını kesmiş ve karşılıklı tehdit içeren açıklamalar sonucu iki ülke arası ilişkiler gerilmiştir. Rusya bu süreçte sınırların yeniden çizilebileceği ile ilgili açıklamalar yaparken, Ukrayna tarafı ise Kırım'daki Karadeniz filosunun kira bedelinin dört katına çıkarılması ile Rusya'yı tehdit etmiştir (Cheskin, 2017: 277-287). Ayrıca filonun bulunduğu üste göndere

çekilmiş Rusya bayrağının indirilmesi konusunda açıklamalar yapılmıştır. Turuncu Devrim sonrası süreçte yaşanan bu enerji krizi ve dönüştüğü siyasi kriz, devrimin Rusya aleyhine sonuçlanması sebebiyle Rusya'nın vermiş olduğu reaksiyondan kaynaklanmaktadır.

Yanukovych'in başbakanlık koltuğuna oturması ve hükümeti kurması ile birlikte Ukrayna'nın hem iç hem de dış politikasında birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Yarı başkanlık sisteminin yapısından kaynaklanan iç siyasetteki uyuşmazlıklar dış politikaya da yansımıştır. Devlet Başkanı Yushchenko, Ukrayna'nın AB ve NATO üyelik süreçlerine yoğunlaşması yönünde tavır sergilerken, Başbakan Yanukovych aksi yönde açıklamalarda bulunarak süreci zora sokmaktaydı (Lane, 2008: 525-549). Karar alma süreçlerinde iki siyasinin birbirleri ile olan uyumsuzlukları her defasında gündeme gelmekte ve almış oldukları kararları karşılıklı olarak feshetmeleri siyasal krizlere sebep olmaktadır. Yanukovych hükümeti kurulduktan sonra, Yushchenko'nun partisinden milletvekillerinin transferlerine başlamıştır. Öyle ki bir yıllık sürenin sonunda Yanukovych'in 300 milletvekiline ulaşarak anayasada değişiklik yapma ihtimali doğmuştur. Öte yandan Yushchenko'nun almış olduğu kararları veto yetkisini de veren bu yeter sayı ihtimaline karşı Yushchenko 2 Nisan 2007'de parlamentoyu feshettiğini açıklamış ve erken seçim kararı almıştır. Seçimlerin önce 2007 Mayıs'ında yapılacağı belirtilmiş, ancak Eylül ayında erken seçime gidilebilmiştir (Sarıkaya, 2010: 1-10).

Ukrayna'da Batı yanlısı bir hareket olarak ortaya çıkan Turuncu Devrim sonrası dönemde beklenen istikrar ortamı bir türlü sağlanamamış ve sürekli yapılan seçimler siyaset kurumunda bir yıpranmaya yol açmıştır. Seçimlerin sürekli yenilenmesi, kurulan hükümetlerin istikrarsız olması ve feshedilmesi, 2006 anayasa değişikliği ile devlet başkanı, başbakan ve parlamento arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve krizler esasen iki kampa bölünmüş olan Ukrayna'nın bir çıkış yolu aramakta olduğunun göstergesidir.

30 Eylül 2007'de yapılan parlamento seçim sonuçlarına göre Ukrayna Bölgeler Partisi %35,94; Yulia Timoshenko Bloğu %32,12; Bizim Ukrayna Partisi %14,81; Ukrayna Komünist Partisi %5,64; Litvin Bloğu ise %4,15 oy almıştır. 450 sandalye

bulunan Ukrayna Parlamentosunda Bölgeler Partisi ile Komünist Parti milletvekili 202'yi bulurken, Timoshenko Bloğu ve Yushchenko Bloğu ittifak halinde hareket etmiş ve Timoshenko başbakanlığa getirilmiştir (IPU, 2007).

Başbakan Timoshenko tarafından kurulan koalisyon hükümetinin, Yushchenko'nun aksine Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesi sırasında Rusya yanlısı bir siyaset izlemesi ve muhalefetle iş birliği içerisinde Yushchenko'nun yetkilerini sınırlandıracak anayasa değişikliğini onaylaması Timoshenko ve Yushchenko arasındaki gerilimin artmasına sebep olmuştur (Shevel, 2015: 159-163). Bu olaylar neticesinde Yushchenko meclisi feshetmiş ve erken seçimlerin 2008 Aralık ayında yapılmasına karar vermiştir. Ancak Yushchenko'nun almış olduğu karara yapılan itirazlar karşılık bulmuş ve erken seçim kararı ilgili mahkeme tarafından askıya alınmıştır. Ülke içerisindeki yoğun tepkiler sonucu Yushchenko kararından dönmek zorunda kalmıştır (Cirincione vd., 2014: 8-11). Bu süreçte küresel ekonomik krizin de etkili olduğunu söylemek gerekmektedir. Yaşanan bu siyasi gerginliğin temelinde Yushchenko'nun Turuncu Devrim sonrası almış olduğu halk desteğini yitirmesi ve 2010 Ocak ayında yapılacak olan Devlet başkanlığı seçimlerinin tehlikede olduğu düşüncesidir.

Ukrayna 2004-2010 yılları arasında beklenen istikrarı sağlayamamış ve istikrarsız ve çalkantılı bir siyasi ortamda devlet başkanlığı seçimlerine hazırlanmaya başlamıştır. Batı yanlısı politikaların başarıya ulaşması ve Ukrayna halkının çoğunluğunun görüşlerini yansıtması açısından önemli atfedilen Turuncu Devrim'in izleri unutulmuş ve bu hayal kırıklıkları içerisinde 2010 Devlet başkanlığı seçim süreci başlamıştır.

2.3.3 2010 Seçimleri ve Ukrayna'da Yeni Dönem

Turuncu Devrim sürecinden sonra yapılan ilk devlet başkanlığı seçimi olma özelliği taşıyan 17 Ocak 2010'da yapılan seçimlerin ilk turunda yeterli çoğunluğu sağlayan herhangi bir aday olmadığı için seçimin kaderi 7 Şubat 2010'da yapılan ikinci tura kalmıştır. 17 Ocak'ta en yüksek oyu almış olan Victor Yanukovych ve Yulia Timoshenko'nun yarıştığı ikinci turda, Yanukovych, oyların %48,68'ini, Timoshenko

ise %45,73'ünü almış ve 2004 yılında istediğini alamamış olan Yanukovych Devlet Başkanlığını ilan etmiştir (Bloomberg, 2010). Batı yanlısı Yushchenko ve Timoshenko tarafının 2010 seçimlerinde başarısız olmalarının birçok nedeni vardır. Bunlardan en önemlisi Turuncu Devrim sonrası vermiş oldukları vaatleri gerçekleştirememiş olmalarıdır. İstikrar vaat eden ancak vadettiği istikrardan olabildiğince uzak kalan Batı yanlısı hükümetin, 2009 yılında meydana gelen küresel ekonomik krizde de Ukrayna halkının olumsuz etkilenmesi ile birlikte hem Ukrayna halkı hem de AB desteğini çekmiş ve seçimlerin kazananı Yanukovych olmuştur.

Yanukovych'in 2004 yılında yaşamış olduğu yenilginin ardından 2010 yılında devlet başkanı seçilmesinde 2007 yılı sonrası değiştirmiş olduğu siyaset dili de etkili olmuştur. Öyle ki Batı'ya karşı kullandığı söylemlerde daha ılımlı hale gelmiş ve dış politikada daha etkin bir siyaset güdüleceği sözünü vermiştir. Bunun yanı sıra Turuncu Devrim kazanımlarının karşısında duracağını ancak Rusya ve Batı arasında bir denge politikası kuracağını da sinyallerini vermiştir (Diuk, 2014: 9-16). Her ne kadar seçildiği dönemde Turuncu Devrim'in sonuna gelindiği değerlendirilmeleri yapılsa da 2014 yılına giden süreç bunun aksini gösterecektir. Ancak bu durum 2010 seçimlerinde mevcut devlet başkanı Yushchenko'nun ilk turda %5 oy aldığı gerçeğini ve Batı yanlısı siyasilerin önemli ölçüde güven kaybettiğini geçersiz kılmamaktadır (Khmelko ve Pereguda, 2014: 227-236). 2010 seçimleri ve Yanukovych'in zaferi Rusya'nın Ukrayna iç ve dış siyasetinde yeniden etkin olacağını göstergesidir.

Yanukovych seçildiği dönemde AB ve ABD'ye karşı nasıl bir politika geliştireceği merak konusuydu. Turuncu Devrim yanlısı siyasetçiler Ukrayna'yı Rus etkisinden kurtarmak ve NATO eksenli bir siyaset izlemek isteği içerisindeydiler. Ancak Rusya'nın tehditleri ve Ukrayna'yı enerji noktasında krize sokma ihtimali dolayısıyla bunu başaramamışlardı. Yanukovych ise, NATO üyeliği sürecini yeniden gözden geçireceğini ve Rusya'dan enerji başta olmak üzere pek çok konuda ekonomik destek alacağını belirtmekteydi (Shveda ve Park, 2016: 85-91). Bunun yanı sıra Ukrayna halkının doğu-batı eksenli bölünmüşlüğü ve halkın kutuplaşması da 2010 sonrası dönemde ülkenin en önemli sorunu olarak kendisini göstermeye başlamıştır.

Yanukovych seçim sürecinde ve sonrasında her ne kadar Rusya ile yakın ilişkiler kuracağını belirtmiş olsa da Batı yanlısı oyların da alınması için Rusya karşıtı çeşitli söylemlerde bulunmuştur. Örneğin 2017 yılına kadar Kırım'da bulunan Sivastopol limanındaki Rus donanmasının çekilmesi gerektiğini söylemiştir. Öte yandan hem ABD hem de Rusya ile denge siyasetinin gözetileceğini söylerken, kendisinden önceki hükümetin AB üyeliği için herhangi bir somut adım atmadığını, kendi iktidarında bu süreci hızlandıracağını belirtmiştir (Hall, 2017: 161-171). Ayrıca herhangi bir askeri blokta yer almak istemediklerini belirterek olası bir NATO üyeliğine de karşı olduğunu gizlememiştir.

Yanukovych iktidarı ile Ukrayna'nın yeniden Rusya'nın siyasi etkisi altına girdiğinin düşünülmesi ve Karadeniz'de Rusya'nın yeniden güçlenmesi, Karadeniz havzasındaki istikrar ve barış ortamının devam etmesinde ciddi çıkarları bulunan AB'yi jeopolitik açıdan zor durumda bırakmıştır. Ukrayna'nın Turuncu Devrim sonrası dönemde milli bir politika olarak belirlediği Avrupa Birliği üyeliğine, AB'nin 2004-2010 arası dönemde somut bir desteğinin olmaması Batı yanlısı siyasetçilerin işini bir hayli zorlaştırmıştır. Öte yandan yaklaşık 45 milyon nüfuslu, ekonomisi Avrupa standartlarının altında ve siyasi yozlaşmanın mevcut olduğu bir ülkeyi Birliğe dâhil etmek AB için kolay bir açılım değildir (Matsiyevsky, 2018: 349-359). AB'nin böyle bir karar alırken 2008 yılında Gürcistan'a Rusya'nın askeri müdahalesini de göz önünde bulundurması gerekmektedir.

Turuncu devrimden 2010 yılına kadar siyasi ve ekonomik anlamda beklenen istikrarı yakalayamayan ve küresel ekonomik krizin de etkisiyle ekonomik sıkıntılar içerisinde bulunan Ukrayna'nın Yanukovych'in seçilmesiyle özellikle dış politikasında değişim sürecine gireceği değerlendirilmekteydi. Ancak Yanukovych iktidarının hem içeride hem de dışarıda çözmesi gereken problemler mevcuttu. Ukrayna o dönemde çok önemli bir ekonomik krizi atlarmaya çalışmaktaydı ve Yanukovych'in bu sorunu çözmekteki yeterliliği arkasına almış olduğu halk desteğini de etkileyecekti. Öyle ki kendisinden önceki iktidarın en çok eleştirilen yönü bu ekonomik problemlere bir çözüm bulunamamasıydı. Dış politikada ise Yanukovych'in Rusya ve Batı arasında nasıl bir denge politikası yürüteceği merak konusu olmuştu.

NATO ve AB üyeliği gibi kendisinden önceki hükümetin söz vermiş olduğu hususlar Yanukovych'in de gündemindeydi. Turuncu Devrim sonrası ortaya çıkan kutuplaşma ortamının ortaya çıkarmış olduğu riskler de Yanukovych'in gündemini işgal etmekteydi (Konak, 2019: 80-93). 2004-2010 arası siyasi çalkantılarla geçen Ukrayna iç siyaseti yerini 2010 sonrası dönemde Rusya ile yakınlaşan ve Ukrayna'yı Maidan sürecine götüren Yanukovych iktidarına bırakmıştır.

2.4 Euromaidan Protestoları ve Ukrayna-Rusya Gerilimi

2.4.1 Euromaidan Protestoları

Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel çapta meydana gelen değişmelerle birlikte girilen 2000li yıllarda meydana gelen siyasi ve ekonomik dönüşümler birçok ülkede beklenen sonuçları vermemiştir. Ukrayna da bu anlamda siyasi iktidarın bir türlü sağlanamadığı ülkelerden biridir. Önceki bölümlerde bahsedilen Turuncu Devrim ile birlikte halkın Avrupa standartlarında müreffeh bir yaşam sürme amacına yönelik hareket etmiş olması da ilk dönemlerde umut vadeden bu halk hareketi sonraki dönemlerde siyasetçilerin toplumun çıkarlarından ziyade kişisel siyasi hırsları nedeniyle aldıkları kararlar sonucu bugüne kadar sürecek istikrarsızlığın başlıca sebeplerinden olmuştur.

Gerek coğrafi konumu gerekse geçirmiş olduğu siyasi süreçler sebebiyle Avrasya'da yaşanan siyasal gelişmelerden en çok etkilenen ülke Ukrayna olmuştur. 2004-2010 arası dönemde tercihini Batıdan yana kullanmasına rağmen Çarlık dönemi ve SSCB içerisindeki birliktelikten kaynaklı olarak Rusya Ukrayna'da yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmelerde son derece etkiliydi. Özellikle enerji anlamında Rusya'ya olan bağımlılık Ukrayna'nın dış siyasetini en çok etkileyen husus olmuştur. 2010 yılında başkanlık koltuğuna oturan Yanukovych, 2013 yılına gelene kadar hem Rusya hem de AB-ABD arasında dengeyi koruyucu bir siyaset izlemeye çalışmıştır. Ancak 2013 yılının sonlarına gelinirken Yanukovych, aldığı kararla Ukrayna'nın siyasi yaklaşımını Rusya'dan yana çevirdiğini açıkça göstermiştir (Keskin, 2016: 52-54). 2013 yılı 28-29 Kasım'ında Litvanya'nın başkenti Vilnius'ta katıldığı AB-Ukrayna iş birliği zirvesinde Yanukovych Ukrayna'yı AB'nin yakın ortağı yapacak

anlaşmayı imzalamaktan vazgeçmiş (DW, 2013), yaklaşık üç ay sürecek, radikal değişimleri başlatmış ve tarihe Euromaidan olarak geçecek süreci tetiklemiştir.

Yanukovych iktidarında da önceki dönemde ortaya çıkan ekonomik sorunların üstesinden gelemeyen Ukrayna halkı, AB ile ekonomik işbirliği ve vizesiz geçiş gibi çeşitli konuları kapsayan bu anlaşmaya oldukça olumlu bakmaktaydı. Öyle ki Turuncu Devrim'in de temel amacı buydu. Ancak Ukrayna halkının bu beklentileri Vilnius'ta Yanukovych tarafından karşılanmamış ve Rusya ile işbirliği anlaşmasına girileceği öğrenilince, Ukrayna halkı Turuncu Devrim'in de vermiş olduğu cesaretle daha sonradan Özgürlük Meydanı olarak anılacak Maidan Nezalezhnosti'ye çıkmıştır. Muhalif gazeteci, aktivist ve öğrencilerin sosyal medyanın gücünü de kullanarak yapmış olduğu çağrı halkta karşılık bulmuştur (Khmelko ve Pereguda, 2014: 227-236).

Protestolara katılan halkın yine siyasi gidişattan memnun olmadığını söylemek mümkündür. Vilnius'ta alınan karar son damla olmuş ancak bu karardan önce mevcut ve önceki iktidarların çözemediği gerçekleştirilmeyen vaatler, çözüm bulunamayan yolsuzluk problemi ve AB ile yakın bağların kurulması isteği protestoların esas motivasyonunu oluşturmaktaydı. Kiev'de toplanan protestocuların sayısı kısa sürede on binleri bulmuştur. Bunun yanı sıra göstericilerin AB yanlısı olduğu, radikallikten uzak durduğu ve herhangi bir siyasi parti ve ideolojiden uzak olduğu görülmekteydi (Diuk, 2014: 9-16). Öyle ki protestolarda Ukrayna bayrakları dışında herhangi bir siyasi parti bayrağı da kullanılmamaktaydı. Turuncu Devrim'de muhalefeti destekleyen kalabalıklar bu kez siyasi parti ve gruplara karşı güvenini tamamen kaybetmiş görünmekteydi. Daha önce bahsedildiği gibi Ukrayna halkının nezdinde siyasi partiler, kurumlar ve kişiler uzun yıllar süren siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklara sebep olmuştu. Maidan olaylarını Turuncu Devrim'den ayıran en önemli nokta da bu tarafsızlık ve merkezine Ukrayna'yı alması olmuştur (Krasynska ve Martin, 2017: 420-449).

21 Kasım'da başlayan gösterilerde protestocuların lojistik desteği ve diğer ihtiyaçları genellikle Maidan bölgesinde toplanan yardımlar sayesinde karşılanmaktaydı. 24 Kasım'daki gösteriye yaklaşık 150 bin kişi katılmış ve gösteriye katılanların sayısı bu tarihten sonra hızla artmaya devam etmiştir (The Guardian,

2013). Protestocuların temel talebi AB Ortaklık anlaşmasının imzalanması idi. Bir anda dünya gündemine oturan Kiev'deki protestolarda ilk etapta siyasi muhalifler aktif rol almamış, barışçıl gösteriler devam ederken güvenlik güçlerinin yer yer orantısız müdahalesi sonucu protestolar amacının dışına çıkabilmiştir (Khmelko ve Pereguda, 2014: 227-236).

Vilnius'taki AB zirvesinde alınan karardan Ukrayna halkının haberdar edilmemesi ve alınan kararın yanı sıra bu kararın açıklanması ve bildirilme yöntemi de halk tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Her ne kadar yetkililer anlaşmanın onaylanacağına dair açıklamalar yapsalar da Ukrayna halkı nezdinde bu kararın tartışmaya dahi açılması tepkilerin büyümesine neden olmuştur. Demokratik değerlerin tesisi ile birlikte Avrupa standartlarında bir refaha ulaşacağı inancında olan Ukrayna halkının karşısına sosyalist dönem alışkanlığı olan tepeden inmece bir yaklaşımla dayatmacı politikaların uygulanması protestocuların motive olmasına zemin hazırlamıştır (Hall, 2017: 161-171). Barışçıl protestoların devam ettiği sırada bazı küçük taşkınlıklar dışında herhangi bir negatif olay yaşanmamışken 30 Kasım günü protestoların seyri değişmiştir. 1992 yılında Polis teşkilatının paralelinde bir silahlı güç olarak kurulan Berkut¹ timleri, Yanukovych taraftarı tavırları ile bilinmekteydi. 30 Kasım günü Berkut timlerinin göstericilere sert müdahalede bulunması ile birlikte gösterinin boyutu barışçıl protestolardan hükümet karşıtı gösterilere dönüşmüştür (Euromaidan Press, 2017). Hem mevcut hükümete hem de Yanukovych'e istifa çağrıları yapılmaya başlanmış, kullanılan orantısız güç sonucu uluslararası arenada da istifa çağrıları gelmeye başlamıştır. AB ortaklık anlaşmasının imzalanması amacıyla toplanan Ukrayna halkının birinci önceliği artık hükümetin düşürülmesi olmuş ve Maidan protestolarında yeni bir aşamaya geçilmiştir.

Maidan protestoları muhalif siyasetçiler ve sivil toplum kuruluşlarının da katılımıyla önemli ölçüde siyasallaşmıştır. Öyle ki gösterilerde artık Rusya ve eski Sovyet mirası kurumlara karşı da söylemler başlamıştır. Ukrayna'da baş gösteren siyasi krizlerde daha önce de olduğu gibi yine bütün temel problemler merkeze

¹ Berkut, Ukrayna İçişleri Bakanlığı bünyesinde Ukrayna polisinin özel birimlerinden oluşan bir sistemdir ve genellikle OMON olarak bilinen Ukrayna Sovyet özel kuvvetlerinin halefi bir oluşumdur.

alınmıştır (Allison, 2014: 1255-1297). Bağımsızlıktan Maidan sürecine gelinceye kadar yaşanan bütün olaylar Ukrayna halkının zihninde yeniden karşılık bulmuştur. Turuncu Devrim'den 2010 yılında Yanukovych'in devlet başkanı olmasına kadar gelinen süreçte yaşanan bütün gelişmeler ve krizler yeniden gün yüzüne çıkmış ve gösteriler artık bir siyasi hesaplaşmaya dönüşmüştür. Öyle ki Ukrayna'nın batısında yer alan ve Batılı değerlerin Ukrayna'da hâkim olmasını isteyen nüfus, Sovyet mirası yönetim ve siyaset anlayışının artık Ukrayna'ya hâkim olmamasını dile getirmeye başlamıştır (Matsaberidze, 2015: 77-86). Sovyet kültür mirasının hala güçlü olduğu ve anadili Rusça olan güney ve doğu bölgeleri ile Kırım yarımadası bu siyasi mirasın güçlenmesi ve yeniliğini kaybetmemesini sağlayan koşullar için uygun bölgeler olarak bilinmektedir. Nitekim Yanukovych'in de seçilmesini sağlayan oy potansiyeli de yine bu bölgelerden gelmiştir.

Bağımsızlık sonrası dönemde Ukrayna'da meydana gelen kutuplaşma iklimi, Maidan olayları ile birlikte iyice somut hale gelmiştir. Barışçıl gösterilerin sürdüğü dönemde bile mevcut iktidarın güç kullanarak protestoları dindirmeye çalışması ile muhalif milletvekilleri de protestolara dahil olmuştur. Polis ve Berkut timlerinin orantısız güç kullanması ve gerçekleşen tutuklamalar ile birlikte gösterilere katılım artış göstermiştir. Gösterilerin yanı sıra şehrin çeşitli yerlerine barikatlar kurulmaya başlanmış ve protestocular kendi aralarında öz savunma birlikleri kurmaya başlamışlardır. Bu grupların dışında protestoların aksamaması için gerekli hizmet birimleri kurulmuş ve oluşan konsolidasyon ile başarılı bir organizasyon gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Frances, 2017: 314).

3 Aralık'ta toplanan Ukrayna Ulusal Meclisi Verkhovna Rada'da, hükümeti istifaya zorlayacak oy oranına ulaşamamıştır. Bunun yanı sıra AB ve ABD tarafından yapılan çağrılar da karşılık bulamamıştır. AB ve ABD'nin bir koalisyon hükümeti kurulması, gerekli ekonomik reformları hayata geçirilmesi ve bunun için istişare yapılması çağrısı da başarısız olmuştur. AB ve ABD'den gelen yetkililerin protestoculara yapmış olduğu barikatların kaldırılması ve protestoların sona ermesi çağrılarını karşılık bulmamış, Yanukovych'in yabancı devlet temsilcileri ile yapmış olduğu görüşmeler de sonuçsuz kalmıştır (Terzyan, 2020: 218-222).

Yanukovych iktidarının protestocuların isteklerini göz ardı etmesi, orantısız güç kullanarak protestoları bastırma çabaları ve Kiev’de toplanan protestocuları iktidarı için tehlike görmeye başlaması gösterilerin şiddetini arttırmıştır. Öyle ki özellikle Berkut timlerinin yapmış olduğu sert müdahaleler ve muhalif siyasetçilerin katılımı ile iktidar karşıtı gösteriler dönüşen Maidan olayları, iktidarı destekleyenlerin güçlü olduğu güney ve doğu bölgeler ile batı ve orta bölgelerdeki kutuplaşmanın derinleşmesine neden olmuştur (Diuk, 2014: 9-16). Ukrayna’nın bağımsızlığını kazandığı tarihten beri yaşadığı bu kutuplaşma artık geri dönülemez bir hale gelmiş ancak şartlar önceki dönemlere göre daha keskin ve onarılmaz sorunlara yol açabilecek niteliğe bürünmüştür. Protestocuların isteklerine karşılık vermekten uzak duran Yanukovych, kendi destekçilerini Maidan’a göndermiş ve 14 Aralık’ta burada kendi lehine gösteriler düzenletmiştir (Khmelko ve Pereguda, 2014: 227-236). Ancak Yanukovych, çevresi ve taraftarlarının kullandığı dil ve argümanlar protestocuları ikna etmekten uzak kalmıştır.

17 Aralık 2013’te Kiev’de protestolar sürerken Yanukovych birtakım anlaşmalar yapmak üzere Rusya’ya gitmiş ve 15 milyar dolarlık kredi anlaşması imzalamıştır. Bunun yanı sıra metre küpünü 400 dolardan aldığı doğalgazın 268,5 dolara indirilmesi sözünü almıştır. Her ne kadar Vladimir Putin yapılacak anlaşmayı Ukrayna’ya uzanan bir kardeş eli olarak tanımlasa da anlaşma detaylarında Yanukovych hükümeti ile karşılıklı ilişkisinin olduğu görülmekteydi (The Guardian, 2013). Yapılacak doğalgaz anlaşmasının Ukrayna hükümetinin tutumuna bağlı olduğunun ve bu anlaşmanın her çeyrekte gözden geçirileceğini açık bir şekilde beyan edilmiştir. Bunun yanı sıra her ne kadar anlaşmada resmi olarak bulunmasa da Belarus, Kazakistan ve Rusya’nın uygulamayı düşündüğü Gümrük Birliği anlaşması ile Rusya, Ukrayna’ya bazı kurallar çerçevesinde bir entegrasyon ve ortaklık teklif etmiştir. Anlaşmada teklif edilen 15 milyar dolar, Yanukovych’e Ukrayna’nın belli başlı sorunlarını çözmek için kısa vadede faydalı olabileceği düşünülmekteydi (Allison, 2014: 1255-1297). Ancak Ukrayna’nın sorunları yalnızca ekonomik değildi. Gerekli güven ortamının oluşmaması, rüşvet ve idari sorunlar ancak kararlı reformlar ile çözülebilirdi. Kısacası bu anlaşma uzun vadede bir çözüm olmadığı gibi Yanukovych’e kısa vadede statükoyu koruması için bir destek olarak görülmekteydi.

Avrupalı ülkelerden gelen müzakereciler, Yanukovych'in iktidarda kalmasına yönelik önemli bir çözüm sunamadıkları halde, Yuliya Timoshenko'nun tutukluluk durumuyla ilgili müzakereler devam etmekteydiler. 22 Aralık 2013'te başlayan protestolar sırasında, muhalif liderler Millî Maidan Birliği'ni oluşturduklarını açıkladılar. Bu platformda, parlamenterler, gazeteciler ve müzisyenler gibi farklı kesimlerden önemli figürler yer almıştır. Ülkenin aydınları da Maidan hareketine doğrudan katkı sağlamak amacıyla hazırlık içerisindeydiler. Ancak, platform bazıları tarafından stratejik eksiklik ve kararsızlıkla eleştirilirken, bazıları tarafından da siyasallaşmakla suçlanmıştır (MacDuffee Metzger vd., 2016: 16-40). Maidan, başlangıçta bir sivil hareket olarak başlamış, ancak muhalif liderlerin katılımıyla iktidar karşıtı mitinglere dönüştüğü tartışmaları ortaya çıkmıştır. Homofobik ve göçmen karşıtı sloganlar gibi sembolik olaylar, Maidan'ın amacını aştığını ve şiddet eylemlerine zemin hazırladığını göstermekteydi (Diuk, 2014: 9-16). Protestolar sürerken Ukrayna'nın sosyo-politik ve ekonomik sorunlarına çözüm olacak bir sistem henüz bulunamamış ve ülke çözümsüzlük sarmalı içerisine girmişti.

16 Ocak 2014'te Yanukovych ve Putin arasında imzalanan anlaşma koşulları, muhalefetin tüm çabasına ve parlamentonun onaylamasına rağmen halka açıklanmamıştır. Bu durum halkın ve muhalefetin büyük tepkisine yol açmış, Maidan'da daha kalabalık gösteriler başlamıştır. Göstericiler, Hrushevsky Caddesi'nde polis barikatıyla karşılaşmış ve bazı provokatörlerin de yer aldığı çatışmalar meydana gelmiştir. Molotof kokteylleri, fişek ve göz yaşartıcı bombaların kullanılması, gösterilerin amacından uzaklaşmasına yol açmaya başlamıştır. Muhalefetten Yatsenyuk ve Vitaliy Klychko, göstericileri geri çekmeye çalışsalar da başarısız olmuşlardır (Shveda ve Park, 2016: 85-91). 22 Ocak tarihindeki çatışmalarda keskin nişancıların kullanımı sonucu bazı protestocuların öldürülmesi, olayların kontrolünün kaybedildiğinin göstergesi olmuştur (RFE, 2015).

Hükümet kanadının ise göstericilerin isteklerine duyarsız kaldığını söylemek mümkündür. Öyle ki göstericilerin Başbakan Nikolay Azarov tarafından "suçlu" ve "terörist" olarak nitelendirilmesi, gösterilerin kontrolünün mümkün olmayacağına işaret etmekteydi. Yanukovych iktidarı, Moskova'nın desteğine sonuna kadar

güveniyor gibi görünmekteydi. Gösteriler Ternopil, Sumy, Zaporizha, Dnipropetrovsk ve Kharkiv gibi bölgelere yayılmış, hatta ismi geçen bölgelerde bazı hükümet binaları göstericiler tarafından ele geçirilmişti (MacDuffee vd., 2016: 16-40). Bazı bölgelerde polis ile göstericiler arasında çatışmalar yaşanmaktaydı. Çatışmalarda, hükümet tarafından kiralanen ve polisle birlikte göstericilerle çatışan sivil gruplar da görünmeye başlamıştı. 25 Ocak'ta Başkan Yanukovych, Arseniy Yatsenyuk'a Başbakanlık görevini, Vitaliy Klychko'ya ise halkla ilişkiler görevini teklif etmiş ancak bu teklif muhalif liderler tarafından reddedilmişti. 28 Ocak'ta Başbakan Azarov'un istifa etmesine karşılık Yanukovych yönetimi, sıkıyönetim ilan ederek protestocularla yeniden çatışmayı tercih etmiş ve kargaşa sona erememiştir (Krasynska ve Martin, 2017: 420-449). İki tarafın çabalarıyla barış görüşmeleri başlatılmış ancak hükümet, Maidan'daki kalabalıkların isteklerine somut bir çözüm sunmayınca görüşmeler askıya alınarak 18 Şubat'ta olaylar yeniden başlamıştır. Yeniden başlayan çatışmalar pek çok protestocunun ölümüyle sonuçlanmıştır (Time, 2018).

Almanya, Polonya ve Fransa ile Rusya'nın özel temsilcileri yıl bitmeden Ukrayna'da başkanlık için erken seçimler yapılması kararını almışlardır. Bu kararın alınmasında protestocu ölümleri etkili olmuştur. Maidan göstericileri, Yanukovych'in görevden alınması gerektiğini sözcüler vasıtası ile duyurmuş ve Ukrayna seçkinleri de bu karara destek vermişlerdir. Yanukovych ve yakın çalışma arkadaşları 22 Şubat günü ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır (BBC, 2014). Yanukovych'in Rusya'ya kaçmasından sonra, geçici hükümet Arseniy Yatsenyuk'u başbakanlık görevine atamış ve Batı yanlısı siyasetçileri önemli bakanlıklara atamıştır. Yeniden yapılacak başkanlık seçimlerinin 25 Mayıs 2014'te yapılacağı kararlaştırılmış ve parlamentoda, hapiste bulunan muhalif lider Yuliya Timoshenko'nun serbest bırakılması için oylama yapılmıştır (Matsiyevsky, 2018: 349-359). Maidan olayları, Yanukovych'in görevden alınması ve Batı ile entegrasyonu savunan bir hükümetin göreve gelmesiyle sonuçlanmış ancak yeni süreçte, hükümetin ve yeni devlet başkanının önünde çeşitli zorluklar bulunmaktaydı.

Victor Yanukovych'in Rusya ile yakınlaşarak Avrupa Birliği ile ortaklık anlaşmasını imzalamayı reddetmesi, başkanlığı sonlandırmıştır. Bu kararın ardından

Kiev'de milyonlarca kişinin katıldığı barışçıl gösteriler gerçekleşmiştir. Bu gösterilerin sebepleri arasında ülke içindeki ekonomik sıkıntılar ve siyasi gelişememe de yer almaktadır. Protestolar, muhalefet ve Batı'nın desteğiyle yükselmiş ve istenilen şey, AB ile yapılması planlanan anlaşmanın bir an önce imzalanarak yürürlüğe konulması olmuştur. Ancak Yanukovych, bu istekleri reddetmiş ve gösterileri güç kullanarak bastırmaya çalışmıştır. Kiev'deki protestoculara yönelik saldırılar sonucunda 100-120 kadar protestocu hayatını kaybetmiştir (Nbc News, 2019). Sonunda Yanukovych, gösterilerin hızla artması ve iç savaşın patlak verme ihtimali nedeniyle istifa etmiş ve Rusya'ya sığınmıştır. Bu olayla birlikte gösteriler başarıya ulaşmış ve parlamento erken seçimler için tarih belirlemiştir.

2.4.2 Kırım'ın Yasadışı İlhakı

Batılı ülkeler, Ukrayna'daki protestolardan ve AB-Ukrayna iş birliği anlaşmasının bozulmasından Rusya'yı sorumlu tutarken, Rusya bu suçlamaları reddetmiştir. Kırım, Ukrayna'dan ayrılmış ve Rusya tarafından ilhak edilmiştir. Bu bölümde ele alınacak konu Kırım'ın yasadışı ilhakı ve bölgede yaratmış olduğu sonuçların incelenmesi olacaktır.

Kırım yarımadası, 1921-1945 yılları arasında olduğu gibi Maidan protestolarının sürdüğü dönemde de çok uluslu bir yapıya sahipti. Ancak, 1954 yılında SSCB lideri Nikita Khrushchev tarafından Ukrayna'ya bırakılmıştır. Bu olay resmi kayıtlara "Rusya-Ukrayna İlişkilerinin 300. Yılı Anısına" şeklinde geçmiş ve Pereyeslav Antlaşması'nın başlangıcından 300 yıl sonra verilmiştir. 1991'de Ukrayna'nın bağımsızlığından sonra da Kırım Cumhuriyeti, özerk olarak bağımsızlığını sürdürmüştür (Grant, 2015: 68-95). Ancak, Maidan olayları sırasında, Kırım da büyük oranda Rusça konuşan nüfusuyla çeşitli olaylar baş göstermiştir. Rusya ile iş birliğinden yana olan Kırım Cumhuriyeti ve Kırım'da yaşayan nüfusun çoğunluğu, Batı yanlısı hükümetlerden memnun değildi. Yanukovych'in 21 Şubat 2014'te Rusya'ya kaçmasıyla birlikte Kırım'da da gösteriler giderek şiddetlenmiştir (Treisman, 2016: 47-54).

Maidan olaylarının Kiev'de başlamasının hemen ardından, Kırım'da da protestolar baş göstermiştir. Kırım, Ukrayna anakarasına bağlı olan ancak özerk siyasi yapıya sahip bir bölgedir. Dönemin Kırım başbakanı olan Anatoli Mohilov, Rusya yanlısı bir politika izlemekteydi. Kırım, teknik olarak Ukrayna'nın doğusundaki gibi Rus nüfusuna sahip olması ve stratejik olarak önemli olan Sivastopol Askeri Deniz Üssü'ne sahip olması sebebiyle Rusya için büyük bir öneme sahiptir (Aydın ve Şahin, 2019: 39-50). Bu nedenle Maidan olayları sürerken, Kırım'da da hareketlenmenin hızlı olması sürpriz olmamıştır. Gösteriler, öncelikle Kırım Tatarların yoğunlukta yaşadığı Simferopol şehrinde başlamıştır. Başlangıçta barışçıl olan protestolar, Rus yanlısı terörist grupların provokasyonları nedeniyle çatışmalara dönüşmüştür. Kırım Tatarlar, olaylar öncesinde hükümet karşıtı Ukraynalıları desteklemeye çalışmış ve yerel Rus yanlısı gruplarla çatışmalardan uzak durmuş (Keskin, 2016: 57-75), ancak olayların çığırından çıkmasıyla birlikte bu durum değişmiştir.

Kırım Tatarlar ile Rusya taraftarları arasında çıkan olaylarda 26 Şubat 2014'te 2 kişi hayatını kaybetmiş ve birçok kişi yaralanmıştır. 27 Şubat 2014'te, Batı yanlısı yeni yönetimi protesto eden göstericilerin kamu binalarına yürümesini takiben, herhangi bir ülkeye ait olmayan silahlı milis² güçler Kırım'daki devlet binalarını ele geçirmişlerdir (Konak, 2019: 80-93). Stalin döneminde Rus nüfusu ile demografik yapısı değiştirilen Kırım'da olaylar sürerken mart ayının başından itibaren, Kırım Tatarlar dayanılmaz baskılara maruz kalmıştır. 3 Mart 2014'te, Kırım Türkü Reşat Ahmetov kaçırılmış, 16 Mart 2014'te ise gözleri oyulmuş ve işkence görmüş cesedi bulunmuştur. Bu olay, tarihsel olarak yaşadıklarından dolayı Rusya'ya karşı öfkeli Kırım Türkleri açısından bir dönüm noktası olmuştur (Özçelik, 2016: 57-75).

Reşat Ahmetov ismi Kırım Tatarlar için yalnızca bir başlangıç olmuş ve ilerleyen dönemlerde onlarca genç kaçırılmış, darp edilmiş ve ayrımcılığa maruz kalmıştır. Kırım'ın ismi belirsiz, ancak Rusya tarafından organize edildiği açık olan paramiliter güçler tarafından işgal edilmesi, açık bir plana dayandığını gösteren ve bir

² Uluslararası medyada "Küçük Yeşil Adamlar" olarak bilinen milis güçlerdir. Ayrıca 2015 yılında Rusya'nın Karadeniz Filosu eski komutanı Amiral Igor Kasatonov, Rusya devlet haber ajansı RIA Novosti'ye verdiği röportajda, Kırım'daki kimliği belirsiz "küçük yeşil adamların" Rus ordusunun özel kuvvetleri olduğunu itiraf etmiştir.

organizasyonel şova dönüşen bir olaydır (Aras, 2017: 29-50). Kırım Parlamentosu da bu işgale teknik olarak eşlik etmiştir.

Kırım'da meydana gelen olaylar ve milis güçlerin yarımada gelmesi sonrasında, Kırım Meclisi acil bir toplantı düzenleyerek Ukrayna'dan ayrıldıklarını ilan etmiştir. 16 Mart'ta yapılması beklenen referandum sonucunda Kırım'ın Rusya'ya bağlanıp bağlanmayacağı belli olacaktı. Ukrayna tarafında ise Anayasa Mahkemesi, referandumun geçersiz olduğunu açıkladı. Ukrayna merkezi yönetiminin çabalarına rağmen referandum gerçekleşmiş ve sonuçlara göre, katılım sağlayan Kırım halkının %95,70'i Rusya'ya bağlanma yönünde oy kullanmıştır (Grant, 2015: 68-95). Referandum öncesinde ve sonrasında, daha önce bahsedilen milis güçlerin Kırım'a girdiği ve birçok insanın kaybolduğu ya da öldürüldüğü rapor edilmiştir. Kırım Türkleri ve etnik Ukraynalılar referandumu protesto etmiş ve katılım sağlamamışlardır (Aydın ve Şahin, 2019: 39-50). Kırım'daki baskı, tutuklamalar, yasaklamalar ve ATR televizyonunun lisansının iptali, sistemli bir şekilde işlenen faili meçhul cinayetler, Kırım'da yaşayan Tatar ve Ukraynalı nüfusa karşı işlenen suçlardan bazılarıdır. Öyle ki bazı Kırım Tatarları, Ukrayna pasaportlarını teslim etmeyip Rusya Federasyonu pasaportu almayı reddettiğinde işten çıkarmalara maruz kalmışlar ve seyahat özgürlükleri kısıtlanmıştır. Rusya vatandaşlığına geçmeyenlerin, sağlık hizmetlerine erişimleri engellenmiş veya kısıtlanmıştır (Jasutis, 2018: 1-6). Adalet, hukuk ve özellikle insan hakları gibi temel ilkelerin hiçe sayıldığı ortamda birçok Kırım Tatar ve Ukraynalı, zorunlu olarak Rusya vatandaşı olmayı kabul edip Rusya pasaportu almaya mecbur kalmıştır.

18 Mart tarihinde Rusya Federasyonu temsilcilerinin katılımıyla Kırım, Rusya Federasyonu'nun bir parçası olarak kabul edilmiştir (The State Duma, 2019). Ancak uluslararası toplum referandumun hukukî koşullar altında gerçekleşmediğini belirtmiş ve Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasını 'yasadışı ilhak' veya 'işgal' olarak tanımlamıştır. Öyle ki Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu, referandumun tamamen uluslararası hukuka aykırı olduğunu rapor etmiştir (Aras, 2017: 29-50). 24 Mart 2014 tarihinde Ukrayna geçici Devlet Başkanı Turchynov, Ukrayna ordusunun Kırım'ı terk etmesi emrini vermiş ve yarımada fiili olarak Rusya yanlısı paramiliter kuvvetlerin elinde

kalmıştır. Bu milislerin Rusya tarafından eğitilmiş olduğu iddia edilmiş, Rusya'nın yarımadada askeri güçleri olmadığı iddiaları ise daha sonra bazı Rus siyasetçiler tarafından yalanlanmıştır (Desai ve Sidhu: 23-25, 2014).

Kırım Yarımadası'nın Rusya tarafından ilhak edilmesi, uluslararası toplumda bugün halen devam eden tartışmalara neden olmuştur. Birleşmiş Milletler referandumun geçersiz olduğunu kabul etmiş ve Batılı ülkeler referandumu yasadışı olarak tanımlamış ve tanımamışlardır. Öte yandan Rusya, uluslararası toplumun çağrılarına uymamış ve Kırım'ın Rusya'ya bağlanması için çeşitli reformlar gerçekleştirmiştir. 2015 yılına gelindiğinde ise Kırım'ın tamamen Rusya'ya entegre olduğu Rusya tarafından ilan edilmiştir (Bebler, 2015: 189-208).

Vladimir Putin başta olmak üzere Rus siyasetçiler ve Rus halkı Kırım'ın yasadışı ilhakını memnuniyetle karşılamıştır. Sözde askeri müdahale olmadığı için Rusya Kırım'ın demokratik yollarla kendisine bağlandığını iddia etmiş ve Maidan'da yaşanan devrimin intikamı alınmıştır. Batılı ülkeler, Rusya'ya ve önde gelen Rus vatandaşlarına yaptırımlar uygulamasına rağmen bu yaptırımlar yetersiz kalmıştır (Kushnir, 2017: 111-115). Öte yandan bu durum, Ukrayna'nın Doğu-Batı ikiliği sorununu daha da derinleştirmiş ve ülkeyi parçalanmanın eşiğine getirmiştir. Kırım'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve Rusya'ya yasadışı bir biçimde bağlanmasının ardından özellikle Ukrayna'nın doğusundaki Donetsk ve Luhansk şehirlerinde de ayrılıkçı hareketler baş göstermiştir. Kırım meselesi kadar önem atfedilen Donbass bölgesindeki ayrılıkçı hareketler, bir sonraki bölümde görüleceği üzere Ukrayna için Kırım'dan daha derin bir krizin oluşmasına sebep olmuştur (Rotaru, 2019: 311-321).

2.4.3 Donbass Krizi ve Çatışmaları

Batılı ülkeler açısından bakıldığında Kırım'ın durumu bir başarısızlık olarak değerlendirilebilir. Yasadışı ilhaka karşı küresel çapta büyük tepkilerin verilmemesi, Rusya'nın askeri müdahalesine karşı Batılı ülkelerin yeterli bir küresel tepki gösteremediğini ve Rusya'nın Ukrayna üzerindeki planlarının Kırım ile sınırlı kalacağını düşüldüğünü açıkça göstermiştir. Ancak Ukrayna için Kırım'ın statüsü çok daha büyük bir tehlike arz etmektedir. Rusya, Batılı ülkelerin sessizliğinden ve

zayıf itirazlarından güç alarak, ülkenin doğusunda da Kırım'da olduğu gibi agresif bir tutum takınarak benzer senaryoları hayata geçirmeye başlamıştır. Öyle ki Rusya tarafından organize edilen bazı milis yapılanmalar, Donetsk ve Luhansk bölgelerinde, kısaca Donbass olarak ifade edilebilir ve Rusça konuşan nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgelerdir, Ukrayna'nın en büyük endüstri ve sanayi kentlerini işgal etmiş ve Yeni Rusya (NovoRossiya) adını verdikleri sözde devletlerini ilan etmişlerdir (Baumann vd., 2017: 26-39). Bu yeni oluşum, Luhansk ve Donetsk kentlerini içeren bir yapılanmadan, güney kentlerinden Mariupol'e kadar uzanmaktadır.

Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetleri, 11 Mayıs 2014 tarihinde bağımsızlıklarını tek taraflı olarak ilan etmişlerdir. Bağımsızlık ilanlarının ardında birleşerek bir konfederasyon oluşturmuş ve yeni yapının adını Yeni Rusya koymuşlardır (Åslund, 2018: 5-7). Ukrayna'nın doğu kısmında bulunan bu iki bölgede Rusça konuşan nüfusun yoğunluğu ve halkın Rusya yanlısı tavır takınması sürecin hızlanmasına neden olmuştur. Luhansk ve Donetsk, Ukrayna'nın en büyük sanayi kentleri olmaları, Rus etnik azınlık veya Rusça konuşan nüfusun oranının yer yer %90'a ulaşması, Donetsk'in denize kıyısı olması, Rusya ile sınır olmaları açısından önem arz etmektedir (Lakomy, 2016: 279-316). Bunun yanı sıra Ukrayna'nın doğusunda ortaya çıkacak bu istikrarsızlık uluslararası kamuoyunun ilgisini Kırım'dan bu bölgeye çekeceği için Rusya açısından bir çıkar konusu olmuştur.

Donetsk ve Luhansk şehirleri, uzun yıllar Ukrayna endüstrisine hizmet etmiştir. Öyle ki Luhansk'ta 1796'da faaliyete geçen ilk demir üretim fabrikası, Donetsk'in ise tek başına ülkenin kömür rezervlerinin neredeyse %20'sine sahip olması, Ukrayna için hayati önem taşıyan ve en önemli girdi kaynakları olarak karşımıza çıkmaktadır. Donetsk ve Luhansk bölgesi, yalnızca demir veya kömür değil, aynı zamanda ülkedeki endüstriyel faaliyetlerin %50'sinin sağlandığı yerlerdir (Kolst, 2016: 702-725). Bu nedenle iki bölge de ekonomik açıdan olduğu kadar stratejik açıdan da önemlidirler. Bölgenin en önemli ekonomik kaynakları arasında kömür, demir-çelik, soda, ağır sanayi üretim makineleri ve üretim yerleri, makina kimyasalları ve metal kesme makineleri yer almaktadır.

Ukrayna'nın çoğunlukla tarım üretimi yapılan güney, kuzey ve batı kentleriyle karşılaştırıldığında, Donbass bölgesi çok daha önemli ve stratejik bir yapıdadır. Ukrayna'nın ithal etmek zorunda kaldığı kimyasallar için Almanya ve Fransa gibi ülkelerle ticarete başlaması ve kömürü ABD'den satın almaya mecbur kalması, Ukrayna'nın stratejik şehirlerini kaybetmenin görüldüğünden daha pahalıya mal olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra Rusya tarafından Donetsk ve Luhansk'ın bazı son derece stratejik askeri teçhizat üretim yerleri olarak görüldüğü de göz önünde bulundurulmalıdır (Härtel ve Wahlers, 2016: 107-125). Rus tanklarında kullanılan demir cevherinin bu bölgede bulunması ve Rus savaş helikopterlerinin motorlarının burada üretilmesi, aslında bu bölgenin görüldüğünden çok daha önemli ve stratejik olduğunu göstermektedir.

Ekonomik ve stratejik öneminin yanı sıra, Rusya'nın Donbass bölgesinde istikrarsızlık sağlamasını kolaylaştıran en önemli etken bölgedeki etnik Rus azınlık veya Rusça konuşan nüfus faktörü olmuştur. Donbass nüfusunun tarihsel anlamda Rusya ile daha yakın ilişkiler kurması ve kendilerini etnik Rus veya Rusça konuşan nüfus olarak tanımlamaları, Ukrayna'ya olan aidiyet eksikliği Rusya'nın işini kolaylaştıran etkenlerin başında gelmiştir. Vladimir Putin, 2015 yılında verdiği demeçte Rusça konuşan nüfusu hiçbir zaman Ukrayna'nın merhametine terk etmeyeceklerini söyleyerek, bu durumu hem Ukrayna hem de uluslararası topluma karşı bir argüman olarak kullanmıştır (Jensen, 2017: 6-7). Rus yöneticiler, Putin'inkine benzer biçimde açıklamalarda bulunarak Ukrayna'nın çeşitli bölgelerinde de benzer durumların ortaya çıkabileceğini ifade etmişlerdir.

Rusya'nın Donbass bölgesini istikrarsızlaştırmasının nedenlerinden biri, Kırım konusundan kaçınmak ve Ukrayna'yı tam anlamıyla kontrolü altında tutamasa bile başka güçlerin kontrolüne bırakmak istememesidir. Tarihsel bağlar ve bu bölgenin Rusya'ya sınır olması ile Donetsk'in denize kıyısı bulunması, Rusya için önem arz etmektedir. Donbass bölgesindeki meydana gelen çatışmalar ve bölgedeki istikrarsızlığı çözüme kavuşturmak için gerçekleştirilen Minsk toplantıları, Rusya'nın istediği biçimde uluslararası kamuoyunun Kırım konusuna ilgisinin azalmasına sebep olmuştur (Åslund, 2018: 5-7). Donbass'taki çatışma ortamı Batılı devletlerin ilgisini

çekse de Rusya'ya ve Rus siyasetçi/iş adamlarına uygulanan yaptırımlar sınırlı kalmış ve Rusya ekonomik istikrarını tekrar sağlamıştır. Kırım krizinin başlangıcında dolar-ruble kotasyonları 33-35 aralığındayken, kriz sonrasında ruble 90 seviyelerine kadar yükselmiş, ancak daha sonra tekrar 60-70 bandına dönmüş ve faizler de %8 seviyesine yaklaşmıştır (Secrieru vd., 2015: 39-48). Rusya'nın nefes almasına yardımcı olan şey, gözlerin Kırım'dan başka yere çevrilmesi olmuştur.

Rusya'nın Donetsk ve Luhansk bölgesinde başlattığı çatışmaların en büyük sebebi, Ukrayna'nın istikrarsızlaştırarak fiili ve zorunlu bir şekilde müttefik haline getirilmesidir. Bu sayede Ukrayna'nın NATO ve AB gibi Rusya tarafından tehdit olarak nitelendirilen uluslararası kuruluşlara üye olmasını engellenmek istenmiştir. Bu durumun en önemli göstergesi Vladimir Putin'in, NATO'nun genişlemesini eleştirmesi ve genişlemenin durmaması halinde Rusya'nın askeri doktrininde agresifleşeceğini söylemesidir. Öyle ki, Putin Rusya'nın yeni askeri doktrinini imzalamış ve Rusya için en büyük tehdidin NATO olduğunu deklare etmiştir (Baumann vd., 2017: 26-39). Tüm bu yaşananların yanı sıra, Kırım ve Donbass krizleri sırasında özellikle Vladimir Putin, Batıya karşı göstermiş olduğu agresif dili Ukrayna'ya karşı göstermemeye çalışmıştır. Vladimir Putin başta olmak üzere Rus siyasetçiler, Ukrayna ile ilgili verdikleri demeçlerde, Ukrayna halkına sert mesajlar vermek yerine, ılımlı mesajlar vererek Rusya'nın onlara düşman olmadığını ve Ukrayna halkını kaybetmek istemediklerini göstermeye çalışmışlardır. Kullanılan bu dil, Ukrayna ve Rus halklarının kardeş olduğunu ve bir bütün olduğunu içerse de Ukrayna halkında özellikle Batı bölgelerde karşılık bulmamıştır (Lakomy, 2016: 279-316). Bunun en önemli sebebi Sovyet mirası ve Ukrayna halkının refahı otokraside değil, demokratik Avrupa ve Batı dünyasında görmesidir.

2.5 2014-2022 Arası Ukrayna-Rusya Gerilimi ve Uzlaşma Çabaları

Maidan olaylarının başarıya ulaşması ve Viktor Yanukovych'in Ukrayna'yı terk etmesi sonrası seçilen Petro Poroshenko, Rusya ile Batı arasında bir denge politikası izlemeyi amaçlamış olsa da Rusya ile yaşanan kriz nedeniyle bu hedefine ulaşamamıştır. Poroshenko, Donbass bölgesindeki ayrılıkçıların ortadan kaldırılması gerektiğini savunarak çatışmaların sona ermesi için çözüm önerileri sunmuştur

(Cheskin, 2017: 277-287). Yanukovich döneminde kabul edilen bloğa katılmama kararı yeniden sunulmuş ancak iptal edilmiştir. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin ardından, Karadeniz'deki üstünlüğü artmış ve NATO'nun Ukrayna sınırında askeri birliklerinin yoğunluğunu arttırması gerilimi tırmandırmıştır. NATO, sınırların güvenliğinin sağlanması için yeni bir konsept geliştirme gerekliliğine işaret etmiştir. Bu bağlamda, ABD, NATO Zirvesi sonrasında Avrupa'daki asker sayısını arttıracığını açıklamıştır (Wilson, 2017: 4-5).

Rusya, NATO'nun politikalarına karşı açık bir tutum sergileyerek Kırım'ın ilhakından sonra Baltık Denizi'nde 55 gemi ile tatbikat yaparak NATO'ya meydan okumaktan çekinmemiştir. Batı'ya karşı bir hamle yapılması durumunda karşılık vermektan çekinmeyeceklerini gösteren Rusya, 2014-2015 yılları arasında bir dizi tatbikat gerçekleştirmiştir. Bunlar arasında 2016'da Kavkaz-2016, Güney Osetya Tatbikatı ve 2017'de Zapad Tatbikatı yer almaktadır (Torbakov, 2017: 69-84). Bu tatbikatlar, hızlı karar alma ve uygulama üzerine kurulmuş, NATO ile mücadele kapsamında savunma hazırlıklarının yanı sıra olası karşı saldırılara hazırlık yapılmıştır. Rusya, düzenlediği tatbikatlarla adeta bir gövde gösterisi yaparken, Baltık ve Karadeniz kıyılarına S-400 hava savunma sistemleri ve nükleer başlıklı füze sistemleri yerleştirmiş, bu adımlar sayesinde Rusya, batı sınırlarını koruma altına almış ve Kırım ve Donbass'tan vazgeçmeyeceğini açıkça göstermiştir (Lakomy, 2016: 279-316).

Ukrayna'daki olayların ardından AB ülkeleri, Rusya ile yüzleşmek istememiş ve yaptırım uygulamaktan kaçınmıştır. Ancak ABD'nin baskısı sonucu yaptırımlar uygulamaya başlanmış ve Rusya bundan önemli ölçüde etkilenmiştir. Krizden faydalanmak için Rusya, Doğu Avrasya'daki ülkelerle ilişkilerini geliştirmiş ve Balkan ülkelere yaptırım uygulayarak AB ülkelerine sağlanan doğal gaz miktarını azaltmıştır. Gazprom'a uygulanan küçük çaplı yaptırımlar, toplam üretiminin %1'ini geçmemiştir (Ma vd., 2019: 392-401). Putin, Rusya ile denge politikası izleyen ve öncüllerinin hatalarından kaçınan Poroshenko'yu Ukrayna lideri olarak tercih etmiştir.

Ukrayna'daki 2014 olaylarından sonra Rusya, Ukrayna ile olan Serbest Ticaret Anlaşması'nı feshetmiştir. Rusya, AB ve Ukrayna'nın uyguladığı yaptırımları Batı'nın

ikircikli tutumu olarak nitelendirmiştir. Putin'in amacı, Ukrayna'da mevcut durumun değişmesini önlemek olarak görülmüş ve bu amaçla Poroshenko liderliğindeki bir yönetimi tercih etmiştir. Ukrayna, Rusya'nın yaptırımlarına karşı askeri işbirliği ve askeri ürün satışını durdurmuştur. Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımlar uygulamıştır. Rusya'nın Ukraynalı vatandaşlara yönelik sert, psikolojik ve yasadışı tutuklamaları nedeniyle, Ukrayna Dışişleri Bakanlığı vatandaşlarını Rusya'ya seyahat etmemeleri konusunda uyarıda bulunmuştur. 2017 yılında Poroshenko yönetimi, okullarda Rusça öğretimini yasakladı. Bu yasak, etnik olarak çeşitlilik gösteren bir ülkede azınlıklara karşı bir asimilasyon planı olarak yorumlanmıştır. Rusya, 2014 yılında Ukrayna'dan süt ithalatını ve aynı yılın ağustos ayında Ukrayna'dan alkol ürünleri ithalatını yasaklamıştır (CSIS, 2022).

Ukrayna'nın ekonomik anlamda ayakta kalabilmesi için yardım alması gerektiğini fark eden Petro Poroshenko, Donbass'ın sanayi kaynakları ve Kırım'ın turizm ve doğal kaynaklarının Ukrayna'dan ayrılmasının ekonomiyi önemli ölçüde olumsuz etkilediğini biliyordu. Ukrayna ekonomisi Rusya'nın müdahalesi nedeniyle ciddi zarar gördü. Siyasi tarafını Arseniy Yatsenyuk ve ekonomik tarafını ise 27 Haziran 2014'te Petro Poroshenko imzalayarak Viktor Yanukoviç'in AB ile ortaklık anlaşmasını imzalamama kararının yarattığı sorunları çözmeyi amaçlamıştır (Baumann vd., 2017: 26-39). Poroshenko, öncelikle siyasi istikrarsızlığı ortadan kaldırmaya odaklanmıştır. Bu nedenle 2014 yılının ikinci yarısından itibaren Ukrayna'nın doğusunda askeri hamleler yapmış ve Donbass bölgesinde etkili olmaya çalışmış, ancak Rusya'nın verdiği destek bu çabasını etkisiz kılmıştır. (Åslund, 2018: 5-7).

2017 yılında, Rusya'nın Ukrayna'ya ne Kırım'ı ne de Donbass'ı geri vermeye niyeti olmadığı açıkça ortaya çıkmıştır. Rusya, Kırım'a 165 milyar ruble harcayarak yarımadayı Ukrayna'ya geri verme niyetinde olmadığını göstermiştir. O yıl içinde, Kırım ve Donbass planı Amerikan Başkanı Donald Trump, Andrey Artmenko ve Felix Sater tarafından hazırlanmış ve New York Times dergisinde yayınlanmıştır. Kırım'ın 50 ila 100 yıl gibi bir süre Rusya'ya kiralanması ve sonunda referandum ile Kırım'ın kendi geleceğini belirlemesi (Aydın ve Sahin, 2019: 39-50). Donbass'ın ise Ukrayna'ya

verilmesi ve Rusya'nın Kırım için ödediği kira bedelinin yeniden kalkınması için kullanılması planlanmıştır. 2017'nin sonlarında, Putin BM barış gücünün Donbass'a yerleştirilmesi önerisinde bulunmuştur. Her iki ayrılıkçı cumhuriyet de öneriyi olumlu karşılamıştır. Ancak Ukrayna, barış gücünün Rusya-Ukrayna sınırına yerleştirilmesini talep etmiştir (Lakomy, 2016: 279-316). Bu öneriyi kabul etmenin ayrılıkçıları tanıma anlamına geleceğinden Ukrayna'nın talebi anlaşmazlığın devam etmesine neden olmuştur. Alman şansölye Angela Merkel, Putin'in önerisinin iyi niyetli olduğunu belirtmiş ancak yaptırımların kalkacağı anlamına gelmediğini vurgulamıştır.

2014 olayları sonrasında, Ukrayna'nın nüfusunun çoğunluğu Rusya'yı istilacı bir ülke olarak algıladığı için Rusya ile sıkı bir ilişki kurulması zor görünmektedir. Rusya, Ukrayna'yı her zaman küçük kardeş olarak görmüş olsa da Ukrayna halkının Rusya'yı müttefik olarak görmek istememesi nedeniyle Rusya, mevcut statükonun bir süre daha devam etmesini beklemektedir. Rusya, Ukrayna'nın federal bir yapıya geçerek üniter yapısından vazgeçmesini ve bu şekilde Ukrayna'nın kontrolünü daha kolay sağlamayı hedeflemektedir.

2.5.1 Minsk 1 ve 2 Anlaşmaları

Avrupa ülkeleri için zararlı olan Donbass'taki savaş, Rusya'nın ekonomik açıdan da zorlu bir duruma sokulmasına neden olmuştur. Savaşın sona ermesi için tarafların müzakere masasına oturarak anlaşmaya varmaları gerekmektedir. Bu anlaşma en azından krizin bir süreliğine çözülebilmesi için önemlidir.

2014 yılında Donbass'ta gerçekleşen olaylar, tarafların masaya oturarak ateşkes sağlamaları gerektiğini göstermiştir. Bu dönemde Malezya Havayollarına ait Boeing 777 uçağı, Rusya-Ukrayna sınırına yakın bir bölgede vuruldu ve 283 yolcu ve 15 kabin görevlisi hayatını kaybetmiştir. Ayrılıkçılar izin vermediği için olayın ardından uçak enkazı incelenemedi. Ancak, Ukrayna yayınladığı görüntülerde Rusya yapımı bir füzenin atıldığını belirtti ve Ortak Soruşturma Ekibi'nin raporu da bunu doğruladı. Rusya ise iddiaları reddetti. Bu olayın ardından AB, AGİT ve BM araya girerek ateşkes sağlanmasını istedi ve Ukrayna ordusu ilerleme kaydettiği için Ayrılıkçılar ve

Rusya için bu dönemde ateşkes oldukça önemliydi. Batı'nın baskısı, Ukrayna'yı masaya oturmaya zorladı (ICC, 2020: 4-7).

Başlangıçta masaya oturmayı reddeden ve şartsız bir biçimde bağımsızlık talep eden Donbass yönetimi, ilerleyen dönemde Ukrayna eski Devlet Başkanı Leonid Kuchma ve AGİT temsilcisi Heidi Tagliavin'in önerisi ile, 5 Eylül 2014'te yapılan anlaşmayla çatışmaların durdurulması için ateşkes ilan etmiştir. Ateşkes öncesinde, Ukrayna Devlet Başkanı Poroshenko ve Rusya Devlet Başkanı Putin, esir Ukraynalı askerlerin serbest bırakılması ve Donbass'taki krizin çözümü için Minsk'te bir görüşme gerçekleştirmiştir (Nilsson, 2016: 3-13). Görüşme sonrasında, krizin çözümüne yönelik telefon görüşmeleri devam etmiş ve Putin, krizin sona erdirilmesi için bir çözüm önerisi sunarak, taraflar arasında ateşkesin imzalanmasını sağlamıştır.

Ukrayna, kendi topraklarında gerçekleşen siyasal olayların ve/veya çatışmaların başka ülkeler tarafından etki altına alınmasına karşı çıkararak, olayın bölgeselleştirilmesine izin vermek istememiştir. Bu nedenle, bölgenin kontrolünü yeniden ele geçirmek için harekete geçmiştir. 2015 yılının ocak ayında, ayrılıkçıların kontrolünde bulunan bölgedeki ulaşım yollarını kapatmak suretiyle gerilimi arttırmıştır (Haran vd., 2015: 17-24). Donetsk Halk Cumhuriyeti, bu adımın anlaşmaya aykırı olduğunu beyan ederek anlaşmadan tek taraflı çekildiğini açıklamıştır. Ancak, yeniden alevlenen çatışmalar bu dönemde de devam etmiştir.

Almanya Şansölyesi ve Ukrayna, Rusya ve Fransa cumhurbaşkanlarının bir araya geldiği toplantıda, Ukrayna'daki son durumun ele alındığı ve tarafların 5 Eylül 2014 anlaşmasını ihlal ettiklerinin altı çizilmiştir. Taraflar yeniden anlaşma sağlamak için müzakereler yapmaya karar vermişlerdir. Rusya lideri Vladimir Putin, Rusların yoğun yaşadığı federal birimler üzerinde daha fazla etkiye sahip olmak için Ukrayna'nın üniter yönetim yapısından federal bir yapıya geçmesini istemiştir. 12 Şubat 2015'te Minsk şehrinde tamamlanan görüşmelerin neticesinde Minsk-2 Anlaşması imzalanmıştır (Nilsson, 2016: 3-13). Bu anlaşmada, 50 km derinliğindeki alanda ağır silahların çıkarılması ve güvenli bölgenin oluşturulması, sınır güvenliğinin Ukrayna ordusu tarafından sağlanması, esir takası ve bölgedeki ayrılıkçı yönetimlerin devam etmesi ile ilgili maddeler yer almaktadır (ICC, 2015: 3-7).

Ukrayna Hükümeti, Minsk-2 Anlaşması'ndan tam olarak memnun olmasa da o dönem için kabul edilebilir bulmuştur çünkü anlaşma, o zamanki gereksinimlere uygun olarak yapılmıştır ve ayrılıkçıların özerklik taleplerini karşılamıştır. AB, Rusya'nın gerilimi tırmandırmasını önlemiş olsa da anlaşmanın sonucu büyük ölçüde Rusya'nın istediği gibi olmuştur. Bu anlaşmanın AB için önemi Rusya ile gerilimin düşürülmesinin sağlanması her iki tarafın da yararına olmasıdır. ABD, Minsk-2 anlaşmasının imzalanmasını istememiştir ve Rusya ile AB arasındaki gerilimin azalmamasını sağlayarak, etkisini korumayı amaçlamıştır. Rusya ve AB, ABD'yi Donbass bölgesinden uzak tutarak önemli bir başarı elde etmiştir. Ukrayna tarafı, AGİT barış gücünün bölgeye gönderilmesini talep etmiştir, ancak Rusya, sınırlarına yakın AB askerlerinin varlığını kabul etmemiştir (ICC, 2020: 4-7). ABD, Minsk-2 anlaşmasının bir çözüm olmadığını, çatışmaların hala devam ettiğini ve Rusya'nın ayrılıkçılara desteği olduğunu iddia etmiştir.

2015'te imzalanan Minsk II Anlaşması uygulanamamış ve taraflar daha fazla kayıp vermiştir. 2016'da Fransa Devlet Başkanı François Hollande, Ukrayna krizinin bir an önce çözülmesi gerektiğine inandığı için Rusya ve Ukrayna devlet başkanlarını yeniden müzakere masasına davet etmiştir. Normandiya Dörtlüsü görüşmeleri için Almanya ev sahipliği yapmıştır. AB, Ukrayna krizinin çözülmesi için baskı yapmıştır. Ancak Rusya, mevcut durumun değişmesini istememiştir (Nilsson, 2016: 3-13). AB ülkeleri, yaptırımlar konusunda başlangıçtan beri isteksiz olmalarına rağmen ABD'nin baskısı nedeniyle Rusya'ya yaptırım uygulamak zorunda kalmıştır. Yaptırımlar sertleşince, Rusya Suriye'de Esad'a destek vererek Ukrayna sorununun geri planda kalmasını sağlamış ve ABD'ye karşı Suriye'de yeni bir cephe açmıştır. AB-Ukrayna Zirvesi'nde yeni ekonomik anlaşmalar ve vizesiz geçiş konusu da ele alınmıştır (Marples, 2022: 29-42).

İki anlaşmanın da sonuç vermemesi ile Donbass bölgesinde gerilim devam etmiş ve çatışmalar belli aralıklarla sürmüştür. 2021 yılı itibarıyla 13.000'den fazla sivil ve askerinin hayatını kaybetmesi, Ukrayna iç siyasetinde sorun yaratmıştır. Bu durum, Batı ile Rusya arasında bölünmeye doğru ilerleyen Ukrayna'nın çıkarlarının ne Batı ne de Rusya ile ortak olmadığını göstermektedir (ten Broeke vd., 2022: 7-15)

Bu yüzden, Donbass ve Kırım sorunu çözüme kavuşmamıştır. Batı, Rusya'nın kontrolünü sağlamak ve maksimum kazanım elde etmek için çaba gösterirken, Rusya da aynı şekilde hareket etmektedir.

2.5.2 Azak Denizi Krizi

2003 yılında Rusya ve Ukrayna arasında imzalanan anlaşma ile paylaşılan Azak Denizi, beklenmedik bir kriz noktasına dönüşmüştür. Bu deniz, Rusya'nın Donbass bölgesindeki olayların ön planda kalmasını engellemek için yeni bir çatışma bölgesi olarak görülmüştür. Mart 2018'de Ukrayna, Rus bayraklı bir balıkçı gemisini işgal altındaki bölgeye girmekle suçlamış ve gemideki personeli gözaltına almıştır. Bu olay, Kasım 2018'de Rusya'nın Ukrayna donanmasına ait üç gemiye ateş açarak el koymasıyla sonuçlanmıştır (Frederick vd., 2022: 1-12). Rusya, Ukrayna gemilerinin yasa dışı bir şekilde deniz sularına girdiğini iddia etmiştir. Bu olay, savaş sebebi olarak değerlendirilmiş ve iki ülke arasında büyük bir krize yol açmıştır.

2003 yılında imzalanan anlaşmaya göre, ticari olmayan donanma gemileri hariç, Rusya ve Ukrayna'nın Azak Denizi'nde sefere çıkma hakkı vardır. Ancak, Ukrayna donanmasına ait iki hücum bot, Berdyansk ve Nikopol, 2018'de rutin bir manevra için Mariupol'a giderken Rus donanması tarafından saldırıya uğramıştır. Ukrayna donanmasına ait diğer iki gemi, Rus donanması tarafından engellenmiştir. Ukrayna donanması, Berdyansk'ın Rus FSB sınır servisi kıyı istasyonu ile iletişim kurmaya çalıştığını ve Rusya'nın Karadeniz filosuna ait Suzdalets denizaltı karşıtı gemisiyle görüşmeler yaptığını belirtmiştir. Ancak, yapılan görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Ukrayna donanma gemileri Kerç Boğazı'ndan çıkarken, Rus donanma gemileri tarafından takip edilmiş ve durdurulmuştur. Sonuç olarak, 23 Ukraynalı denizci gözaltına alınmış ve bu olay büyük bir krize yol açmıştır (Kusa, 2022: 7-12).

Olayın ardından Ukrayna Devlet Başkanı Poroshenko, savaş kabinesini toplamış ve AB ile NATO üyeleriyle iletişime geçmiştir. Poroshenko, savaş tehdidine karşı ülkede olağanüstü hâl ilan etmiş ve NATO, Ukrayna savaş gemilerinin Azov Denizi'nde serbestçe dolaşma hakkına sahip olduğunu onaylamıştır. Ancak, Kremlin

sözcüsü Peskov, Batı'nın Rusya sınırlarında provokatif eylemler gerçekleştirdiğini iddia etmiştir (Wezeman ve Kuimova, 2018: 1-16).

2.5.3 Volodimir Zelensky Dönemi

Ukrayna'daki ekonomik kriz ve yoksulluk sıkıntıları, halk arasında hükümete olan güvensizliği artırmıştır. Poroshenko hükümeti, Ukrayna'nın savaş dönemindeki ihtiyaçlarını karşılamak için yüksek miktarda borç almış ve ülkenin ekonomik durumunu daha da kötüleştirmiştir. Bunun yanı sıra, yolsuzluk, siyasi istikrarsızlık ve kötü yönetim gibi faktörler de Ukrayna'nın ekonomik sorunlarını derinleştirmiştir. Ekonomik sorunlar halkın yaşam koşullarını da etkilemiştir. Yoksulluk sınırının altında yaşayan halkın ve işsizlik oranı da oldukça yüksektir. Bu da halkın hükümete olan güvenini sarsmıştır. Halkın büyük bir kısmı, ülkenin ekonomik sorunlarını çözecek adımlar atılmamasından ve hükümetin yolsuzlukla mücadele etmek için yeterli çabayı göstermemesinden şikayetçidir.

2019 senesinde Ukrayna'da yapılacak seçimler öncesinde, Poroshenko yeniden adaylığını açıklamıştır. Yuliya Timoshenko da 2004'ten beri Ukrayna siyasi hayatında yer aldığı için adaylığını koymuştur. Fakat halk arasında siyasi seçimlere olan güven azalmıştır ve katılım oranı %63,5'in üstüne çıkamamıştır (Arjakovsky, 2022: 97-119). Seçim öncesi Poroshenko, Ukrayna kimliğinin inşası, Kırım ve Donbass meseleleri, halkın taleplerine göre Batı'ya entegrasyon konularında seçim propagandası yapmıştır. Poroshenko, Rusya'nın askeri tehdidinden bahsederek, AB ve NATO ile mevcut ilişkilerin daha da derinleştirilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Seçimler sırasında Poroshenko, en büyük rakibi Zelensky'nin, kendisi de Yahudi olduğundan dolayı, Yahudi milyarder Kolomoyskiy tarafından finanse edildiğini ve bu ikilinin Ukrayna'nın Rusya'ya yaklaştıracığı düşüncesini dile getirmiştir (Doroshenko, 2022: 221-243).

Poroshenko'nun seçimlerdeki başlıca rakibi Volodimir Zelensky'dir. Zelensky'nin seçim kampanyasında öne çıkan özellikleri arasında, bir komedyen olarak popülerlik kazandığı "Halkın Hizmetkârı" adlı dizide yolsuzluğa karşı mücadele eden bir karaktere hayat vermesi, bunun yanı sıra ekonomik ve sosyal

anlamda Batılı ülkelerdekine benzer vaatlerinin öne çıkması yer almaktadır. Zelenskyy, AB ve NATO ile yakınlaşmanın yanı sıra, Rusya ile diyalogun gerekliliğini vurgulayarak halkın çatışmalardan bıktığını ve artık barış istediğini belirtmiştir. Seçim manifestosunda Ukrayna halkının isteklerine önem verilmesi gerektiği mesajını vermiştir (Arjakovsky, 2022: 97-119).

31 Mart 2019'da erken seçimlerin ilk turunda, Zelenskyy %30,4 ve Poroshenko %17,8 oy oranlarıyla ikinci tura kalmaya hak kazandılar. İkinci tur 21 Nisan 2019'da gerçekleştirildi ve Zelenskyy %73,22 oy oranıyla yeni Ukrayna cumhurbaşkanı seçildi (BBC, 2019). Poroshenko'nun son icraati ise, Rusya ile olan "Dostluk Anlaşması"nın 1 Nisan 2019'da sona ereceğini göz önünde bulundurarak, anlaşmanın iptalini öngören kararnameyi imzalaması olmuştur. Poroshenko, seçim öncesinde Rusya ile olan ilişkileri tırmandırarak, ülke içinde gücünü artırmak amacıyla Hersons Oblastı'nda askeri tatbikat düzenlemeyi planlamıştır. Zelenskyy'in partisi, 21 Temmuz 2019 tarihinde gerçekleştirilen parlamento seçimlerinde %43,16 oy alarak meclis çoğunluğunu kazanmıştır (Hosa ve Wilson, 2019: 2-21).

Ukrayna'nın yeni Cumhurbaşkanı Zelenskyy, iktidara geldikten sonra ülkenin iç düzenini sağlamak için çeşitli adımlar atmıştır. Öncelikle, 3 Eylül 2019'da Anayasa Mahkemesine 7 yasa tasarısı göndererek milletvekillerinin dokunulmazlığını iptal etmiştir. Ayrıca, Ukrayna'nın geçici işgal altında bulunan Kırım'ın serbest ekonomik bölgesi olduğunu tanımasını sağlayan yasa tasarısını onaylamıştır. Seçim vaatleri içerisinde yer alan, yolsuzlukla mücadele politikasına ilişkin yasa tasarısını onaylamıştır. Zelenskyy, iktidara geldikten sonra yeni atamalar yaparak Andriy Bohdan'ı Başkanlık İdaresi Başkanı ve İvan Bakanov'u SBU Başkan Yardımcısı olarak atamıştır. Bakanov, Ukrayna Hükümet kaynaklarına neredeyse her gün siber saldırı düzenlendiğini açıklamış ve bu durumu hibrit savaş olarak tanımlamıştır. Ayrıca, eski Odessa bölge valisi ve Ukrayna vatandaşlığı elinden alınan Mihail Sakaşvili'ye Ukrayna vatandaşlığını geri vermiştir (Wilson, 2021: 2-20).

Zelenskyy, Rusya ile anlaşma sağlamak için yeni bir strateji belirlemiştir. Yeni strateji kapsamında Almanya Dışişleri Bakanı tarafından sunulan çözüm planı Zelenskyy tarafından kabul edilmiştir. Plan kapsamında Donbass'ta mahalli seçimler

yapılacak ve AGİT'in onayı ile Donbass'ın yasal statüsü kalıcı olacaktır. Bu çözüm planına "Steinmeier formülü" adı verilmiştir ve Kiev'de bazı protestolara neden olmuştur. Eski devlet başkanı Poroshenko ve destekçileri, formülün Donbass'a özerklik verdiğini iddia etmiştir ve bu plana karşı çıkmışlardır. Rusya ise Donbass'ın en iyi ihtimalle Ukrayna içinde özerk statüye sahip bir cumhuriyet olarak kalması ve Ukrayna'nın da federal bir yapıya dönüşmesi gerektiğini savunmuştur (Kuzio, 2019: 1-4). Zelensky, Rusya ile ilk temasları sırasında, krizin çözümü için küçük adımların atılması gerektiğine inanmıştır. Bu doğrultuda Zelensky, Putin ile yaptığı görüşmeler sonrasında krizin çözüme kavuşması için ilk adımı atmıştır. Kerç krizi sırasında tutuklanan 24 Ukraynalı denizci Kiev'e geri gönderilirken, karşılığında Kiev havalimanında tutuklanan Rusya vatandaşları da Moskova'ya iade edilmiştir (McFaul ve Person, 2022: 28-39).

Zelensky yönetimi, Donbass meselesinin çözümü için eski Devlet Başkanı Leonid Kuchma'yı heyet başkanı olarak atamıştır. Kuchma'nın Rusya'ya yakın duruşu sebebiyle yapılan bu atamayla, Zelensky Rusya ile karşı karşıya gelmek yerine ortak bir çözüm yolu bulmak istemiştir. Ancak ilk resmi ziyareti için Brüksel'e giden Zelensky, AB ve NATO yetkilileriyle görüşerek Ukrayna'nın doğusundaki güvenlik sorunlarının çözümüne dair Batı'nın ortak fikrini öğrenmek istemiştir. IMF ile iş birliğinin önemi vurgulanmış ve AB-Ukrayna Zirvesi'nin temmuz ayında Kiev'de gerçekleştirileceği kararlaştırılmıştır (ISW, 2020: 1-4).

Ukrayna'nın 2019 sonrası politikalarında, Zelensky ABD'ye AB'den daha çok öncelik vermektedir. Zelensky için AB, Ukrayna'nın ticari ortağı ve ekonomik anahtarı konumunda olsa dahi AB, Ukrayna'ya yeterli destek sağlayamamıştır. Ancak Rusya'nın ABD yerine AB ülkeleri ile barış görüşmeleri yapması, Ukrayna'nın Almanya ve Fransa'yı dikkate alması gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle, 8 Aralık 2019'da Paris'te Macron, Putin ve Zelensky'yi ağırlamış ve görüşmeler yeni bir dönemin başlangıcını simgelemiştir (The New York Times, 2019). Bu görüşmelerde, Ukrayna'nın siyasi çıkarları dışında Macron'un Putin ile stratejik bir ortaklık kurma isteği de açığa çıkmıştır. Macron, Trump döneminde ABD ile iyi ilişkiler kuramaması ve çok kutuplu dünyada güçlü bir AB hayalini gerçekleştirmek için Putin ile ortaklık

kurma yoluna gitmiştir. Paris görüşmeleri sırasında, mahkûm takası, ateşkes ve Rus doğalgazının Ukrayna topraklarından geçişine imkân sağlayacak yeni bir anlaşmanın içeriği tartışılmıştır. Taraflar, 4 ay içinde Normandiya görüşmelerinin yeniden tesisi konusunda anlaşmıştır. Minsk 2 Anlaşması'nın uygulanması ve esir değişimi konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bu vesileyle ilk kez bir araya gelen Zelenskyy ve Putin, krizin çözümü için olumlu bir adım atmışlardır (McFaul ve Person, 2022: 28-39).

Ukrayna, Donald Trump yönetimi döneminde ABD ile ilişkilerinde zorluklar yaşamıştır. Trump, Rusya ile ilişkilerini güçlendirerek Çin ile ekonomik bir savaşta üstünlük sağlamayı hedeflemiştir. Çin'in ekonomik büyümesini durdurmak ve Çin karşısında Rusya ile iş birliği yapmak, Trump için önem arz etmektedir. Bu nedenle, Zelenskyy yönetimi ile ilişkiler gelişmemiştir. Bunun yanı sıra, NATO çerçevesinde savunma harcamaları limitleri konusunda ABD ve AB arasında sıkıntılar ortaya çıkmıştır. AB'nin savunma harcamalarını artırma isteğinin olmaması üzerine ABD, AB'yi yalnız bırakarak Rusya'ya karşı hareket etmeyi kabul etmiştir (Sakwa, 2017: 13-28). Bu durumda, Ukrayna geri planda kalmıştır. Trump'ın seçimleri kaybetmesiyle yerine gelen Joe Biden ise, Putin ile ilişkilerinin zayıf olması nedeniyle Ukrayna-ABD ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Biden'ın, Moskova'ya Donbass ve Kırım ile ilgili yeni yaptırımlar uygulaması beklenmektedir (Carter, 2020: 9-16).

Zelenskyy yönetimi, Ukrayna-Rusya ilişkilerinde ekonomik güç için AB'ye, askeri güç için ABD'ye başvurmayı planlamaktadır. Ukrayna, ABD-Rusya ilişkilerinin kötüleşmesinden faydalanarak stratejisini buna göre şekillendirmektedir. Kırım ve Donbass konularında NATO ülkelerinin desteğiyle ilerleme sağlamayı hedefleyen Zelenskyy, Ukrayna'nın yeniden birleşmesi için doğru anı beklemektedir. Zira Rusya'nın, Kırım ve Donbass konularında geri adım atmayacağı açıkça görülmektedir.

2.6 Rusya'nın Ukrayna'yı İşgali ve Savaşın Bir Yılı

Çalışmanın bu bölümünde 24 Şubat 2022 tarihinde 'özel askeri operasyon' adı altında Rusya'nın başlatmış olduğu savaş ele alınacaktır. Savaşa giden sürecin nasıl devam ettiği ve savaşın birinci yıldönümü olan 24 Şubat 2023 tarihi itibari ile Rusya

ve Ukrayna'nın konumu ele alınacaktır. Rusya'nın düzenlemiş olduğu bu operasyonun amacı, Ukrayna yönetiminin tepkisi, AB-ABD'nin tepkisi, Rusya'ya yönelik yaptırımlar ve birinci yılında savaşın sebep olduğu yaklaşık zayıf ile birlikte son olarak savaşın gidişatı konularına değinilecektir.

2.6.1 İşgal Süreci

21 Şubat 2022 tarihine gelindiğinde Rusya Federasyonu, Vladimir Putin'in yaptığı açıklamalarla 2014 yılından beri çatışmaların sürmekte olduğu Donetsk ve Luhansk bölgelerinde kurulduğu ilan edilen bağımsız halk cumhuriyetlerini tanımıştır (ten Broeke vd., 2022: 7-15). Ukrayna yönetimi ve Batılı ülkelerin tanımadığı bu kararın ardından zaten uzun süredir hazırlıkları yapılan bir saldırı beklentisi Ukrayna'da hakimdi. Nitekim 24 Şubat 2022 tarihinde Vladimir Putin'in vermiş olduğu emirle birlikte 200.000 kişilik bir Rus gücü başkent Kiev'i ele geçirmek amacıyla saldırıya geçti (Fix ve Keil, 2022: 2-10). Rus askerlerinin Ukrayna'ya girmesi ve ülkenin derinliklerinde tespit etmiş olduğu hedeflere hava ve füze saldırıları başlatmasıyla birlikte Avrupa'nın doğusunda konvansiyonel bir savaş başlamıştır.

Rusya, başlatmış olduğu saldırıya tam ölçekli bir savaş dememiş ve özel bir askeri operasyon olduğunu savunmuştur. Öyle ki yapılan saldırıların meşruiyet zemininde oturtulması için belli başlı hedefler belirlenmiştir. Saldırganlığın ötesinde iyi niyetli hedefler olarak gösterilen bu hedeflerin merkezine, Vladimir Putin'in 2021 yılında yayımlanan makalesinde yer vermiş olduğu Rus ve Ukrayna halklarının kardeş olması fikri yer almıştır (Park, 2022:135-165). Bahsi geçen sözde amaçların içinin böylesi bir iyi niyetle doldurulmaya çalışılması ve İkinci Dünya Savaşından bu yana Avrupa'da yaşanan en büyük ölçekli işgali hala 'özel askeri operasyon' olarak değerlendirmesi uluslararası toplumun tepkilerine neden olmuştur (Levággi ve Albertoni, 2022: 1-3).

Rusya tarafı savaşın amaçlarının başına Ukrayna'yı askeri birliklerden ve Nazilerden temizlemek olarak belirlemiş ve Ukrayna'yı zorla işgal etmek gibi bir niyetleri olmadığını belirtmişlerdir (Libman, 2022: 148-159). Ukrayna'nın milliyetçi gruplardan temizlenmesi ve özellikle bir propaganda aracına dönüşen Ukrayna halkını

zorbalık ve soykırımdan koruma sözü verilmiştir. Operasyonun temelini Ukrayna milliyetçilerinin gücünün azaltılması olduğu söylenebilir. 2014 yılında Yanukovych iktidarının son bulması ile birlikte Rusya taraftarı bir siyasinin ülkede iktidar olamaması ve çalışmada daha önce bahsi geçen Kırım işgali ve Donbass çatışmalarının sonucu Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline sebep olmuştur (Safranchuk, 2022: 1-5).

Ukrayna'da iktidarda olan Volodimir Zelenskyy'nin AB ve NATO üyeliklerine sıcak bakması ile Avrupa'da en uzun kara sınırına sahip olduğu ülkelerden birinin Batı yanlısı bir siyasi ve askeri oluşuma katılmasından rahatsızlık duyan Rusya'ya göre Ukrayna'nın statüsü tarafsız olmalıdır. İşgalin ana amaçlarından birisi de Ukrayna'nın tarafsızlığının temini olarak belirlenmiştir (Busygina, 2022: 182-191). Saldırıların ilk hedefinin Kiev olması ve sivil askeri ayırt etmeksizin hedeflerin bombalanması Rusya'nın işgaldeki en kesin amaçlarından birisinin de Ukrayna'daki mevcut hükümetin ve Volodimir Zelenskyy'nin iktidarına son vermek olarak görülmektedir. Öyle ki Volodimir Zelenskyy'nin birinci hedef, ailesinin ise ikinci hedef olarak işgalci kuvvetlere bildirildiği öğrenilmiştir. Bu sebeplerin yanı sıra işgalin amaçlarından birinin temelinde de Ukrayna'nın bir devlet olarak kabul edilmemesi gerektiği, aslında Rusya'nın bir parçası olduğu görüşüdür. Vladimir Putin de bu görüşü sık sık dile getirmiştir (Wadephul, 2022: 106-115).

Vladimir Putin, "Operasyonun amacı 8 yıldır Kiev rejimi tarafından istismara, soykırıma maruz kalan insanları korumaktır. Rusya Federasyonu vatandaşları da dahil olmak üzere sivillere karşı çok sayıda kanlı suç işleyenleri adalete teslim etmenin yanı sıra Ukrayna'nın Nazizm'den ve militarizmden arındırılması için çaba göstereceğiz." demiştir (Busygina, 2022: 182-191). İşgale sebep olarak gösterilen bu argümanları esas maksat Donetsk ve Luhansk'ta devam eden ve Ukrayna ile ayrılıkçı güçler arasında devam eden silahlı çatışmalar olarak gösterilebilir.

Savaş emrinin alındığı gün olan 24 Şubat günü itibari ile Rus askeri birlikleri, Ukrayna'nın Donetsk ve Luhansk bölgelerinden Ukrayna kontrolündeki bölgelere, aynı anda Rusya sınırında yer alan Harkiv, Sumi ve Çernigiv bölgelerine, Belarus üzerinden ise Çernobil bölgesine giriş yapmıştır (Kusa, 2022). 2014 yılından beri işgal altında bulunan Kırım üzerinden de Herson ve Melitopol şehirlerine doğru askeri

birliklerini gönderen Rusya, hava ve karadan silahlı güçler sevk ettiği Kiev'i kuşatma altına almıştır. Savaşın ilk başlarında kısa süreli bir operasyon olacağı öngörülmüş ve Kiev'in kısa sürede düşeceği düşünülmüştür. Ukrayna ordusunun ülkeyi terk etmemesi ve Volodimir Zelensky'nin göstermiş olduğu tavır savaşın kısa sürede bitmeyeceğinin sinyallerini vermiştir (Kamiński ve Śliwa, 2023: 130-147). Öyle ki beklenenin aksine Zelensky dahil herhangi bir hükümet üyesi ülkeyi terk etmemiştir. Zelensky'nin başkomutan olarak ordunun başında olduğu imajını vermesi ve sivil kıyafetleri bırakıp savaşın başından itibaren askeri kıyafetler giymesi de onun bu imajında etkili olmuştur.

Kiev'in beklenildiği gibi üç gün içerisinde düşmemesi ve çatışmaların giderek şiddetlenmesi sonucu Rus ordusu, 28 Şubat'ta, nükleer ve hipersonik silahları da içeren stratejik caydırıcı askeri güçlerini özel savaş görevi durumuna geçirmiştir. Savaşın ikinci ayına gelindiğinde Kiev ve Çernigiv bölgesinden Rus askerlerinin geri çekilmeye başladığı haberleri alınmıştır. Askeri ve siyasi hedeflerin yanında sivil hedeflerin de saldırıya uğramış olduğu Kiev, Buça ve İrpin şehirlerin Rusya'nın çeşitli savaş suçları işlediği Ukrayna yönetimi tarafından dünya basınına duyurulmuştur (Jones, 2022: 1-3). Özellikle Buça şehrinin neredeyse tamamının yok olduğu basına yansıyan görüntülerden anlaşılıyor olsa da Rusya, iddiaların provokasyon olduğunu savunmuştur.

Savaşın ilk dönemlerinde Donetsk bölgesinde bulunan Kramatorsk şehrindeki tren istasyonuna füze saldırısı düzenlenmiştir. Bu saldırı sonucu 50'den fazla kişi ölmüş ve 100'den fazla kişi yaralanmış ancak Rusya ve Ukrayna tarafları saldırıları üstlenmemiş ve birbirlerini suçlamışlardır (Fix ve Keil, 2022: 1-10). Rusya savaşın ilk aylarında Berdyansk ve Mariupol şehirlerini kontrolü altına alarak Ukrayna'nın Azak Denizi ile bağlantısını tamamen kesmiştir. Nisan ayına gelindiğinde Ukrayna'nın doğu kesimindeki çatışmalara yoğunlaşan Rusya, Donbass bölgesini özgürleştirmek bahanesi ile Donetsk ve Luhansk bölgesindeki bazı yerleşim yerlerini ele geçirmiş ancak savaşın seyrini değiştirecek bir ilerleme sağlayamamıştır (Park, 2022: 135-165).

Rusya ordusu, Ukrayna'daki belirlemiş olduğu stratejik hedeflere yönelik uzun menzilli ve yüksek hassasiyetli füzeler kullanmaya savaşın ilk günlerinden itibaren

devam etmiştir. Öte yandan ABD ve Avrupa ülkeleri, Ukrayna'ya silah desteğini artırmış ve Rusya'nın Ukrayna'da ilerleyişi durma noktasına gelmiştir. Ukrayna ordusu, işgale uğrayan bölgelerin kurtarılmasının yanı sıra Rus ordusunun kontrolüne geçen şehir merkezlerine de saldırılar düzenlemeye devam etmiştir (ten Broeke vd., 2022: 7-15). Rusya ve Ukrayna ordularının bu karşılıklı saldırılarında pek çok sivil kayıp da yaşanmıştır.

Ukrayna, 13 Nisan 2022 tarihinde Karadeniz'de bulunan Rus Filosuna ait "Moskva" isimli amiral gemisini vurduğunu duyurmuştur. Vurulan geminin isminin Moskova olması ve Rusya'nın gözdesi bir gemi olarak kamuoyunda bilinmesi Ukrayna tarafında heyecan yaratırken Rusya'nın geminin vurulmadığı yönünde açıklamalar yapmasına sebep olmuştur. Öyle ki Rusya, geminin çıkan bir yangın sırasında gövdesinde mühimmat patlaması ile hasar aldığını ve battığını açıklamıştır. Ukrayna'nın liman şehirleri olan Odessa ve Mikolayiv şehirlerini de hedef alan Rusya, Karadeniz'de stratejik bir noktada bulunan Yılan Adası'nı ele geçirmiştir. Ancak 2022 Haziran ayının sonuna gelindiğinde Rusya bu adadan çekildiğini duyurmak zorunda kalmıştır (Libman, 2022: 148-159). Ukrayna bu geri çekilmenin Rusya'nın iyi niyetinden kaynaklanmadığını, Ukrayna ordusunun Rus askerlerini adadan çekilmek zorunda bıraktığını açıklamıştır.

Ukrayna'nın kuzey bölgesinde bulunan Sumi şehri ve çevresi, haziran ayında yeniden Ukrayna'nın kontrolüne girmiştir. Avrupa ve ABD'den destek alan Ukrayna ordusu, eylül ayında ülkenin ikinci büyük şehri olan Harkiv'de savunma savaşının bittiğini ve artık saldırı düzenine geçildiğini duyurmuştur. Rusya'nın çekildiği bölgelerde bu dönemde Ukrayna ordusu kontrolü ele geçirmiş ve içlerinde İzyum, Balakliya ve Kupyansk gibi büyük şehirlerin de bulunduğu yaklaşık 300 yerleşim yeri Rus ordusundan temizlenmiştir (Busygina, 2022: 182-191). Öyle ki Ukrayna ordusunun karşı saldırıya geçtiği bu süreçte yaklaşık 6 bin kilometrekare toprağın Rus ordusundan geri alındığını açıklanmıştır. Savaşın birinci yılına gelindiğinde Volodimir Zelenskyy'nin vermiş olduğu bilgilere göre savaş süresinde Rusya tarafından ele geçirilen 1800'den fazla yerleşim yerinde Ukrayna kontrolü yeniden sağlamıştır (Wadephul, 2022: 106-115).

Moskova yönetiminin kısa süreli bir askeri operasyon olarak başlattığı ve üç gün içerisinde Kiev'deki hükümetin düşürüleceği düşünülen işgalde Rusya istediğini alamamıştır. Askeri anlamda beklentilerin çok altında kalan Rus ordusuna personel takviyesi yapılması amacıyla Vladimir Putin, 21 Eylül'de kısmi seferberlik ilan etmiştir. Seferberlik ilanı ile birlikte 300 bin Rus vatandaşı, Ukrayna'da savaşmak üzere askerlik hizmetine alınırken, seferberlik kapsamına giren ve askerlik yaşında bulunan pek çok Rus vatandaşının ülkeyi terk ettiği görülmüştür: Öyle ki Kazakistan ve Gürcistan kara sınırlarında uzun kuyruklar olduğu basına yansımıştır (Kamiński ve Śliwa, 2023: 130-147). Vladimir Putin, Rusya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ilk seferberliğini ilan etmek zorunda kalmıştır. Ancak bu seferberlik kısmi olarak kabul edilmiştir ve yaklaşık 300 bin yedek askerle sınırlı kalmıştır.

2.6.2 Tahıl Koridoru Anlaşması ve Ateşkes Görüşmeleri

Rusya Ukrayna savaşı sürerken Türkiye üç önemli konuda diplomasi trafiği yürütmüştür. Bu konular esir transferi, tahıl koridoru ve ateşkes çabaları şeklindedir. 22 Eylül 2022 tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Vladimir Putin ve Zelenskyy ile yürütmüş olduğu diplomasi trafiği sonucunda Rusya ile Ukrayna arasında karşılıklı 200 esirin değişimi yapılmıştır. Bu açıdan en kapsamlı değişim, Türkiye'nin arabuluculuğu sayesinde gerçekleşmiş ve esir değişimi bu tarihten sonra artmaya devam etmiştir. Öyle ki, Putin'e yakınlığıyla tanınan Ukrayna ana muhalefet partisi lideri Viktor Medvedchuk da bu süreçte Rusya'ya teslim edilmiştir (Kaddorah, 2022: 1-16).

Türkiye'nin savaş sürecinde etkili olduğu bir diğer konu tahıl koridorunun kurulması ve olası bir gıda krizinin engellenmesi noktasında olmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın öncülüğünde 22 Temmuz 2022'de Türkiye, Rusya, Ukrayna ve Birleşmiş Milletler (BM) arasında dünyadaki muhtemel bir gıda krizini önleyecek "Tahıl ve Yiyecek Maddelerinin Ukrayna Limanlarından Emniyetli Sevki Girişimi Belgesi" imzalanmıştır. Rusya, Kırım Köprüsü ve Sivastopol deniz üssüne Ukrayna ordusunun saldırılarını sebep göstererek bu anlaşmayı askıya almak istemişse de Türkiye'nin girişimleri ile sorun çözülmüştür. 19 Kasım itibarı ile anlaşmanın 120 gün süre ile uzatıldığı duyurulmuştur. Türkiye'nin bu diplomasi trafiğini doğru yürütmesi

uluslararası toplum tarafından takdirle karşılanmıştır. Öyle ki anlaşma sonucu Ukrayna limanlarından taşınan tahıl miktarı 14 milyon tonu geçmiştir (Candan ve Halhallı, 2022: 366-371).

Savaş devam ederken Rusya ve Ukrayna tarafları, ateşkes sağlanması için dört defa bir araya gelmişlerdir. Bu görüşmelerin üçü Belarus'ta biri ise Türkiye'de gerçekleştirilmiştir. Belarus'taki görüşmelerde taraflar yalnızca çatışma bölgelerinden sivillerin tahliyesi için insani yardım koridorları açılması için anlaşabilmişlerdir. Öte yandan Türkiye'nin arabuluculuk girişimlerinin neticesi olarak İstanbul'da 29 Mart'ta yapılan müzakerelerde Ukrayna tarafı, Rus tarafına savaş sonunda yapılabilecek olası bir yazılı anlaşmanın ilkelerini bildirmiştir. Her ne kadar taraflar bir anlaşmaya varmaya çok yaklaşıyorlar da Buca'da yaşanan olaylar ve Rusya tarafının suçlanmış olduğu savaş suçları sonucu görüşmeler kesilmiştir. 17 Mayıs tarihinde Ukrayna, savaşın gidişatının değiştiğini ve Rusya ile görüşmelerin askıya alındığını duyurmuştur (Fischer, 2022: 2-7). Türkiye'nin takındığı tutum dünya kamuoyu tarafından olumlu karşılanmıştır.

2.6.3 Ukrayna'nın Doğusunda Yasadışı İlhak ve Savaşın Seyri

Rusya'nın kısa süreli bir askeri müdahale olarak planladığı ve Ukrayna'da bir iktidar değişikliğinin temel amaç olduğu Ukrayna müdahalesi, birinci yılın sonunda henüz sonu kestirilemeyen bir savaşa dönüşmüştür. Böylesi büyük çaplı bir savaşın ilk yılı ele alındığında uluslararası kamuoyunda yankı uyandıran gelişmeler yaşanmıştır. Ayrıca savaş, bölgesel anlamda da güvenlik sorunlarına ve kitlesel göçe sebep olmuştur. Bu çalışmada sınırlılık açısından savaşın birinci yılı ele alındığı için bu zaman zarfında yaşanan, uluslararası medyada da yankı uyandıran ve kırılma noktası olarak tabir edilebilecek gelişmelere ve savaşın bir yıllık bilançosuna yer verilmesinde fayda vardır. Böylelikle Rusya'nın başlatmış olduğu askeri müdahaleden geri adım atmamakta ısrarlı olduğu, öte yandan Ukrayna tarafının da savaştan zaferle çıkmakta kararlı olduğu anlaşılabilir.

Daha önce Rusya tarafından bağımsızlıkları tanınan Donetsk ve Luhansk bölgeleri ile Zaporijya ve Herson şehirlerinde 2022 yılı Eylül ayı sonlarında Rusya'ya

katılım için referandumlar yapılmıştır. Yapılan bu 'sözde' referandumlara katılanların çoğunluğu Rusya'ya katılım kararına evet demiştir. Referandumların hemen ardından 30 Eylül'de Vladimir Putin, Ukrayna'nın Donetsk, Luhansk, Herson ve Zaporijya bölgelerinin Rusya tarafından ilhak edilmesine yönelik anlaşmaları imzalamıştır (UBA, 2022). 2014 yılında Kırım'da yaşananların benzeri bir senaryo bu dört bölge için de gerçekleştirilmiş ve böylelikle Rusya, Kırım'ın yanı sıra Ukrayna topraklarının yüzde 15'ini de yasa dışı olarak ilhak etmiştir.

Zaporijya Nükleer Santrali, Avrupa'nın en büyüğü olarak bilinmektedir ve 4 Mart tarihinde Rusya tarafından ele geçirildiği duyurulmuştur. Zaporijya'nın ilhak edilmesi sonrası Vladimir Putin, santralin Rusya'ya ait olduğunu ilan eden bir kararname imzalamıştır (Park, 2022: 135-165). Ancak, santralin çevresinde sık sık topçu saldırıları yaşanması nedeniyle, Ukrayna ve Rusya tarafları birbirlerini nükleer tehlike yaratmakla suçlamaktadırlar. Çatışmaların bu şehirde sıcak bir biçimde yaşanması da Avrupa'da büyük bir endişeye yol açmıştır.

Kırım ile Rusya arasında yer alan köprüdeki bir kamyonca 8 Ekim'de meydana gelen patlama sonucu 3 kişi hayatını kaybetmiş ve köprü ciddi şekilde zarar görmüştür. Patlamayla ilgili olarak Rus istihbarat birimi FSB, 8 kişiyi gözaltına almıştır. Kırım ile kara yolu bağlantısını sağlayan köprü, Putin'in 2018'de resmi açılışını yaptığı ve "Kırım" adıyla da anıldığı için Rusya için büyük bir stratejik öneme sahiptir (DW, 2022). Bu köprü ayrıca Rusya'nın Kırım'a olan kara bağlantısını sağlamakta ve Rusya'nın Kırım'ı ilhakına meşru zemin hazırlamış olduğu bir yapı olarak da büyük öneme sahiptir. Kırım köprüsü olayı henüz sıcaklığını korurken Ukrayna'nın Sivastopol'da 29 Ekim'de Rus donanmasına yönelik bir saldırı gerçekleştirdiği bildirilmiş ve bu saldırıda zarar gören gemilerin güvenliğinin sağlanması sürecinde Rusya'nın yer aldığı tahıl anlaşması kapsamında olduğunu ifade edilmiştir (BBC, 2022).

Ukrayna, Avrupa ve ABD'nin silah desteği ile Herson şehrini geri almak için 29 Ağustos 2022'de karşı saldırı başlatmıştır. Rusya'nın yasa dışı olarak topraklarına kattığı Herson'daki vatandaşların büyük çoğunluğu başka bölgelere tahliye edilmiştir. Buna karşılık Rusya, 9 Kasım 2022'de Herson şehrindeki savunma hattını Dnipro

Nehri'nin sol tarafına çekme kararı almış ve bu sayede Rus askerleri Herson şehir merkezinden geri çekilmiştir (Park, 2022: 135-165).

Rusya'nın Kırım Köprüsü'ndeki patlamadan sonra Ukrayna'ya yönelik füze saldırılarının artmasıyla ülkenin enerji altyapısı hedef alınmış ve elektrik kesintileri yaşanmıştır. Ayrıca bu süreçte Kuzey Akım 1 ve Kuzey Akım 2 doğal gaz boru hatlarına yönelik sabotajların ardından Ekim ayında sızıntıların meydana geldiği açıklanmıştır. Türkiye'ye doğalgaz akışını sağlayan TürkAkım boru hattına yönelik sabotaj girişimleri bu süreçte önlenmiştir. Dikkatleri üzerine çeken bir diğer olay ise NATO üyesi Polonya'ya düşen füze olmuştur. Füzenin kaynağı bilinmemekle birlikte Przewodow köyüne düştüğü ve 2 kişinin hayatını kaybettiği açıklanmıştır (Fix ve Keil, 2022: 2-11). Rusya, füzenin kendisine ait olmadığını iddia etmişse de suçlamalar devam etmiştir. NATO ve Pentagon ise füzelerin kaynağına dair net bir açıklama yapmamıştır. Sonuç itibari ile füzenin Ukrayna güçleri tarafından Rusya'ya ait bir füzenin engellenmesi için ateşlendiği ortaya çıkmıştır.

5 Aralık 2022'de Ukrayna, Rusya'nın Dyagilevo'daki ve Engels'teki askeri havaalanlarına insansız hava araçları ile saldırı girişiminde bulunmuştur. 6 Aralık günü, Kursk'taki askeri havaalanındaki petrol depolama birimine de aynı araçlarla saldırı düzenlenmiştir. Rus ordusu, 2022'nin son gecesi Kiev başta olmak üzere Çernigiv, Sumi, Hmel'nitski, Donetsk, Zaporijya, Mıkolayiv ve Herson'a hava ve füze saldırıları gerçekleştirmiştir. Bu saldırılar sonucunda enerji altyapıları hasar görmüştür. Ancak Rusya, bu saldırıların sebebi olarak terör saldırılarında kullanılmak üzere üretilen insansız hava araçlarının üretim yerlerini hedef aldığını bildirmiştir. Yılbaşı gecesi yapılan bu saldırılar sonrası Moskova'daki stratejik binaların çatılarına savunma sistemleri yerleştirildiği görüntüleri sosyal medyada gündem olmuştur (Leffler, 2023).

ABD yapımı HIMARS çoklu roketatar sistemiyle Ukrayna ordusu, yılbaşında Donetsk bölgesinde Makeyevka yakınlarında geçici konuşlandığı belirtilen Rus birliklerine saldırı düzenlemiştir. Ukrayna, bu saldırılar sonucu 400 Rus askerini öldürdüklerini iddia etmiş ancak, Rusya Savunma Bakanlığı, 89 askerinin hayatını kaybettiğini açıklayarak Ukrayna tarafını yalanlamıştır. Rusya tarafı Ukrayna'nın bu

saldırılarına karşılık olarak Kramatorsk şehrine saldırı düzenlemiştir. Saldırıları sonucu 600'den fazla Ukrayna askerinin etkisiz hale getirildiği iddia edilmiş olsa da Ukrayna bu iddiaları yalanlamıştır (BBC, 2023).

Vladimir Putin, Ortodoks Noel kutlamaları dolayısıyla Ukrayna'ya ateşkes çağrısında bulunmuş ve 6 Ocak saat 12.00'den itibaren 36 saatliğine tek taraflı olarak geçici ateşkes ilan etmiştir. Ancak Ukrayna tarafı ateşkesi kabul etmemiş ve öncelikle Rusya'nın ele geçirdiği bölgeleri terk etmesi gerektiğini bildirmiştir. 2023 Ocak ayı başında Rusya Genelkurmay Başkanı Valeriy Gerasimov, Ukrayna'daki işgalden sorumlu Müşterek Askeri Kuvvetlerin başına getirilmiştir. Müşterek Askeri Kuvvetlerin önceki komutanı ve Hava-Uzay Kuvvetleri Komutanı Sergey Surovikin ile Kara Kuvvetleri Komutanı Oleg Salyukov ve Genelkurmay Başkan Yardımcısı Aleksey Kim de Gerasimov'un yardımcıları olarak atanmışlardır (The Guardian, 2023). Komuta kademesindeki bu yenilikler için Rusya'nın bahar aylarında saldırı hazırlığına gireceği konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu kararlar sonrası Ukrayna, AB ve ABD'den tank ve uzun menzilli silah gibi çeşitli etkili askeri destek talebini artırmıştır (France24, 2023).

Eylül ayında Ukrayna'daki savaşta yalnızca 5 bin 937 Rus askerinin hayatını kaybettiğini kamuoyuna duyuran Rusya, bu konuda kesin bir açıklama yapmaktan savaş boyunca çekinmiştir. Rusya tarafı savaş boyunca 61 binden fazla Ukrayna askerinin öldürüldüğünü iddia ederken, Ukrayna tarafı öldürülen Rus askerlerinin sayısının 145 binin üzerinde olduğunu öne sürmektedir. Ancak savaş boyunca her iki taraf da kendi kayıplarına ilişkin kesin ve güncel bir açıklama yapmamışlardır (Reuters, 2023). Savaşta sivil kayıplarla ilgili olarak ise yine iki taraf da net bir sayı vermekten çekinmektedir ancak savaşın başlangıcından bu yana en az 8000 sivil yaşamını yitirmiş ve en az 13000 sivil yaralanmıştır. BM verilerine göre, savaşın ilk yılı boyunca Ukrayna'dan yaklaşık 8 milyon kişi komşu Avrupa ülkelerine göç etmiştir. BM'ye bağlı Uluslararası Göç Örgütüne göre, ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalan kişilerin sayısı ise 7,1 milyonu bulmuştur (IOM, 2023).

2.6.4 Rusya'ya Yönelik Yaptırımlar

Savaşın etkisiyle ekonomik anlamda Rusya'ya karşı alınan yaptırım kararları, dünya genelinde doğrudan veya dolaylı olarak hissedilmiştir. Ukrayna'ya karşı 'özel askeri operasyon' başlatan Rusya'ya karşı, AB, ABD ve diğer Batılı ülkeler finans, enerji, ulaşım, ihracat kontrolü, finansman ve vize politikası gibi farklı alanlarda yaptırımlar uygulamışlardır. AB, savaş sürecinde 1386 kişi ile 171 kurum ve kuruluşu yaptırım kararı alırken, Rusya'ya karşı 9 yaptırım paketi kabul etmiştir. Dünya çapında 1000'den fazla uluslararası şirket, Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı nedeniyle bojkot kararı almış veya faaliyetlerini sınırlandırmıştır. AB, Rusya'dan ithal edilen petrol ve doğal gazı tavan fiyat uygulaması kararı almış ve diğer Batı ülkeleri de bu karara katılmışlardır (BBC, 2022). Rusya da bu yaptırım kararlarına cevap vermek için çeşitli karşı yaptırımlar uygulamıştır.

ABD tarafından Rusya'ya yönelik uygulanan yaptırımlar çerçevesinde birçok kısıtlama getirilmiştir. Öncelikle, ABD hava sahası tüm Rusya seferli uçuşlara kapatılmış ve Vladimir Putin'e yakınlığı ile bilinen Rus iş adamlarının ABD'deki malvarlıkları dondurulmuştur. Ayrıca bahsi geçen iş adamlarının ABD'deki mülklerini kullanmaları engellenmiş ve ABD'ye seyahat etmeleri de yasaklanmıştır. ABD Hazine Bakanlığı, ABD vatandaşlarının Rusya Merkez Bankası, Rusya Ulusal Varlık Fonu ve Rusya Maliye Bakanlığı ile finansal işlem yapmasını yasaklamıştır. Yaptırım listesine Rus bankaları Vnesheconombank (VEB) ve Promsvyazbank (PSB) ile bağlı 42 iştiraki dahil edilmiş ve bu bankaların ABD'de bulunan varlıkları dondurulmuştur. Rusya'nın dolar, euro, pound ve yen gibi para birimleriyle ticareti kısıtlanmıştır. Bunlara ek olarak Vladimir Putin'in yakın çevresindeki beş üst düzey kişi yaptırım listesine eklenmiş ve Kuzey Akım 2 projesini yürüten firma da yaptırım kapsamına alınmıştır (EPRS, 2023). Son olarak, Rusya'ya ABD'den teknoloji ihracatı büyük oranda durdurulmuştur.

ABD'den sonra Rusya'ya yaptırım uygulayan en büyük siyasi birlik Avrupa Birliği olmuştur. AB, Rus iş insanı Mordashov'a yaptırım kararı almış ve SWIFT'ten yedi Rus bankasını çıkarmıştır. Rusya'ya ait veya kontrolündeki tüm uçaklara hava sahası kapatılmıştır. Rus Direkt Yatırım Fonu projelerinde yer almak veya yatırım

yapmak yasaklanmıştır. Ayrıca, Rusya'ya ait devlet yayın organları RT ve Sputnik'in AB'de yayın yapması yasaklanmıştır. AB içindeki Rusya'ya ait varlıklar dondurulmuş ve Rus bankaları Avrupa finans piyasalarından tamamen menedilmiştir (Mills, 2023: 5-8). Almanya, Kuzey Akım 2 projesinin iptal edileceğini açıklamıştır. Putin'e yakınlığıyla bilinen 27 kişinin varlıkları dondurulmuş ve seyahat yasağına tabi tutulacaklar listesine eklenmişlerdir. Vladimir Putin ve Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov'un malvarlıkları dondurulmuştur. AB ülkeleri, tarafların anlaşamaması ve Rusya'nın işgalci konumu devam ettiği sürece daha fazla yaptırım uygulanacağını açıklamıştır (EPRS, 2023).

Büyük şirketlerin Rusya'ya uyguladığı yaptırımlar birçok alanda kendini göstermiştir. BBC program satışını durdururken, kredi kartı şirketleri Visa, Mastercard ve American Express faaliyetlerini sonlandırmıştır. Uluslararası kargo şirketleri UPS, FedEx ve DHL, Rusya'ya gönderileri durdurmuştur. Volkswagen Rusya'da araba üretimini durdururken, Volvo ve Scania ise araç satışlarını askıya almıştır. Dünyanın en büyük üç gemi taşımacılığı şirketi Maersk, MSC ve CMA CGM artık Rusya varışlı sipariş almayacaklarını duyurmuştur. Petrol şirketleri Shell, ExxonMobil ve BP Rusya'dan çekildiklerini açıklarken, Airbus ve Boeing uçak parçaları ihracatını durduracaklarını belirtmişlerdir (Yale, 2023).

Teknoloji şirketleri Samsung, Nokia, Panasonic, Yamaha Motor, Dell, Canon, Ericsson Rusya'ya satışlarını durdurmuş, Google ise Rusya'daki hizmet satışlarını iptal etmiştir. Apple tüm ürün satışlarını durdurmuş ve online ödeme sistemi Apple Pay'in kullanımını sınırlandırmıştır (IISD, 2022).

Büyük şirketlerin yanı sıra uluslararası organizasyonlar da Rusya'ya karşı sert yaptırımlar uygulamışlardır. Öyle ki FIFA ve UEFA, yeni bir duyuruya kadar Rusya Milli Takımı ve Rus kulüplerinin uluslararası turnuvalardan menedildiğini açıklamıştır. Rusya milli takımı 2022 Dünya Kupası'na katılamamıştır. FIFA, Rusya Milli Takımı'nın adının Rus Futbol Birliği olarak değiştirileceğini duyurmuştur. Rusya, Avrupa'nın en önemli şarkı yarışması olan Eurovision Şarkı Yarışması'ndan da menedilmiştir (Al Jazeera, 2023).

Rusya-Ukrayna savaşının birinci yılı Rusya'nın umduğu şekilde geçmemiştir. Üç günlük bir operasyon olacağı öngörölen 'özel askeri operasyon', Ukrayna'nın mücadeleyi savaşın ilk gününden itibaren bırakmaması ve Batının desteğini arkasına almasıyla Rusya için tam anlamıyla bir başarısızlık olarak görölmektedir. Rusya'nın uluslararası ortamda yalnızlaşması ve Ukrayna'nın Batı'dan almış olduğu askeri ve ekonomik yardımlarla çatışmalar bir yıpratma savaşına dönuşmüştür. Başlatılan kısmi seferberlik ve cephede alınan ufak çaplı zaferler karşısında alınan yenilgilerin boyutunun büyüklüğü, Vladimir Putin'in popölerliğini de azaltmıştır. Her ne kadar savaşın ilk yılının sonunda savaşın gidişatı ile ilgili kesin bir yargıya varılması zor görönsede Ukrayna'nın savunmadan ve işgal edilen bölgeleri yenden kontrolü altına almaya devam etmek isteyeceği ortadadır. Öte yandan Vladimir Putin'in ise kendi emri ile başlayan özel askeri operasyon başarısızlığa uğradığını kabul etmesi zor görönmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VLADİMİR PUTİN DÖNEMİ UKRAYNA POLİTİKALARININ JEOPOLİTİK TEORİLER ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

3.1 Kara Hakimiyet Teorisi ve Rusya'nın Ukrayna Politikaları: Tarihsel ve Jeopolitik Bir Analiz

Siyasetin bir güç mücadelesi olduğu ve özellikle uluslararası siyasette devletlerin aldığı kararları bu güç mücadelesi ekseninde değerlendirdiklerini ve bu doğrultuda hareket ettiklerini söylemek mümkündür. Siyasi güç elde etmenin yolu ise devletin üzerinde bulunduğu topraklarını genişletmek ve egemenlik sahasını coğrafi olarak artırmak suretiyle rakip devletler karşısında güçlenmekten geçmektedir. Coğrafyanın bu anlamda ehemmiyeti jeopolitik düşününün temelini oluşturmaktadır (İlhan, 2002: 318-322). Halford Mackinder'in kalpgâh olarak tanımlamış olduğu bölgeyi kontrol etmek ise güç mücadelesinde coğrafi olarak üstünlük sağlanması ve bir dünya gücü olarak tarih sahnesinde yer almanın en etkili yoludur. Rusya'nın günümüz sınırlarının büyük bir bölümü ve komşularını da içeren bu bölgede etkin bir güç olmak küresel ve bölgesel hakimiyetin sağlanmasına yardımcı olacaktır. Çünkü kalpgâha hâkim olmak dünyaya hakim olmak anlamına gelmektedir.

4. Ivan'ın 16. Yüzyıl ile başlayan fetihleri ile Rusya imparatorluğu, 21. Yüzyıla kadar uzanacak olan bir dönemi başlatmış ve kalpgâh bölgesinin kontrolünü neredeyse beş asır boyunca elinde tutabilmeyi başarmıştır. Sibirya'dan Orta Asya'ya Kore yarımadasından İskandinavya'ya kadar olan coğrafi bölgenin kontrolü fiili veya dolaylı yoldan Rusya'nın elinde olagelmıştır. Her ne kadar bu hakimiyet ve genişleme, aslında bir Slav halkı olan Rus halkının hâkim olduğu devletlerin Doğu Avrupa'ya özgü bir millet olması gibi argümanlarla meşruiyetini zaman zaman yitirmiş olsa da imparatorluk, sosyalist birlik ve federasyon adı altında bu hakimiyet meşru bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır (Goble, 2016: 37-43). Sibirya ve Orta Asya gibi doğal kaynaklar bakımından zengin ve Doğu Avrupa gibi tarıma elverişli geniş arazilere sahip bir coğrafyada hakimiyet sürmek Rusya'yı fakir bir Doğu Avrupa ülkesi olmaktan kurtarmış ve bölgesel, kimi zaman da küresel bir güç haline getirmiştir

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması, o dönem Doğu Almanya'da KGB adına faaliyet yürüten Vladimir Putin için hem büyük bir şok sebebi olmuş hem de talihsiz bir son ve bir başarısızlık olarak değerlendirilmiştir. Öyle ki SSCB Orta Asya ve Doğu Avrupa'daki cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri sebebiyle ciddi manada toprak kaybına uğramıştır. Her ne kadar Mackinder'ın kalpgâh olarak tanımlamış olduğu coğrafyada hakimiyet devam ediyor olsa da bu coğrafyanın güvenliği SSCB sonrası ciddi manada zarar görmüştür (Ereker, 2018: 165-172). Çünkü kalpgâhı kontrol etmek tek başına yeterli olmadığı gibi, esas önemli olan husus bu kontrolün sürdürülebilir olmasıdır. Rusya'nın toprak kaybı ve eski Sovyet coğrafyasında, özellikle Doğu Avrupa'da, Batı nüfuzu tehdidi, kalpgâhın güvenliğini tehlikeye sokmaktadır.

Rusya, Sovyetler sonrası dönemde eski Sovyet coğrafyasındaki nüfuzunu, 8 Aralık 1991 tarihinde Rusya, Belarus ve Ukrayna arasında kurulup bugün Türk cumhuriyetlerinin de üyesi olduğu Bağımsız Devletler Topluluğu ile korumaya çalışmaktadır. Sovyetlerin etki alanını sağlama alınması, kalpgâhın güvenliği için ciddi önem taşımaktadır. Belarus, Azerbaycan, Türkmenistan ve diğer Orta Asya cumhuriyetlerinin Sovyet mirası otoriter rejimler ile, Gürcistan, Ermenistan ve Tacikistan gibi ülkelerin de zayıf rejimler ve yöneticiler tarafından idare edilmesi ve Vladimir Putin ile bu yöneticilerin ilişkilerinin sağlam tutulması Rusya'nın post-Sovyet coğrafyada etki alanını korumasını sağlamıştır (Tellal, 2010: 208-210). Öte yandan, bu ülkeler ve idareleri ile ilişkilerin bozulması ve etki alanının kaybedilmesi, Rusya Federasyonu içerisinde bulunan cumhuriyetlerde de ayrılıkçı hareketlerin doğma ihtimalini ortaya çıkarabilecektir. Kalpgâhın merkezinde yer alan bu cumhuriyetlerde çıkabilecek en küçük ayrılıkçı hareket kalpgâhın kontrolünü zorlaştıracak ve Rusya'yı küresel ve bölgesel anlamda zor bir duruma sokmaya yetecektir.

Rusya'nın hakimiyet alanına karşı görmüş olduğu en önemli tehlike NATO ve Avrupa Birliği olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde karşısında siyasi ve askeri bir blok kalmasa da dağılmayan NATO gibi bir birlik, eski Doğu Bloku ülkeleri olan Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti'nin 1999'da

; Letonya, Litvanya, Estonya, Slovakya, Bulgaristan ve Romanya'nın ise 2004'te birliğe katılımı ile Rusya için doğal bir tehdit olarak görülmüştür. 1991-2000 yılları arasındaki dönemi ekonomik krizler ve siyasi istikrarsızlıkla geçiren Rusya'nın NATO genişlemesine karşı olan tepkisi de zayıf kalmıştır. NATO'nun itibarı bu süreçte artarken bunun yanı sıra küresel ve bölgesel olaylara müdahalesi durumunda karşısında herhangi bir güç bulamamıştır. Rusya'da Boris Yeltsin döneminde ve Vladimir Putin'in ilk dönemlerinde Batı ile iyi ilişkiler kurulmak istenmesinin sebebi de budur (Polat, 2017: 51-66). Siyasi güç elde etmenin ve dünya siyasetinde söz sahibi olabilmenin yolu da ekonomik istikrardan geçmektedir.

Harita 3.1. NATO Üyesi Ülkeler

Kaynak: NATO, 2023 https://www.nato.int/nato-welcome/index_tr.html Erişim Tarihi: 15.04.2023

Avrupa Birliği, siyasal anlamda birliğini geç tamamlayan ve kurulduğu süreçten sonra ekonomik anlamda da güçlü bir Avrupa fikrinin hayata geçirilmesidir. Demokrasi, özgürlükler, serbest piyasa ve refah vadeden bu birliğe üye olmak, sosyalist mirasın izlerini silmek isteyen eski Doğu Bloku ülkeleri için bir nefes alma kaynağı olmuştur. Baltık ülkeleri, Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti 2004 yılında, Bulgaristan ve Romanya ise 2007 yılında gerekli zorunlulukları yerine getirmiş ve bu sayede 'demokratik Avrupa'nın' bir parçası olmuşlardır (Yurtsever, 2019: 40-43). Dünyanın en büyük ekonomik birliğini yanı başında bulan ve eski arka bahçesi olarak nitelendirmiş olduğu ülkelerin o birliğe üye olduğunun gören Rusya'nın

bu durum karşısında tepkisi, yine haliyle içinde bulunduğu ekonomik koşullar sebebiyle zayıf kalmıştır.

Harita 3.2. AB Üyesi Ülkeler

Kaynak: Avrupa Birliği https://european-union.europa.eu/easy-read_en Erişim Tarihi: 15.04.2023

Durum bu şekildeyken bir dönem Avrupa kıtasının önemli bir kısmını dolaylı veya doğrudan nüfuzu altında bulunduran Rusya, haliyle AB ve NATO'yu kendi varlığı ve kalpgâhın kontrolü için en ciddi tehlikeler olarak görmeye başlamıştır. Öte yandan AB ve NATO üyeliklerine sıcak bakan ve dünyada olup bitenlerin farkında olan Gürcistan ve özellikle Ukrayna farklı bir kaderi paylaşmışlardır. Eski Doğu Bloku ülkelerinden 'Batı Kulübüne' üye olanların refah seviyesi ve uluslararası itibarının farkında olan Gürcistan ve Ukrayna'nın da bu ülkelere katılma isteği doğal karşılanabilir. Ancak renkli devrimlerin yaşandığı post-Sovyet coğrafyada Gürcistan Batı'ya katılma isteği doğrultusunda ilk kurban olmuş ve 2008 yılında Rus askeri müdahalesi sonucu Gürcistan topraklarının %20'sini işgal etmiştir (Forsberg vd.,

2014: 261-268). Ancak Batı ile iyi ilişkiler için Rusya'yı karşısına alarak onunla en büyük krizleri yaşayan ülke Ukrayna olmuştur.

Rus jeopolitik anlayışında hakimiyetin ve siyasal gücün son kalesi Ukrayna'dır. Özellikle Belarus ve Ukrayna'ya diğer post-Sovyet ülkelerden farklı bakan Rusya için iki ülkenin önemli olduğu noktalar coğrafi yakınlık, Slav kökenli olmak ve ortak geçmiş olarak görülebilir. Lukashenko idaresi ve Sovyet izlerinin hala silinmemesi ile Belarus Rusya için bir sorun teşkil etmezken Ukrayna'da bu durum özellikle Euromaidan sonrası farklılık göstermiştir (Roberts, 2017: 28-55). Özellikle bahsedildiği gibi bu kadar ortak noktaya ve ortak geçmişe sahip olunan ülkeler üzerinde etki sağlayamamak hem kalpgâhın kontrolünü riske sokacak hem de Rusya'nın içerisinde ve kalpgâhın tam merkezinde yer alan farklı etnik kökenlere sahip diğer milletlerde de Rusya'ya olan aidiyet hissini azaltacaktır. Kalpgâhın kontrolü ve kara hakimiyetinin sağlanmasının yolu Rusya için Ukrayna'dan geçmektedir.

Rusya'nın Ukrayna hassasiyetinin anlaşılması için bakılması gereken nokta, kara hâkimiyetinin sağlanması için kalpgâhın kontrolü ve kalpgâhın kontrolü için gerekli alanın daralmasının önüne geçilmesi olacaktır. Bundan dolayıdır ki Turuncu Devrim sonrası Ukrayna'da enerji krizi çıkarılmış ve Yanukovych gibi bir Rusya yanlısı lider desteklenmiştir. Rusya yanlısı bir lider ile Ukrayna'nın kontrolü sağlanacak ve bu sayede Ukrayna'nın yüzünü Batı'ya dönmesi engellenecektir. Bu aşamadan sonra Ukrayna'nın Rusya'dan uzaklaştığı her siyasal olayda verilen tepkiler daha ciddi ve sert olmuştur. Turuncu Devrim sonrası verilen tepki doğalgaz kesintisi iken, Euromaidan ve Yanukovych'in devrilmesi sonucu verilen tepki Kırım'ın yasadışı işgali olmuştur.

Kırım'ın yasadışı işgali karşısında, Ukrayna'nın kendi geleceğini gördüğü Batı'dan çeşitli yaptırımlar gelmiş olsa da Rusya'yı ne ekonomik ne de siyasi anlamda zor duruma düşürememiştir. Buradan almış olduğu güçle Rusya, Ukrayna'nın doğusundaki Donbass bölgesindeki ayrılıkçı hareketleri desteklemiş ve silah yardımı yapmaktan geri durmamıştır. 2014 yılından beri de facto bir savaşın devam ettiği Ukrayna'nın doğusunda ve Kırım'daki olaylar çözüme kavuşmadığı gibi

Ukrayna'nın Rusya'ya karşı olan tutumunda bir değişme olmamıştır (Jasutis, 2018: 2-7). Aksine Batı ile yakınlaşma devam etmiştir. De facto savaş devam ederken 2022 Şubat ayında 'özel askeri operasyon' ile Rusya emellerini açıkça ilan etmiş ve Ukrayna'dan vazgeçmeyeceğini göstermiştir. Her devletin ideali olan dünya hakimiyeti için kalpgâhın kontrolü zorunlu olduğu için Rusya açık bir müdahaleden geri durmamıştır. Her ne kadar savaşın birinci yılında Ukrayna'nın kararlı duruşu ve dünyada Rusya'nın yalnızlaşması ve cephelerde alınan yenilgilerle Rusya için olumlu bir hava görünmese de Rusya, kara hakimiyeti iddiasının lafta kalmadığını ve gerekirse Avrasya'nın en kritik coğrafi bölgesinde tam kapsamlı bir işgale başvurabileceğini göstermiştir.

3.2 Kenar Kuşak Teorisi ve Ukrayna'nın Geleceği: Rusya ve Batı'nın Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Avrasya'ya hükmedenin Rimlanda, Rimlanda hükmedenin ise Dünyaya hükmedeceği anlayışını temel alan Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisi, Rusya'nın Ukrayna politikalarını analiz etmek için bir perspektif sağlayabilir. Batı'nın ve Rusya'nın Rimlanda olan yaklaşımının karşılaştırmasının yapılması da yine çalışmanın sıhhati için önemlidir. Öyle ki Ukrayna, Rusya için stratejik öneme sahip bir bölgedir ve Rimland teorisi, Ukrayna'nın Rusya'nın doğal tampon bölgesi olduğunu ve stratejik önemi nedeniyle Rusya'nın burada hayati çıkarları olduğunu göstermektedir. Rusya'nın Ukrayna politikaları, Ukrayna'yı Batı'ya yakınlaşmaktan alıkoyarak, onu Rusya'nın etki alanında tutmak için çabalarını yansıtmaktadır. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve doğu Ukrayna'da ayaklanmaları desteklemesi, Ukrayna'nın Batı'ya yönelmesine engel olmak ve Rusya'nın Rimland üzerindeki etkisini artırmak için yapılmış stratejik hamlelerdir. Ancak Kenar Kuşak Teorisi aynı zamanda, Rimland bölgesindeki güçler arasındaki dengeye de dikkat çeker. Ukrayna, Rimland bölgesinde bulunması nedeniyle, büyük deniz güçleri ve kara güçleri arasındaki bir tampon bölgesi olarak işlev görmektedir (Samokhvalov, 2021: 239-260). Dolayısıyla, Rusya'nın Ukrayna'da aşırı güç kullanımı, bu dengeyi bozabilir ve diğer büyük güçleri de bu bölgede daha fazla faaliyet göstermeye teşvik edebilir.

Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikası olarak somutlaşan Rimland teorisi, Batı tarafından Sovyetlerin dağılması sonrası dönemde de aktif olarak referans alınmıştır. Öyle ki Rimland bölgesinde bulunan post-Sovyet ülkelerin NATO ve AB üyelikleri ile birlikte diğer Post-Sovyet ülkelerde gerçekleştirilen faaliyetler bunun kanıtıdır. Ukrayna'nın bu noktada hem Batı hem de Rusya için önem arz etmesinin temel sebebi coğrafi büyüklüğü ve Rimland ile kalpgâh arasında tampon bölgede yer alıyor olmasıdır (Sloan, 2017: 48-49). Karadeniz'e ve onun üzerinden dünya denizlerine çıkışı kontrol etmek için stratejik bir konumda bulunan Ukrayna üzerinde Rusya hakimiyeti Batı'nın, Batı hakimiyeti ise Rusya'nın çıkarları ile ters düşmektedir.

Avrupa Birliği üyeliği ve refah vaatlerini, Ukrayna'nın bekası için gerekli gören Ukrayna halkı, Euromaidan sonrası dönemde tercihinin Batı yönünde olduğunu göstermiş ve 2022 yılına gelindiğinde işgal döneminde de aynı kararlılıkla Rusya'dan uzaklaşmaya devam etmiştir. AB özelinde konuşmak gerekirse Kırım'ın işgali sonrası dönemde Rusya'ya etkili yaptırımların uygulanmaması ve bu süreçte Rus gazına olan bağımlılığın nükleer santrallerin çevrecilik adı altında kapatılması ile artması sonucu Ukrayna için hayal kırıklığı olmuştur. Ukrayna'nın AB üyelik adaylık süreci dahi uzatılmış ve deyim yerindeyse Rusya ve Batı arasında ortada bırakılmıştır (Frederick vd., 2022: 1-12). 2022 yılında başlayan işgal sürecinin ilk dönemlerinde de AB ve ABD'nin silah desteğinin minimum düzeyde olması ve işgalin ayak seslerinin duyulmasına rağmen herhangi bir önlem alınıp Ukrayna'ya silah desteği verilmemesi de bu ortada bırakmışlığın göstergesidir.

Batı Ukrayna'yı siyasal anlamda sürüncemede bırakırken Rusya, her politikasında daha da sertleşerek Ukrayna üzerinde kuracağı hakimiyeti sağlama alma isteğinde devam etmiştir. Minsk 1 ve Minsk 2 görüşmelerinin AB öncülüğünde tertip edilmesi ve Normandiya formatı görüşmelerin düzenlenmesi sonuçlanmamış ve Rusya tarafının 2014 öncesi sınırlara dönmesi söz konusu olmamıştır. Kenar kuşağı kontrol için dünyadan soyutlanmayı göze alabilen bir Rusya'nın karşısında Ukrayna adına samimi adımlar atmayan Batı'ya olan güven özellikle savaşı giden süreçte de azalmıştır. Ancak Ukrayna devlet başkanı Zelenskyy ve diğer Ukraynalı liderlerin

kararlı duruşu ile birlikte Batı da Ukrayna'ya olan desteğini artırmıştır (ten Broeke vd., 2022: 7-15). Kenar kuşak ile kalpgâh arasında tampon bölgenin kontrolü için Rusya doğrudan, Batı ise dolaylı olarak sıcak savaşın içerisine girmiştir. Ancak Rusya'nın bu gerilimli ortamda kullandığı siyasi dil genellikle gerçeğin inkârı, savaş değil 'özel askeri operasyon', şeklinde olmuş; Batı'nın bakış açısı ise genellikle Rusya'yı ekonomik ve siyasi anlamda dizginlemeye çalışmanın başarı sağlayacağı şeklinde olmuştur.

23 yıllık Vladimir Putin dönemi boyunca yaşanan siyasi gerilimler ve son olarak sıcak savaşa dönüşen ilişkiler ışığında, Rusya'nın Ukrayna'da geri adım atmayacağı ve Ukrayna'nın AB ve NATO'nun bir parçası olmasına müsaade etmeyeceği anlaşılmaktadır. Ukrayna karşısında takınılan tarihi Rus milliyetçiliği tavrı ve Ukrayna'nın ayrıcalıklı bir çıkralar bölgesi olmasının yanı sıra yaklaşık 603.000 km² bir coğrafyaya ve 48 milyonluk nüfusuyla doğrudan komşusu ve 'doğal müttefik' olarak görülmektedir (Fix ve Keil, 2022: 1-12). Tüm bu sayılanlar, Rimland'ın geçiş kuşağında yer alan Ukrayna'yı, Batı ve müttefiklerinin tehlikelerine karşı son stratejik kale olarak konumlanmasına sebep olmaktadır. Geçiş kuşağında yer alan Kırım'ın ilhakı sonrası dönemde Rusya'ya ait olduğu kabul edilen bir bölge olarak ele alınırsa Rusya'nın, Batı etkisinde bir Ukrayna ile geçiş kuşağında etkili olamayacağı ve Rimland'da etkili olamamanın sonucu kalpgâhın kontrolünün zorlaşacağı aşikardır.

Batı'nın perspektifinden bakıldığı zaman, Ukrayna doğu kapısının ve Rimland geçiş kuşağının en geniş ve en uzun kısmını oluşturan stratejik bir bölgenin önemli parçasını oluşturmaktadır. Batı, Ukrayna liderliğinin ve halkının Batı'ya yakınlaşma isteği ve kurumlarına katılma isteğinden sağlanan fırsatı boşa çıkarmak istememektedir (Patrahau vd., 2022: 4-5). Her ne kadar Vladimir Putin dönemi Ukrayna siyasi tarihinde gerekli özen ve çaba gösterilmemiş olsa da Batı bunu başardığı takdirde, hayati önem arz eden ve Kalpgâhın geçiş bölgesinde güvenlik, ekonomik ve siyasi üstünlük elde etmiş olacaktır. Batı, Rusya'nın eski küresel ve bölgesel gücünü yeniden kazanması halinde, Ukrayna'dan çekilmenin diğer Doğu Avrupalı post-Sovyet müttefiklerine Rusya tehdidiyle karşı karşıya kaldıklarında

güvenilmez bir izlenim vermesi nedeniyle negatif bir mesaj göndereceğinin de farkındadır.

Kenar kuşak bağlamında Batı ve Rusya, Rusya-Ukrayna krizini hafifletmek ve gerilimi azaltmak için müzakerelere başvurma ve ateşkes için bir anlaşmaya varma olasılığı bulunmaktadır. Ancak her iki tarafın algısı ve anlayışındaki temel jeopolitik sorun, tarihi manada köklü bir biçimde var olduğundan ve coğrafyanın sabitleriyle ayrılmaz bir şekilde bağlı olduğundan dolayı müzakere edilebilir bir çözüme uygun olamayabilecektir.

3.3 Deniz Hakimiyet Teorisi ve Karadeniz: Rusya'nın Ukrayna Deniz Politikalarının Stratejik Bir Analizi

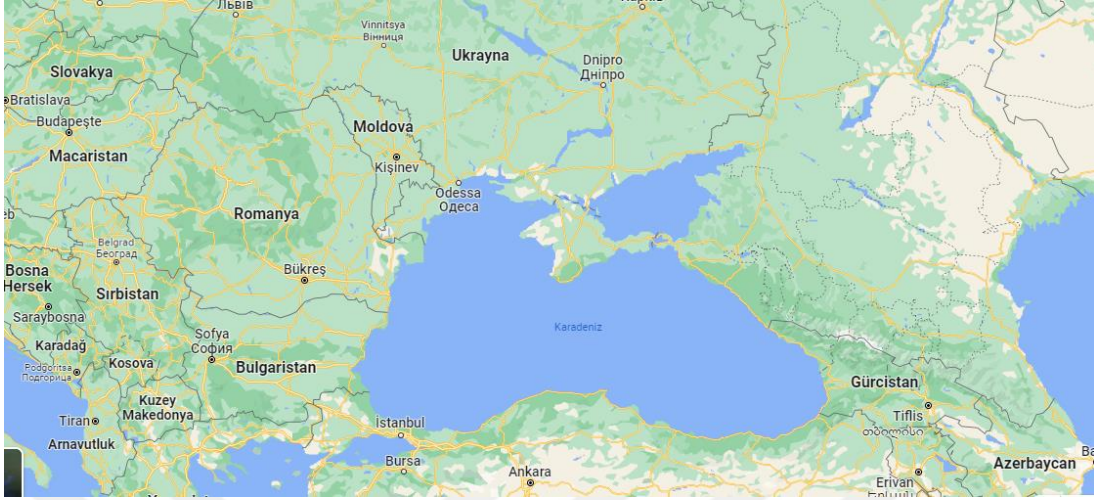
Dünya hakimiyetinin sağlanması için denizlerde hakimiyet kurulması fikrinin bir sonucu olarak Alfred T. Mahan tarafından ortaya atılan deniz hakimiyet teorisi, Rusya'nın Ukrayna ve dolaylı olarak Karadeniz politikalarının anlaşılmasında faydalı bir bakış açısı sunacaktır. Karadeniz'in Rusya için hayati önem arz etmesi ve Kırım'ın özel statüsünü anlaşılması ile yapılacak olan bir analiz, Rusya'nın Karadeniz'deki agresif tutumunun sebeplerinin anlaşılmasında yardımcı olacaktır.

Putin dönemi Karadeniz politikalarını, post-Sovyet dönemin vermiş olduğu tedirginlik ve Karadeniz hakimiyetinin kaybedilmemesi gerektiği inancı belirlemiştir. Konumlandığı coğrafyada bir kara gücü olarak karşımıza çıkan Rusya, kuzeyinde bulunan denizlerin etkili denizcilik faaliyetlerine izin vermemesi ve sıcak denizlere açılan kapının Karadeniz olması sebebiyle burada kurulacak hakimiyete ayrı önem vermiştir. Çarlık döneminden kalma sıcak denizlere inme ideali ve boğazlarda kurulmak istenen egemenlik, Türkiye'nin Osmanlı sonrası bir ulus devlet olarak kurulması ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile boğazlar meselesinin kapanması ile Karadeniz hakimiyeti ile sınırlı kalmıştır (Herd ve Moustakis, 2000: 4-12). 1955 yılında Türkiye'nin NATO'ya katılması ile Karadeniz'in tamamında kurulacak hakimiyetin yolu Rusya için kapanmış ve Karadeniz'in kuzeyi Rusya için hayati önem kazanmıştır.

Karadeniz'e kıyı olan ülkelerden Bulgaristan ve Romanya'nın Batı etkisi altına girmesi, Moldova, Ukrayna ve Gürcistan'ı Karadeniz güvenliğinin sağlanması için Rusya'nın tek seçeneği olarak bırakmıştır. Moldova'nın Transdinyester bölgesinin istikrarsızlaştırılması ve Gürcistan'ın 2008 yılında Karadeniz'in doğu kıyısı olan Abhazya'nın Rusya tarafından işgali bu bölgede kurulmak istenen hakimiyet için geliştirilen agresif politikaların yalnızca başlangıcıdır. Rusya'nın kendi 'arka bahçesi' olarak gördüğü coğrafyada Karadeniz'deki en önemli limanlara sahip olan Ukrayna'da etkin olmak hem kara hem de deniz hakimiyeti açısından Rusya için hayatidir ve Rusya'nın Ukrayna politikaları bu bakımdan Moldova ve Gürcistan örneğinden daha saldırgan olacaktır (Wezeman ve Kuimova, 2018: 1-16).

Karadeniz politikaları ve deniz hakimiyeti açısından hem Rusya hem Ukrayna hem de Karadeniz için en kilit nokta Kırım yarımadası olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde Ukrayna'ya 'hediye' olarak verilen Kırım, 1991 sonrası dönemde de Ukrayna içerisinde özerk bir statüye sahip olmuştur. Stalin döneminde girişilen yarımadayı demografik olarak Rus çoğunlukla doldurma çabaları ve Kırım'ın Ukrayna'ya bırakılmasının Putin tarafından tarihi bir hata olarak değerlendirilmesi, Kırım hususunda Rus jeopolitik anlayışını açıklar niteliktedir. Rus deniz güçlerinin Karadeniz'de aktif olarak bulunması ve faaliyetlerini yürütmesi Batı'nın güvenliğini tehdit ederken, Batı'nın herhangi bir biçimde Karadeniz'de aktif olarak faaliyet yürütmesi de Rusya tarafından bir tehdit olarak algılanmaktadır (Kushnir, 2017: 111-135). Ukrayna'nın Karadeniz ile bağlantısının Kırım'ın ilhakı ile kesilmeye çalışılmasının başlıca sebebi de budur.

Harita 3.3 Karadeniz'in Coğrafi Konumu

Kaynak: Google Haritalar <https://www.google.com/maps/@44.4265394,34.1666256,5.28z> Erişim Tarihi: 14.04.2023

23 yıllık Vladimir Putin döneminde Rusya-Ukrayna ilişkilerinde belirleyici bir faktör olan Karadeniz'i hem Rusya hem de Ukrayna koz olarak kullanmıştır. Öyle ki Rus donanmasının Kırım'da bulunma izninin kısıtlanması istemi Yanukovych gibi Rusya yanlısı bir lider tarafından dahi dile getirilmiştir. Euromaidan gösterileri sonrası Ukrayna'nın Rusya nezdinde son kararını vermesi ve yüzünü tamamen Batı'ya dönmesinin ardından Kırım ilhak edilmiştir. Kırım'ın ilhakı ve Rusya anakarasına yasadışı biçimde ve bütün dünyaya meydan okurcasına bağlanması Karadeniz'in Rusya için bölgesel ve küresel hakimiyet açısından önemini bir kez daha göstermektedir. 2022 yılında başlatılan işgal sürecinde de Mariupol, Kherson, Mikolayiv ve Odessa şehirleri ele geçirilerek Ukrayna'nın Karadeniz ile olan bağlantısı tamamen kesilmeye çalışılmıştır (Leffler, 2023). Başarılması halinde Karadeniz kuzeyinin tamamı ve doğusunun önemli bir bölümü Rusya toprağı olacak ve Rusya Karadeniz hakimiyetini uluslararası anlamda kanıtlamış olacaktır.

Denizlerde hakimiyet kurulmadan kara hakimiyeti, kara hakimiyeti olmadan da dünya hakimiyeti olmayacağı anlayışına dayanan Alfred T. Mahan'ın düşünceleri doğrultusunda Rusya'nın Karadeniz'deki agresif politikaları anlaşılır hale gelmektedir. Sovyetler Birliği sonrası dönemde kalpgâh bilgesinde toprak kaybı yaşayan ve sıcak denizler idealinden uzaklaşan Rusya'nın bu sıkışmışlık hissi Karadeniz'e verdiği önemin de artmasına sebep olmuştur. Karadeniz ve Kırım,

Rusya'nın dünyayla bağlantısının son güvencesidir ve Batı ile iyi ilişkiler kuran bir Ukrayna'yı ne komşusu olarak ne de Karadeniz'e sınırı olan bir ülke olarak görmek istememektedir. Kırım'ın yeniden Ukrayna'ya bağlanması, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üye olarak Karadeniz'in bir 'NATO Gölü' olması ihtimali bile Rusya'nın 'özel askeri operasyon' olarak başlatmış olduğu işgale Rusya nezdinde meşruiyet kazandırmaya yetmektedir. 14 Nisan 2022 tarihinde Rusya'nın Karadeniz filosunun amiral gemisi olan Moskva isimli savaş gemisinin Ukrayna tarafından Kırım'ın doğusunda batırılması da Rusya tarafında ciddi endişelere sebep olmuştur (ten Broeke vd., 2022: 7-15). Moskva'nın Ukrayna kaynaklı bir saldırı ile etkisiz hale getirilmesinin Rusya tarafından yalanlanması da Karadeniz üstünlüğünün kaybedilmesi korkusundan ileri gelmektedir.

Denizlerde üstünlüğün Batı'da olması, askeri ve ekonomik anlamda Rusya'yı köşeye sıkıştırmaktadır. Karada elde edilen herhangi bir askeri başarının deniz güçleri tarafından desteklenmemesi ve denizlerde bir hakimiyete yol açmaması durumunda, elde edilen başarının sürdürülebilir olmayacağı Rusya için aşikardır. Devam eden savaş sürecinde Kırım'ın Ukrayna'ya yeniden katılması ise Rusya'nın hem Karadeniz'de kontrolü kaybetmesi hem de uluslararası anlamda itibarının ciddi biçimde zedelenmesi anlamına gelecektir.

3.4 Hava Hakimiyet Teorisi ve Ukrayna Çatışması: Hava Kuvvetlerinin Modern Savaşta Rolüne İlişkin Bir Değerlendirme

Hava hakimiyeti, askeri operasyonlarda ve sıcak savaşta oldukça önemli bir stratejik faktördür. Hava hakimiyeti sağlayan taraf, düşmanın yer, hava ve deniz kuvvetlerine karşı üstünlük sağlayacak ve bu sayede savaşı kazanma olasılığı artacaktır. Rusya'nın Ukrayna politikalarını belirlemesinde hava hakimiyeti etkili olmuş ve 2022 yılı Ukrayna işgali de hava hakimiyeti konusunda önemli bir mücadeleye sahne olmuştur. Kara ve deniz gücünün tek başına yeterli olmaması ve bu iki gücün de hava kuvvetlerine bağımlı olduğu anlayışı ile Rusya'nın Ukrayna politikalarını analiz etmek gerekmektedir.

Teknolojinin gelişmesi, özellikle Soğuk Savaş döneminde havacılık alanında yaşanan gelişmeler ile ülkeler arası mesafeler kısalmıştır. Savaş uçaklarının yıkıcı gücünün artması ile birlikte hava hakimiyet teorisinin Seversky tarafından ortaya atıldığı dönemde ABD ve SSCB, dünyanın en büyük hava gücü olarak karşı karşıya gelmişlerdir. Yukarıda bahsedildiği üzere Seversky, ABD ve SSCB hava kuvvetlerinin erken soğuk savaş döneminde ulaştığı gelişimin, tüm eski jeopolitik teorileri değersiz kıldığı görüşündedir (Meilinger, 1995: 12-14) Kara ve denizlerde kurulacak hakimiyet eğer havada da kurulmazsa sürdürülemeyeceği anlayışına dayanan bu görüş, Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sürecinde de geçerliliğini korumuştur. Kara ve deniz hakimiyeti bakış açısında olduğu gibi, Avrupa'nın Rusya'dan sonra coğrafi bakımdan en büyük ülkesi olan Ukrayna'nın Batı ile iş birliği içerisinde olması, hatta askeri bir ittifak içerisinde bulunması Rusya'yı tehdit etmektedir. Coğrafi büyüklüğü sebebiyle aynı zamanda Avrupa'nın en büyük ikinci hava sahası Ukrayna'nındır. Bu hava sahasında NATO'ya ait savaş uçaklarının bulunması Rusya için düşünülebilecek en kötü senaryodur.

Rusya için hava hakimiyeti, askeri operasyonlarda üstünlük sağlamak ve düşmanın hava, deniz ve kara kuvvetlerini etkisiz hale getirerek savaşı kazanmak için hayati öneme sahiptir. Bunun nedeni, hava hakimiyeti sayesinde Rusya'nın düşmanın askeri hareketlerini izleyebilmesi, stratejik hedeflerine saldırıp, düşmanın hava savunma sistemlerini etkisiz hale getirebilmesi, kendi askeri operasyonlarını koordine edebilmesi ve kara birliklerine destek sağlayabilmesidir (Roberts, 2017: 28-55). Rusya, askeri alanda son derece gelişmiş bir ülke ve hava kuvvetleri, modern savaş uçakları, insansız hava araçları, helikopterler ve füzelerle donatılmıştır. Bu nedenle, hava hakimiyeti, Rusya'nın askeri stratejileri için kritik bir faktördür

Rusya, gerek 2014 sonrası dönemde gerekse işgal sürecinde hava hakimiyetini elinde tutmaya çalışmıştır. Bunun için de en modern savaş uçakları, helikopterler ve insansız hava araçları gibi son teknoloji silahları kullanmıştır. Ukrayna'nın ise, işgalin başladığı dönemde hava kuvvetlerinin oldukça zayıf bir durumda bilinmektedir. Ancak daha sonra ABD ve Avrupa Birliği gibi ülkelerin desteğiyle hava kuvvetlerini çağdaştırma çabalarına girişmiştir. Bu süreçte, Ukrayna hava kuvvetleri, Rusya'nın

hava saldırılarına karşı kendini korumak için yeni nesil füzeler ve radar sistemleri kullanmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra, Ukrayna hava kuvvetleri, özellikle Türkiye'den alınan insansız hava araçlarını da kullanarak Rusya'nın askeri hareketlerini izlemeye ve hedeflerini tespit etmeye çalışmıştır (Park, 2022: 135-165). Silahlı insansız hava araçlarının kullanılması sayesinde Rus ordusuna ağır kayıplar verdirilmiştir. Nihayetinde Rusya'nın Ukrayna'yı işgal sürecinde hava hakimiyeti konusunda birçok çatışma yaşanmış ve her iki taraf da bu hususta hakimiyeti elde etmek için çaba göstermiştir.

Rusya'nın hava kuvvetleri bakımından daha modern silahlarla donatılmış olması ve hava kuvvetleri bütçesinin Ukrayna'ya göre daha yüksek olması nedeniyle, Rusya hava hakimiyetini genellikle elinde tutmuştur. Ancak Ukrayna'nın da savaşın ilk dönemlerinden itibaren modernizasyon çabaları sayesinde hava kuvvetleri güçlenmiş ve Rusya'nın saldırılarını engelleme konusunda daha başarılı olmuştur.

Hava hakimiyetinin önemi, diğer klasik jeopolitik teorilerde olduğu gibi kalpgâh bölgesinin kontrolü için hayati önem arz etmektedir. Bir coğrafi bölgenin kontrolünün sağlanması için hava kuvvetleri tarafından bombalanması asla yeterli olmayacaktır. Askerin mevcut bir biçimde kontrolü sağlamamış olması o coğrafyanın kontrolünü güç kılmaktadır. Ancak kara ve denizde kurulan hakimiyet hava kuvvetlerince desteklenmediği takdirde tam anlamıyla bir hakimiyetten söz etmek mümkün olmayacaktır. Ukrayna'nın geniş coğrafyası üzerinde dolaylı veya doğrudan kurulacak bir hava hakimiyeti Rusya için kara ve deniz hakimiyetinin güvencesi olacak, kalpgâhın kontrolü sağlanacak ve nihayet dünya siyasetinde söz sahibi bir Rusya karşımıza çıkacaktır.

3.5 Tarihin Sonu Tezi ve Ukrayna Krizi: Rusya'nın Ukrayna'ya Yönelik Politikalarına Soğuk Savaş Sonrası Bir Bakış

Fikirler, ideolojiler ve yönetim biçimleri tarih boyunca pek çok kez çatışma içerisinde olmuşlardır. İnsanın bulunduğu yerde fikirler, insan topluluklarının olduğu yerlerde de ideolojiler hep var olmuşlardır. Ancak 20. Yüzyıl, tarihte eşi benzeri görülmemiş bir biçimde ideolojik çatışmanın en yoğun yaşandığı dönem olmuştur. Bir

tafta liberal düşüncenin savunucusu ABD'nin öncülüğündeki 'özgür dünya', diğer tarafta sosyalist SSCB'nin öncülüğündeki sosyalist blok. 1945-1991 yılları arası dönem bu iki süper gücün direkt olarak karşı karşıya gelmemelerine rağmen dolaylı yollardan her alanda birbirleri ile rekabeti ile geçmiştir. Kore ve Vietnam savaşlarında bu iki süper gücün desteklediği karşı taraflar savaşmış ve Küba füze krizi gibi dönüm noktalarında taraflar nükleer savaşın eşiğine gelmişlerdir. Sürekli mücadele ve karşılıklı yıkım tehlikesi altında geçen 46 yıllık sürenin sonunda ise SSCB, sosyalist düzenin sorunlarını çözememiş ve 1991 yılında sessiz bir biçimde tarih olmuştur. (Roberts, 2017: 28-55)

Tarihin gördüğü en önemli ve küresel çapta bu denli etkili kutuplaşmanın galibi, Francis Fukuyama'ya göre ABD ve liberalizm olmuştur. Bu anlamda ideolojik olarak tarihin sonu gelmiş ve liberal düşünce insanlığın ulaşabileceği en son ve en doğru yol olarak kalmıştır. Sosyalizm başarısız olmuş ve SSCB sonrası Doğu Blokunun Avrupa'da kalan kısmı ise liberal Avrupa ile entegrasyon çabalarına girişmiştir. Nihayetinde Rusya, tek bir kurşun dahi atılmadan 5 milyon km² toprak kaybetmiştir. Bunun yanı sıra Rusya'yı 2000 yılına gelinene kadar ekonomik ve siyasal anlamda krizlerle dolu bir geçiş süreci karşılamıştır. Gorbaçov dönemi girişilen Glastnost ve Perestroyka gibi reformlar bu dönemde de devam etmiş ve serbest piyasaya geçiş, demokratikleşme çabaları hız kazanmıştır (Ceylan, 2006: 234). Bir dönemin süper gücü olan ve ABD'nin karşısına kudretli bir rakip olarak çıkabilen SSCB yerini liberal değerlerin en azından bir kısmını benimsemek zorunda kalan Rusya'ya bırakmıştır.

Soğuk Savaş sonrası iki kutuplu dünya düzeninin değişmesi ile birlikte ABD tek başına dünya siyasetinde etkili olmaya başlamıştır. Vladimir Putin'in ilk dönemlerinde de Batı ve ABD ile iyi ilişkiler kurmaya çalışması ve 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgaline sessiz kalması da bu yeni tek kutuplu düzenin bir tezahürü olmuştur. Sonuç itibari ile liberal fikirler refah ile eş değer tutulmaya başlandığından sosyalist fikirler de taraftar kaybetmeye devam etmiştir (Turan, 2015: 487-488).

Rusya'nın dış politikalarının belirlenmesinde ekonominin etkisinden bahsedilmiştir. Ekonomik büyüme ve siyasal istikrarın sağlanması, Putin'in tek kutuplu

düzeni olumlu karşılamamasına ve çok kutupluluğu savunmaya başlamasına yol açmıştır. ABD hakimiyetini ve tek kutuplu düzeni reddettiği en somut durum ise 2011 Suriye iç savaşına dahil olması ve ABD'nin karşısında yer alması olmuştur (Ziegler, 2014: 671-692). Dış politikada yeni dünya düzeninin çok kutupluluk şeklinde olmasını savunarak dünya siyasetinde olması gerekenden fazla söz sahibi olmaya çalışmışlardır.

Francis Fukuyama'nın Tarihın Sonu Tezi, jeopolitik anlamda Rusya'nın Ukrayna politikalarını anlamakta yardımcı olacaktır. Ancak bu çalışmada ele alınacak bakış açısı tarihin sonunun gelmediği ve soğuk savaş sonrası dönemde bu karşı karşıya gelen zıt kutupların ideolojiler değil yönetim biçimleri olacaktır.

SSCB'nin dağılması ile birlikte Rusya, doğal olarak post-Sovyet ülkelerde siyasal hegemonyasını devam ettirmek istemiştir. SSCB'nin yönetim geleneği çerçevesinde kurulan otoriter ve demokrasiden uzak yönetim biçimleri sayesinde bu ülkeler kontrol altında tutulabilecektir. Her ne kadar Doğu Avrupa ülkelerinin önemli bir bölümü, Polonya ve Baltık ülkeleri gibi, Batı değerleri çerçevesinde demokratik yönetimlere geçmiş olsalar da Belarus, Ukrayna, Moldova, Türk cumhuriyetleri ve Tacikistan gibi ülkelerle olan ikili ilişkiler, ülkelerin yöneticileri ve rejim biçimleri sayesinde ayakta tutulmuştur. Bu ülkelerde Sovyet mirasını reddeden ve Batılı değerlere sahip çıkmak suretiyle Batı ile iyi ilişkiler kurulması ihtimali bile Rusya'nın bahsi geçen ülkelerde etkisini kaybetmesi anlamına gelecektir (Kuzio, 2016: 87-99).

Liberal fikirler sosyalizm karşısında galip gelmiş olsa da otoriter yönetimler post-Sovyet coğrafyada hâkim olmaya devam etmiştir. Seçimle işbaşına gelen yöneticilerin varlığı sandığa olan güvenin olmaması veya hiçbir surette seçim yapılmaması gibi sebeplerden dolayı bu ülkeler otoriter olarak tanımlanmıştır. Kişiler kurumların üzerindedir. Bunun yanı sıra Kazakistan'da Nazarbayev, Türkmenistan'da Berdimuhammedov, Belarus'ta Lukashenko gibi liderler, bağımsız bir ülkenin devlet başkanı gibi davranmak yerine adeta bir 'Sovyet Valisi' gibi ülkelerini yönetmişlerdir. Yolsuzluklar, rüşvet, medya sansürleri, fikir hürriyetinin olmaması bu ülkelerin tipik birer özelliği olmuştur. Rusya'nın arka bahçesi olarak gördüğü ülkelerde bu tarz yönetim biçimlerinin varlığı Rusya'nın yakın çevresinde doğal müttefikler bulmasını

sağlamıştır. Bu iş birliği yalnızca siyasi değil aynı zamanda ekonomik ve kültürel anlamda da Rusya ile yakınlık kurulmasını sağlamıştır.

Ukrayna özelinde Leonid Kuchma'nın aday Rusya yanlısı Yanukovych, 2004 Turuncu Devrim sonucu iktidarı elde edememiş, 2010'da devlet başkanı seçilmesine rağmen Euromaidan olayları sonrası iktidarı kaybederek Rusya'ya sığınmak zorunda kalmıştır. Putin dönemi Rusya'nın uluslararası anlamda en önemli gayesi, Ukrayna'da Rusya yanlısı bir iktidarın varlığı olmuştur. Öyle ki 2022 yılı işgal sürecinde de öncelikli amaç Zelensky hükümetinin tasfiye edilerek yerine Rusya yanlısı bir hükümetin kurulması olmuştur (Busygina, 2022: 182-191). Şeffaf seçimlerle iktidara gelinen bir sistemde Ukrayna'da Rusya yanlısı bir devlet başkanının bir daha seçilemeyeceği 2014 yılı itibari ile anlaşılmıştır.

Sonuç itibariyle Rusya'nın Ukrayna'ya karşı girişmiş olduğu agresif politikaların en önemli sebebi Ukrayna'nın Türkmenistan veya Belarus'daki gibi bir iktidar ile yönetilemeyeceğidir. Bundan dolayıdır ki Fukuyama'nın tezinde olduğu gibi tarihin sonu gelmemiştir. Post-Sovyet coğrafyada ve özellikle Ukrayna'da ortaya çıkan çatışma, Rusya modeli devlet ve toplum anlayışının Ukrayna nezdinde kabul görmemesinden kaynaklanmadır. Ancak Tarihin Sonu Tezi Rusya'nın dış politikadaki davranışlarını anlama da siyasi coğrafya bakımından fikir vermeye devam etmektedir. Rusya'da Vladimir Putin yönetiminin sona ermesi ve otoriter geleneğin tasfiyesi halinde otoriter-demokratik yönetimler çatışması yerini bir başka karşıtlığa bırakabilecektir.

3.6 Medeniyetler Çatışması Tezi ve Rusya'nın Ukrayna'ya Yönelik Politikaları: Kültürel ve İdeolojik Bir Analiz

Samuel Huntington tarafından ortaya atılan medeniyetler çatışması tezi, Rusya-Ukrayna ilişkilerinin anlaşılması ve savaşa giden sürecin analizi için faydalı olacaktır. Huntington'a göre Soğuk Savaş sonrası dönemde ideolojik ayrılıklar ve çatışmalar yerini farklı kültürler ve medeniyetlerin arasında ortaya çıkacak ayrılıklara ve çatışmalara bırakacaktır. Din, dil, kültür, gelenek ve tarih kavramları referans alınarak bu ayrılıkların açıklanmasını sağlamaya yönelik olan bu teze göre, bu

kavramlardan dolayı devletlerarası ilişkilerde siyasal, ekonomik ve kültürel sonuçlar meydana gelecektir.

Her ne kadar uluslararası anlamda tam manasıyla kabul görmemiş olsa da medeniyetler çatışması tezinin özellikle son yirmi yılda Batı ve İslam medeniyetlerinin çatışması şeklinde somutlaştığını söylemek mümkündür (Wood vd., 2016: 27-50). Öte yandan isimlendirme hususunda yalnızca yedi adet medeniyetin varlığından bahsetmek bu teze karşı yöneltilen eleştirilerin başında gelmektedir. Öyle ki Afrika medeniyeti olarak isimlendirme yapılması ve bu denli büyük bir kıtanın tek bir medeniyete indirgenmesinin yanlış olduğu, yalnızca Mısır ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti arasındaki farklılıklar dolayısıyla bile anlaşılabilir. Birbirlerine yakın medeniyetler ulus devletler halinde var olsa da bu sınıflandırma gözden geçirilmeli ve İslam, Batı, Latin Amerika gibi genelleme yapmaktan kaçınılmalı ve münferit medeniyetler tespit edilerek incelemeler yapılmalıdır. Bu aşamada Sinik, Japon ve Hindu gibi medeniyet ayrımları daha doğru kabul edilebilir.

Tarihin sonu tezinde yapılmış olan analize paralel olarak, ideoloji kaynaklı devletlerarası çatışmaların artık tarih sahnesinde soğuk savaş döneminde olduğu kadar hararetli olmadığını söylemek mümkündür. Medeniyeti oluşturan kavramların birbirleri ile uyum sağlamadığı durumlar artık çatışmaların esas sebebini oluşturacaktır (Huntington, 1996). Bundan dolayı 'Rus Dünyası' kavramı ele alınarak yapılacak bir analiz çalışmanın sıhhati ve Rusya'nın Ukrayna politikalarının anlaşılmasında medeniyetler çatışması tezinin uygunluğu ortaya konulacaktır.

Rus Dünyası kavramı Vladimir Putin'in devlet başkanlığının ilk dönemlerinden itibaren Rusya yönetiminin en üst kademelerindeki siyasetçiler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca bu kavram 2007 yılında Rus Dünyası Vakfı'nın kurulması ile resmîyet kazanmıştır. Rusya'nın kendi medeniyetini resmîyete dökerek dış politikada alınan kararları da belirlemesine yardımcı olmuştur. Günümüzde Rusya, ülke olarak kendi kimliğini tanımlamakta zorlanmaktadır. Rusya'nın bir ulus devlet mi yoksa bir imparatorluk mu olduğuna dair fikir birliği de mevcut değildir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya yeni bir kimlik arayışı içine girmiş ancak henüz tam anlamıyla bir ulus devlet olamamıştır (Park,

2022: 135-165). Bu durum hem Rus halkı hem de seçkinleri arasında büyük bir psikolojik bunalıma neden olmaktadır. Rusya'nın sosyolojik yapısı, etnik kökenlere dayalı özerk cumhuriyetlerin varlığı nedeniyle bir ulus devlet olmasını engellemektedir ve tam anlamıyla bir federasyon da değildir. Bu durumda, yakın gelecekte bir ulus devlet olma ihtimali düşük görünmektedir.

Rusya, ulus devlet olma çabalarına rağmen emperyalist dünya görüşüne bağlılığı nedeniyle çeşitli zorluklar yaşamaktadır. Rusya'nın emperyalist tutumu, diğer ulus devletler çeşitli askeri ve siyasi bloklara ve ittifaklara katılırken, Rusya'nın egemenliğini tehlikeye atacaktır herhangi bir stratejik ittifaka katılmaktan kaçınması nedeniyle uluslararası toplumda stratejik olarak izole kalmasına yol açmıştır. Rus milliyetçiliği de bu duruma yol açan sebeplerden biridir. Rus milliyetçileri, sivil milliyetçiler, etnik milliyetçiler, Rus İmparatorluğu'nu savunanlar ve Avrasyacılar şeklinde çeşitli fraksiyonlara ayrılmıştır (Roberts, 2017: 28-55). Bunun yanı sıra Rusya'nın bir imparatorluk ve bir ulus devleti arasındaki çelişkiyi çözebilecek benzersiz bir medeniyet devleti olduğu görüşü ortaya çıkmıştır. Bu görüş de "Rus Dünyası" kavramına dayanmaktadır.

'Rus Dünyası' kavramının yeniden canlanması, 1990'ların sonunda Rus entelektüel ve yönetici sınıflarının küreselleşmenin Rusya'nın gelişimi ve kültürü üzerindeki etkisi sorununa bir çözüm arayışından kaynaklanmıştır. Bunun yanı sıra, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve uluslararası politikada ABD'nin artan rolü de kavramın gelişmesine sebep olmuştur. Bu durum, özellikle siyasi elitler arasında endişelere yol açmış ve ülkenin geleceğiyle ilgili soruları gündeme getirmiştir. 21. yüzyılın henüz başında Rusya'nın kaybettiği güç ve kültür tehditleri konusunda endişe duyan birçok Rus düşünürü küreselleşmeye karşı olumsuz görüşler ifade etmiştir. Bunun yanında bu entelektüel sınıf Rusya'nın yakın çevresinde öncülük edebileceği bir mini küreselleşme projesi savunmaya başlamıştır (Forsberg vd., 2014: 261-268). Kısacası Rusya'nın yakın çevresinde baskın medeniyet olarak var olması gerektiği savunulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, Sovyet sonrası dönemde yeni bütünleşme fikri Rus dış politikasında öncelikli bir konu olarak ortaya çıkmış ve Rusya'nın

geleneksel değerlerini sadece dış dünyaya karşı korumaması, aynı zamanda küreselleşme sürecinden ekonomik faydalar elde etmesi gerektiği savunulmuştur.

Vladimir Putin Rus Dünyası düşüncesinin en önemli savunucusu olmuştur. Rus Dünyası'nın karşısında düşmanlaştırdığı medeniyet ise Avrupa medeniyeti olmuştur. Öyle ki Putin, Rusya'yı insanlığı Avrupa Aydınlanmasının getirdiğı karanlıktan çıkarabilecek bir güç olarak tasvir eder ve Batılı ülkeleri, tüm geleneklerini terk etmekle eleştirmektedir. Putin, ahlaki değerlerin ve geleneksel kimliklerin reddedilmesinin kabul edilemez olduğunu vurgulayarak din karşıtı eğilimleri Rus kimliği için bir tehdit olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Batı tarafından yürütölen ideolojik mücadeleye karşı Rusya'nın direnmek dışında bir seçeneği olmadığını belirtmektedir.

Rusya'nın Rus Dünyası kavramının aktif olarak kullanmaya başlamasıyla birlikte, Rus Ortodoks Kilisesi de bu kavramı resmi söyleminin bir parçası haline getirmiştir. Kilise, Rus Dünyası ve Ortodoks Medeniyet konseptini birbirinden ayıramayan iki unsur olarak görmektedir. Rus Dünyası, Ukraynalılar ve Belarusluların ait olduğu bağımsız bir medeniyettir. Bu üç ölkede bir bütün olarak "Kutsal Rusya" olarak kabul edilir ve manevi bir birlik oluşturur. Rus Ortodoks Kilisesi, bu ölkelerin bir entegrasyon süreci başlatması ve Rusya'nın öncü ölkede olacağı uluslar üstü bir devlet altında birleşmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda Ortodoks Kilisesi, Moskova'nın yetkilerini ölkede sınırlarının ötesine taşıma politikasına yardımcı olmaktadır.

Rusya'nın Ukrayna'da girişmiş olduğu 'özel askeri operasyon' da Rus Dünyasının üstünlüğü ile temellendirilmeye çalışılmıştır. Rus tarihi, dili, kültürü ve dini ile kurulmaya çalışılan medeniyet hegemonyası, Ukrayna tarafından özellikle 2014 sonrası reddedilmiştir. Kırım'ın yasadışı ilhaki, Donbass bölgesinde ayrılıkçıların desteklenerek bölgenin istikrarsızlaştırılması dahi Ukrayna halkını ikna edememiş ve son çare olarak topyekün işgale girişilmiştir (Janeliūnas vd., 2019: 258-281). Ukrayna'nın Rus Dünyası içerisinde kendi varlığını kabul etmemesi ve kendisini Batı medeniyeti içerisinde görmesi çatışmanın temelini oluşturmuştur. İki medeniyetten birisi içerisinde kendisini konumlandırma sürecinde Euromaidan ile

birlikte tercihini yapan Ukrayna, en güçlü komşusu ve kendi medeniyetini Batıyı düşmanlaştırarak tanımlayan Rusya ile bir medeniyetler çatışması içerisine girmiştir. Tarih, kültür, gelenek ve din gibi hususlarda ortak paydada buluşulamaması, medeniyetler çatışmasının sıcak savaşa dönüşmesinin en somut örneği olarak tarihte yerini almıştır.

3.7 Büyük Satranç Tahtası ve Rusya'nın Ukrayna'ya Yönelik Büyük Stratejisi: Jeopolitik ve Stratejik Bir Perspektif

Brzezinski'nin Büyük Satranç Tahtası teorisi çerçevesinde Ukrayna stratejik bir öneme sahip bir ülke olarak değerlendirilmektedir. Ukrayna, Rusya ile Avrupa arasındaki bir köprü konumunda bulunmaktadır. Rusya, Ukrayna'yı kendi etki alanı olarak görmekte ve Ukrayna'nın Batı'ya kayması durumunu kendi güvenliği açısından tehdit olarak algılamaktadır. Bu nedenle Rusya, Ukrayna'nın Batı'ya yaklaşmasına karşı çıkmakta ve Ukrayna'daki ayrılıkçı hareketlere destek vermektedir.

Avrasya, tarihi, kültürel ve jeopolitik bağlarla sıkı bir şekilde Rusya ile ilişkili bir bölgedir. Avrasya'nın coğrafi konumu, Rusya'nın hem Asya hem de Avrupa'ya açılan kapısı olmasını sağlamakta ve Rusya'nın ulusal güvenliği açısından stratejik bir öneme kazanmaktadır. Rusya, Avrasya'yı kendi nüfuz alanı olarak görmekte ve bölgedeki ülkelerle ilişkilerini yakın tutmak istemektedir. Rusya'nın Avrasya'daki politikaları, bölgedeki diğer güçlerle rekabet etmek, bölgesel istikrarı sağlamak ve kendi güvenliğini korumak gibi amaçlar taşımaktadır. Ayrıca Rusya Avrasya'yı, ekonomik, enerji ve ticari kaynaklar açısından da stratejik bir bölge olarak görmektedir (Brzezinski, 1997).

Avrasya bölgesinde özellikle Ukrayna'nın Rusya için stratejik önemi büyüktür. Ukrayna, Rusya'nın Karadeniz'e açılan tek deniz limanı olan Kırım'ın yarısı üzerinde hak iddia etmesi nedeniyle stratejik önem taşımaktadır. Ayrıca Ukrayna, Rusya'nın enerji kaynaklarının Batı'ya taşınması hususunda da önemli bir transit ülke konumundadır. Bu nedenle, Rusya'nın Ukrayna'daki politikaları, bölgedeki nüfuzunu koruma ve artırma, enerji kaynaklarının güvenliğini sağlama ve askeri stratejik çıkarlarını koruma amaçlarını taşımaktadır. Öte yandan Avrasya ABD için de oldukça

önemli bir stratejik coğrafyadır. Avrasya, dünya nüfusunun ve küresel ekonominin önemli bir bölümünü barındırmaktadır. Bu nedenle, Avrasya'daki jeostratejik konum ve etkinlikler, küresel ekonomik ve politik dengeleri etkilemektedir (Roberts, 2017: 28-55). Ayrıca, Avrasya'da ortaya çıkabilecek herhangi bir güç, ABD'nin küresel üstünlüğüne meydan okuyabilecektir. Bunun yanında Avrasya, dünya enerji kaynaklarının büyük bir bölümünü barındırmaktadır. Özellikle, Orta Doğu ve Kafkaslardaki zengin petrol ve doğalgaz kaynakları, ABD'nin enerji güvenliği açısından önemlidir. Bu kaynaklara erişim, ABD'nin jeostratejik hedefleri açısından önem taşımaktadır. Avrasya'da ortaya çıkabilecek herhangi bir kriz veya çatışma, ABD'nin küresel güvenliğini etkileyebilecektir. Özellikle, terörizm ve nükleer silah yayılması gibi güvenlik tehditleri, ABD'nin çıkarları açısından büyük önem taşımaktadır. ABD'nin Avrasya politikaları, küresel ekonomik, enerji ve güvenlik çıkarlarına bağlıdır (Keskin, 2016: 50-56).

ABD ve Rusya, Avrasya coğrafyasında Ukrayna'yı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışmaktadır. ABD Ukrayna'yı Batı'ya yaklaştırarak Rusya'yı zayıflatmak istemektedir. Bu nedenle ABD, Ukrayna'da demokratik seçimleri, Turuncu Devrim'i, Euromaidan'ı desteklemiştir. Bunun yanında 2022 yılındaki işgale karşı çıkmış ve Rusya'ya en ağır yaptırımları uygulayan ülkelerin başında geldiği gibi Ukrayna'ya maddi ve askeri yardımlar da yapmıştır. Ayrıca, Ukrayna'yı NATO'ya üye yapma çabaları da bulunmaktadır. Rusya'nın Ukrayna politikaları ise, Brzezinski'nin teorisine göre, ABD'nin Avrasya'daki hâkimiyetini engellemek amacıyla oluşturulmaktadır (Forsberg vd., 2014: 261-268). Brzezinski'nin teorisi doğrultusunda Ukrayna, ABD ve Rusya arasındaki jeostratejik mücadelenin oynandığı bir satranç tahtasıdır. ABD, Ukrayna'yı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışırken, Rusya da Ukrayna'yı kendi etki alanı olarak görmekte ve Ukrayna'nın Batı'ya kayması durumunda kendi güvenliği açısından tehdit olarak algılamaktadır.

Büyük Satranç Tahtası teorisi ile Rusya'nın politikalarının anlaşılması için Rus Avrasyacılığı kavramı doğrultusunda bir analiz yapmak gerekmektedir. Rus Avrasyacılığı, Rusya'nın Avrasya kıtasında bir güç olarak yükselmesi ve Avrasya

coğrafyasında kültürel, siyasi ve ekonomik bir birlik oluşturulması gerektiği fikrine dayalı bir ideolojidir. Rus Avrasyacıları, Avrasya'yı Avrupa ve Asya arasındaki bir bölge olarak ele alırlar ve Rusya'nın Avrasya'da hem Avrupalı hem de Asyalı bir devlet olduğuna inanırlar. Bu ideoloji, 1920'lerde ve 1930'larda siyaset bilimci ve tarihçi Nikolay Trubetskoy tarafından geliştirilmiş ve daha sonra diğer Rus düşünürler ve siyasetçiler tarafından da benimsenmiştir. Avrasyacılar, Rusya'nın dünya siyasetinde bir güç olarak yükselmesinin, Avrasya'da etkisini artırmasına bağlı olduğunu savunurlar. Rus Avrasyacıları aynı zamanda, Rusya'nın Avrasya coğrafyasında bir birlik oluşturarak, Batı emperyalizmine karşı bir savunma mekanizması oluşturabileceğine inanırlar (Busygina, 182-191). Bu ideolojinin temelinde, Rusya'nın uluslararası arenada bir denge unsuru olması gerektiği fikri yatar. Son yıllarda, Rusya'nın Avrasya Birliği'ni oluşturma çabaları ve Avrasyacılık ideolojisi, özellikle Rusya'nın bölgedeki jeopolitik ve ekonomik etkisini artırmak amacıyla yürüttüğü politikaları da şekillendirmektedir.

Brzezinski'nin Büyük Satranç Tahtası teorisinde belirttiği gibi, Avrasya kıtası, küresel güç mücadelesinin oynandığı stratejik bir bölgedir. Bu nedenle, Rusya'nın Ukrayna politikaları hem Ukrayna'nın kendisi için hem de Rusya'nın Avrasya'da jeopolitik nüfuzunu artırma çabaları açısından büyük bir önem taşımaktadır. Rusya, Ukrayna'nın 2014'te yönetim değişikliği yapması sonrasında Kırım'ı ilhak etmiş ve doğu Ukrayna'da ayrılıkçı grupları desteklemiştir. Bu hareketler, Ukrayna'nın Batı yanlısı yönetiminden uzaklaşarak Rusya'ya daha fazla yaklaşması konusunda bir mesaj olarak yorumlanmıştır.

Ukrayna'nın stratejik konumu ve jeopolitik önemi, Rusya'nın Ukrayna politikalarının bölgedeki siyasi ve ekonomik dengeleri etkilemesine neden olmuştur. Rusya, Ukrayna'yı bölgedeki nüfuzunu artırmak ve çıkarlarına uygun şekilde yönlendirmek için kullanmaya çalışmıştır. Ancak bu politikalar, Ukrayna'nın Batı'ya yaklaşmasına ve Rusya ile Batı arasındaki gerilimi tırmandırmasına yol açmıştır. Ayrıca, Rusya'nın Ukrayna politikaları, uluslararası hukuka aykırı olarak kabul edilmiş ve birçok ülkenin Rusya'ya karşı yaptırımlar uygulamasına neden olmuştur. Bu nedenle, Rusya'nın Ukrayna politikaları, Avrasya kıtasındaki jeopolitik mücadelede

önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir ve Ukrayna'nın kaderi ile birlikte bölgedeki siyasi ve ekonomik dengeleri etkilemektedir. Batı ve Rusya'nın Avrasya'da etkin olma mücadelesi son noktada Ukrayna'nın işgali ile sonuçlanmıştır. Brzezinski'nin teorisi ise bu aşamada yalnızca Rusya'nın Avrasya coğrafyasında çıkarları doğrultusunda hareket etmediğini; ABD ve AB'nin de Avrasya bölgesinde Rus hakimiyeti istemediği sonucuna ulaşılmasını sağlayacaktır.

3.8. Yeni Avrasyacılık ve Rusya'nın Ukrayna Politikaları: Geleceğe Yönelik Jeopolitik Stratejiler ve Etkileri

Yeni Avrasyacılık, Alexander Dugin tarafından şekillendirilen ve Rusya'nın stratejik hedeflerini belirleme ve uygulama yöntemlerine yön veren bir ideoloji olarak değerlendirilebilir. Bu ideoloji doğrultusunda, Rusya'nın jeopolitik ve kültürel olarak kendine özgü bir siyasi kimliği vardır ve bu kimlik, Rusya'nın Avrasya'daki liderlik rolünü güçlendirmesi gerektiğini söylemek mümkündür (Dugin, 2014: 19-20). Yeni Avrasyacılık ideolojisine göre, Ukrayna Rusya'nın jeopolitik anlamda güvenliğini sağlaması ve Avrasya'da etkin güç olarak kalabilmesi açısından kritik bir konumda bulunmaktadır. Ukrayna'nın doğusundan batısına kadar uzanan ve hiçbir Avrupa ülkesinin sahip olmadığı geniş toprakları, Rusya ile Avrupa arasında tampon bir bölge oluşturmaktadır (Senderov, 2009: 27-30). Bu tampon bölge, Rusya açısından Batılı güçlerin ve özellikle Avrupalı devletlerin Avrasya'daki etkisini sınırlamak ve Avrasya'nın güvenliğini sağlamak için stratejik bir öneme sahiptir.

Ukrayna'nın Avrasya coğrafyasında bağımsız ve bütünlük bir devlet olarak varlığı, Yeni Avrasyacılık düşüncesine göre Rusya'nın jeopolitik hedeflerini tehdit etmektedir. Özellikle, Ukrayna'nın Batı ile yakın ilişkiler kurması, Avrupa Birliği ve NATO gibi birliklere üye olma arzusu, Rusya'nın güvenliğini zayıflatabileceği gibi Batı'nın Avrasya'ya olan etkisini de arttıracaktır (Arbatova, 2019: 8-10). Bundan dolayı Rusya özellikle Putin döneminde Ukrayna'yı yönetenlerin Batı karşıtı siyasiler olmasını tercih etmiştir. Rusya ile iyi ilişkiler kuran siyasilerin Ukrayna üzerinde etkilerini kayb ettikleri zaman Rusya'nın müdahaleleri kaçınılmaz olmuştur. 2004 Turuncu Devrim sonrası doğalgaz krizi, 2014 Euromaidan sonrası Kırım'ın ilhakı ve en sonunda 2022 tam kapsamlı savaş bu durumun en önemli örnekleridir.

Yeni Avrasyacı düşünürler, Ukrayna'nın parçalanması ve Doğu bölgelerde yer alan stratejik noktaların Rusya'nın kontrolü altına alınması gerektiğine inanmaktadırlar. Alexander Dugin'e göre, Rusya'nın jeopolitik güvenliğini sağlamak ve Avrasya'nın liderliğini güçlendirmek için Ukrayna'nın istikrarsızlığı ve Rusya'nın hakimiyeti altına alınması önem arz etmektedir (Dönmez, 2023: 131-135). Yeni Avrasyacılar'a göre Ukrayna'nın parçalanması sürecinde Rusya'nın kullanabileceği çeşitli araçlar bulunmaktadır. Bu araçlar arasında askeri müdahale, siyasi baskı, ekonomik yaptırımlar ve propaganda gibi yöntemler bulunmaktadır (Bendle, 2014: 14-20). Özellikle, Rusya'nın Ukrayna'nın doğusundaki Donbass bölgesindeki krizi silah yardımı ve siyaseten desteklemesi ve Kırım'ı ilhak etmesi gibi eylemler, Yeni Avrasyacı politikaların Rusya'nın Ukrayna politikalarını şekillendirmesinde etkili olduğunu göstermektedir.

Alexander Dugin'in Yeni Avrasyacılık anlayışı, Ukrayna'nın dört farklı coğrafi bölgeden oluşan ve her bir bölgenin farklı jeopolitik bağlılıklara sahip olduğu "doğal olmayan bir devlet" olarak tanımlamaktadır. Ukrayna'nın ve Ukraynalılığın yapay birer olgu olduğu ve Ukraynalı kimliğinin Batının oluşturmaya çalıştığı bir algı olduğu düşüncesi başta Putin olmak üzere pek çok Rus siyasetçinin de söylemleri arasında bulunmaktadır (Nughraha, 2018:100-102). Bu algı, Ukrayna'nın egemen ve bölünmez bir devlet olarak değil, farklı gerçekliklere karşılık gelen ve ayrı bölgelere bölünerek Rusya ve diğer komşu devletlerin kontrolü altında tutulması gerektiğini öne sürmektedir. Bu perspektif, Rusya'nın Ukrayna'ya sözde bir 'başarısız devlet' olarak yaklaşımının temelini oluşturmaktadır.

Bağımsız ve birleşik bir Ukrayna'nın, Rusya'nın ve gelecekte kurulması tasarlanan büyük Avrasya İmparatorluğunun jeopolitik güvenliğine önemli bir tehdit oluşturduğunu iddia eden Alexander Dugin, Rusya'nın etki alanına girme potansiyeline sahip olan Ukrayna'nın Batı ile siyasi ve askeri anlamda uyumlu hareket etmesinin de ciddi bir tehdit olduğunu vurgulamaktadır (Bendle, 2014: 14-20). Bu tehdidin de ancak Ukrayna'nın bağımsız bir devlet olma statüsünün değiştirilmesi ile yok edilebileceğini savunmaktadır. Alexander Dugin'e göre, Ukrayna'nın parçalanmasının yolu 'hibrit savaş' olarak adlandırdığı ve askeri önlemlerin yanı sıra

siyasi, ekonomik ve sosyal birçok önlemin de yer aldığı bir kombinasyondan geçmektedir (Dönmez, 2023: 131-135). Bu yaklaşım, Rusya'nın dezenformasyon, dini baskı ve çeşitli propaganda kanallarını kullanarak Ukrayna'nın egemenliğinin zayıflatması gerektiğini önermektedir. Askeri anlamda, Kırım'ın ilhakı, Donbass bölgesinin savaş öncesi dönemde istikrarsızlaştırılması ve savaş sırasında Rusya'ya katılma kararı almaları gibi yöntemlerin yanı sıra, savaş sürecinde uluslararası basında yürütmüş oldukları propaganda Ukrayna'nın her anlamda zayıflatılmak istenmesinin pratikteki yansımalarıdır.

Alexander Dugin'in Yeni Avrasyacılık anlayışı, Rusya'nın yalnızca bölgesel bir güç olmasına karşı çıkmakla birlikte Rusya'yı küresel bir güç olarak tanımlamakta ve Batı'nın egemenliğine, ABD'nin tek süper güç olmasına, alternatif olarak çok kutuplu bir dünya düzeni kurmayı amaçlamaktadır (Shekhovtsov, 2009: 680-681). Bu anlamda Ukrayna, Rusya'nın etki alanını ve nüfuzunu arttırmaya çalıştığı ve Batı hegemonyasının genişlemesine karşı mücadele ettiği bir savaş alanı olarak görülmektedir. Dugin'in Ukrayna ile ilgili görüşleri aynı zamanda dış siyasette yaşanan gelişmelerin yorumlanmasıyla da şekillenmektedir. Gürcistan'ın Batı ile ilişkilerini geliştirme niyeti de Rusya'nın 2008 yılındaki askeri müdahalesi ile sonuçlanmıştır. Bu noktada eski Sovyet ülkelerinin, Gürcistan ve Ukrayna örneğinde olduğu gibi, NATO üyeliği aracılığıyla Batı blokunun bir parçası olma istemleri Rusya ve Avrasya ana karasına yönelik genişletilmiş bir 'Atlantikçi saldırının' parçası olarak görülmektedir (Kurt, 2018: 94-97). Bu nedenle Yeni Avrasyacılık, Rusya'nın algılanan herhangi bir dış tehdide karşı kararlı ve agresif bir biçimde hareket etmesini savunmaktadır.

Sonuç itibari ile Alexander Dugin'in Yeni Avrasyacılık anlayışı, Ukrayna'ya yönelik Rusya'nın agresif politikalarını, Kırım'ın ilhakı, Donbass'taki ayrılıkçı hareketlerin desteklenmesi ve son olarak 2022 Rusya'nın Ukrayna'yı işgalini de içeren teorik bir çerçeve sunmaktadır. Bu anlayışın temelinde, Ukrayna'nın egemen bir ulus devlet olarak değil, bölgesel hakimiyet mücadelesinde ve çok kutuplu bir dünya düzeninin kurulmasında kullanılabilecek bir savaş alanı olarak görülmesi yatmaktadır. Savaşın birinci yılında Rusya'nın askeri kayıplarının çokluğu, uluslararası anlamda uygulanan ambargo ve dışlama politikasının yanı sıra sonu net bir şekilde belli

olmayan Ukrayna'nın işgali sürecinin devam etmesi de Yeni Avrasyacılık anlayışının Rusya tarafından benimsenmeye devam ettiğinin bir göstergesidir.

SONUÇ

2022 yılı Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşından bugüne kadar gördüğü en sıcak çatışmaların başlangıcına sahne olmuştur. Vladimir Putin'in emriyle Rusya ordusu Kiev'i ele geçirmek amacıyla taarruza geçmiştir. Birinci yılını dolduran savaşın etkileri bütün dünyada hissedilmiş ve özellikle Avrasya bölgesinde etkili olmuştur. Savaş neticesinde on binlerce Rus ve Ukraynalı asker ve sivil hayatını kaybetmiş, binlerce Ukraynalı mülteci durumuna düşmüştür. Savaşın etkileri sürerken Ukrayna ordusu ve yönetiminin göstermiş olduğu kararlılık sayesinde Kiev ele geçirilememiş ve Batının silah ve mühimmat desteğinin yanı sıra maddi anlamda da desteği sağlanmıştır. Savaşa giden süreç yirmi iki yıllık gergin ilişkilerin sonucunda hızlanmıştır.

2004 Turuncu Devrim ile başlayan gergin ilişkiler, Ukrayna'nın Batı blokunda yer almak istemesi sebebiyle bir türlü yumuşayamamıştır. Rusya'nın kasıtlı enerji krizleri yaratması ile devam eden süreçte Ukrayna'nın AB üyelik süreci baltalanmış ve Euromaidan gösterileri ile hem Rusya'ya hem de Batıya önemli bir mesaj verilmiştir. Ukrayna tercihini Rusya'dan taraf olmak yönünde yapmayacaktır. Euromaidan ile devam eden süreçte Rusya'nın Ukrayna politikaları giderek agresifleşmiş, Kırım ilhak edilmiş, Donetsk ve Luhansk'ın ayrılıkçı tavırları desteklenmiş, uluslararası barış görüşmeleri olumlu geçmemiş ve artan Ukrayna milliyetçiliğinin de etkisi ile Rusya 2022 yılına gelindiğinde Ukrayna'yı işgal etmiştir.

Çalışmada esas olarak kullanılan jeopolitik teoriler, Ukrayna'nın Rusya için neden önemli olduğu ve iki ülke ilişkilerinin eski SSCB birlikteliğinden işgale gelme noktasında açıklamakta faydalı olmuştur. Klasik jeopolitik teoriler ışığında bakıldığında Kalpgâh olarak tanımlanan bölgedeki Rusya hakimiyetinin Ukrayna'nın kaybedilmesi veya karşı bloka geçmesi sebebiyle kaybolacağı inancı mevcuttur. Kara hakimiyetinin sağlanması içi kalpgâh üzerinde tam anlamıyla bir hakimiyet sağlanmalıdır. Ancak Ukrayna'nın Rusya karşısında yer alması durumunda bu hakimiyet tehlikeye girecek ve Rusya'nın hem bölgesel hem de küresel bir güç olarak dünya hakimiyeti yolunda önüne büyük bir engel çıkacaktır. Ukrayna'nın bir müttefik olarak değil de doğal düşman olarak Rusya ile sınırdaş olması Rusya'nın çıkarları ile

ters düşmektedir. Rusya'nın agresif politikalarının temelinde bu hakimiyet isteği yer almaktadır.

Kenar kuşak teorisi çerçevesinde bakıldığında da Ukrayna'nın kalpgâh bölgesine geçiş noktasında yer alması sebebiyle Rusya'nın kontrol kaybının kabul edilemez olacağı görülmektedir. Kenar kuşağın kontrol edilememesi de kalpgâhın güvenliğini tehlikeye sokacağı gibi, bu bölgede bulunan diğer post-Sovyet ülkelere örnek teşkil etme tehlikesini doğuracaktır. Kenar kuşakta elde edilebilecek doğrudan veya dolaylı bir kontrol kalpgâhın kontrolünün garantisi olacaktır. Bundan dolayıdır ki Ukrayna'nın değil doğrudan, dolaylı yollardan bile kontrolünün mümkün olmayacağını Rusya tarafından anlaşılması Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline sebep olmuştur.

Çalışmada kullanılan diğer klasik jeopolitik teoriler deniz ve hava hakimiyet teorileri olmuştur. Kara hakimiyet teorisi ile bağlantılı olarak bu iki teori, karalarda hakimiyetin deniz ve/veya hava hakimiyeti olmadan sağlayamayacağı yönündedir. Deniz hakimiyet teorisi çerçevesinde Karadeniz'in Rusya için önemi, Ukrayna ile ilgili politikalarını şekillendirmesine sebep olmuştur. Öyle ki sıcak denizlere çıkış yolu olarak tabir edilen Karadeniz, Rusya'nın deniz gücünü en etkili biçimde kullanmasının tek yoludur. Ayrıca yalnız askeri değil ekonomik anlamda da Rusya'nın Karadeniz ile bağının kopması çıkarlarına aykırı olacaktır. Rusya için sıcak denizlerin yolu Karadeniz'den, Karadeniz'in kontrolü de Kırım yarımadasından geçmektedir. SSCB döneminde Ukrayna'ya hediye olarak verilen Kırım, Euromaidan sonrası Ukrayna'nın Batı ile iyi ilişkiler kurma yönünde karar alması ile 2014 yılında Rusya tarafından ilhak edilmiştir. Denizlerde hakimiyetin sağlanması için Kırım'ın, Batı ile müttefik olan bir Ukrayna'da kalması da Rusya'nın isteklerine aykırı olacaktır.

Hava hakimiyet teorisinin de aynı biçimde kara hakimiyetiyle ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Her ne kadar teknolojik gelişmeler ile birlikte uzaklar yakın olmuş ve havacılıktaki gelişmelerle kara ve deniz gücü önemini kaybetmiş gibi dursa da bir ülkenin kontrolü için yalnızca hava kuvvetleri yeterli olmayacaktır. Ukrayna'nın toprak genişliği ve dolaylı olarak hava sahası genişliği, Rusya'nın AB-ABD ile girişebileceği olası bir çatışmada faydasına olacaktır. Avrupa'nın Rusya'dan sonra en

büyük hava sahası Ukrayna'nındır ve Ukrayna'nın Batılı ittifaklara katılarak kendi hava sahasında ABD-NATO uçaklarının uçmasına müsaade etmesi Rusya'nın isteyeceği son şey olacaktır.

Çağdaş jeopolitik teoriler çerçevesinde bakıldığında öncelikle Tarihin Sonu Tezi ele alınmalıdır. Bu anlamda çalışmada Fukuyama'nın görüşlerinin 1991 sonrası ilk on yıllık süreçte geçerli olduğu, ancak Vladimir Putin'in politikaları doğrultusunda bu durumun geçerli olmadığı sonucuna varılmıştır. Öyle ki iki ülke arasındaki gerilim otokratik bir rejim ile demokrasi uğrunda her türlü fedakarlığı yapmaya çalışan bir ülkenin çatışması şeklinde açıklanabilir. Tarihin sonu ideolojik manada gelmiş olsa da pratikte demokratik ve anti-demokratik ülkelerin mücadelesi devam edecektir. Batının vadetmiş olduğu demokrasi, özgürlük ve refah gibi kavramlar için mücadele eden Ukrayna'nın demokrasiden ve özgürlüklerden her geçen gün uzaklaşan bir Rusya ile iyi ilişkiler kurması mümkün görünmemektedir. Bunun yanı sıra demokrasiden uzaklaşan Rusya'nın, geleceği konusunda kendi başına karar vererek 'özgür dünyada' yer almak isteyen Ukrayna'yı işgale girişmesi de bu noktada temellendirilebilir.

Tarih, kültür, din ve dil gibi kavramlar ile Medeniyetler Çatışması tezi olarak ortaya atılan bir diğer jeopolitik yaklaşıma göre, 21. yüzyılda çatışmalar ideolojik değil kültürler arası olacaktır. Bu anlamda Rusya, tarihsel ve kültürel anlamda ortak noktaları bulunan, aynı dine inanan ve aynı dil hususunda ortaklık yapabileceği Ukrayna'yı yanında müttefik olarak görmek istemektedir. Ancak Ukrayna, Rusya ile olan tarihi birlikteliğini ve özellikle Sovyet mirasını reddetmekte, kültürlerinin birbiriyle uyuşmadığını iddia etmektedir. Aynı dine inanılması da herhangi bir etki yapmamaktadır. Öte yandan dil konusunda da Ukrayna, son yıllarda artan milliyetçilikle birlikte kendi diline daha çok sahip çıkmaktadır. Bir taraf ortak noktaların çokluğundan bahsederken diğer taraf bu ortak noktaları reddetmektedir. Bundan dolayıdır ki bu iki farklı kültürün çatışması kaçınılmaz olacaktır.

Avrasya'nın öneminin vurgulandığı ve bu coğrafyayı bir satranç tahtasına benzeten Brzezinski'nin Büyük Satranç Tahtası Tezi, çalışmada kullanılan bir diğer jeopolitik teori olmuştur. Avrasya bölgesinin ABD için önemine vurgu yapılan bu yaklaşım doğrultusunda, Ukrayna'nın ABD için önemi de açıkça ortaya

konulmaktadır. ABD'nin Ukrayna'da etkin olması Avrasya'yı ve dolaylı olarak Rusya'yı kontrolüne zemin sağlayacaktır. Bu anlayış doğrultusunda bakıldığında Rusya'nın Ukrayna'yı kontrol etme çabası anlaşılır olmaktadır. Putin liderliğinde eski ihtişamlı dönemine geri dönmek isteyen Rusya'nın, Avrasya'nın kontrolünü ABD'ye bırakmamak için bu denli bir savaşa girişecek cesareti göstermesi gayet normal karşılanmaktadır.

Avrasya'nın Rusya açısından önemini merkeze alan Alexander Dugin'in Yeni Avrasyacılık anlayışı ise Büyük Satranç Tahtası tezinin tam karşısında yer almakla birlikte Avrasya'nın Rusya açısından önemine vurgu yapmaktadır. Yeni Avrasyacılık, Ukrayna'nın sadece bir ulus devlet olarak değil, Rusya'nın jeopolitik güvenliğini sağlama ve Avrasya'da liderlik rolünü pekiştirme potansiyeline sahip bir coğrafi alan olarak görüldüğü anlayış olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik askeri müdahaleleri, siyasi anlamda uygulamış olduğu baskılar ve ekonomik yaptırımlar gibi politikaları, Yeni Avrasyacılık ideolojisinin bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Rusya'nın dış politikasını şekillendirmede etkili bir faktör olan Yeni Avrasyacılık anlayışı, Ukrayna'nın bölgesel bir güç mücadelesi içinde kullanılabilir bir savaş alanı olarak görülmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, Yeni Avrasyacılık anlayışının Rusya'nın jeopolitik hedeflerini anlamada ve değerlendirmede önemli bir çerçeve sunduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç itibariyle jeopolitik ve jeopolitik teoriler, uluslararası ilişkiler alanında yaşanan gelişmelerin açıklanmasında önemli bir dayanak teşkil etmektedir. Bu çalışmanın amacı da Rusya'nın Ukrayna politikalarını açıklamak için jeopolitik ve jeopolitik teorilerin başarılı bir sonuç çıkaracağını göstermektir. Yalnızca tarihsel anlamda Rusya'nın politikalarının anlaşılmasını değil, aynı zamanda bugün halen devam eden savaşın da geleceğinin kestirilmesinde fikir verecektir. Bu anlamda coğrafyanın siyaset üzerindeki etkisinin diğer faktörler arasında hala en etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- ABRAHAMSSON, C.** (2013). “On the Genealogy of Lebensraum”, **Geographica Helvetica**, 68(1), 37–44. <https://doi.org/10.5194/gh-68-37-2013>
- AGNEW, John.** (2002). “Global Political Geography Beyond Geopolitics.” **International Studies Review**, 2(1).
- AGNEW, John** (2003). **Geopolitics: re-visioning world politics**, 2. Baskı. Routledge.
- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali.** (2016). **Batı’da Siyasal Düşünceler**, 7. Baskı, İletişim Yayınları.
- AL JAZEERA.** (2023). **UEFA chief says ‘very hard’ to lift Russia ban until war ends.** <https://www.aljazeera.com/sports/2023/4/5/Uefa-Ceferin-Hard-to-Lift-Russia-Ban-Ukraine-War#:~:Text=Both%20UEFA%20and%20world%20football’s,Their%20competitions%20following%20the%20invasion>. (Erişim Tarihi: 16.04.2023)
- ALLISON, R. O. Y.** (2014). “Russian “deniable” intervention in Ukraine: how and why Russia broke the rules.” **International Affairs (Royal Institute of International Affairs)**, 90(6), 1255–1297. <http://www.jstor.org/stable/24538666>
- ARAS, İ.** (2017). “Avrupa Birliği’nin Kırım’ın İlhakına Bakışı: Rusya’ya Yönelik Yaptırımlar.” **Karadeniz Araştırmaları Merkezi**, 14(53), 29–50. <https://doi.org/10.12787/karam1158>
- ARBATOVA, Nadezhda** (2019) “Three Faces of Russia’s Neo-Eurasianism.” **Survival**, 61(6), 7-24.
- AREL, D.** (2005). “Is the Orange Revolution Fading?” **Current History**, 104(684), 325–330. <http://www.jstor.org/stable/45318676>
- ARI, T.** (2011). **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 9. Baskı. Mkm Yayıncılık.

- ARJAKOVSKY, A.** (2022). The Case of the 2019 Presidential Elections in Ukraine. 97–119. <http://www.jstor.org/stable/10.3998/mpub.11866503.8>
- ÅSLUND, Anders** (2018). “Russian policy on Donbas. In Kremlin Aggression in Ukraine” **Atlantic Council**. <http://www.jstor.org/stable/resrep16775.7>
- ÅSLUND, Anders, ve Michael McFaul** (2006). **Revolution in Orange: The Origins of Ukraine’s Democratic Breakthrough**. Carnegie Endowment for International Peace. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1mtz6gq>.
- ATAY, S. Ö.** (2016). “Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem.” **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 8(2), 144–155. <http://iibfdergi.aksaray.edu.tr>
- AYDIN, Filiz Tutku ve Fethi Kurtiy Şahin** (2019). “The politics of recognition of Crimean Tatar collective rights in the post-Soviet period: With special attention to the Russian annexation of Crimea.” **Communist and Post-Communist Studies**, 52(1), 39–50. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2019.02.003>
- BALCI, Aziz.** (2016). “Yeni Dünya Düzeninde Jeopolitiğin Değişen Konumu.” **Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10, 107-120.
- BAUMANN, Gabriele ve Moritz Junginger** (2017). “New ‘Borders’ in Eastern Europe: Ukraine since the Annexation of Crimea and the Outbreak of the Conflict in the Donbass.”. **Borders**. Konrad Adenauer Stiftung
- BBC.** (2014). **Putin: Russia helped Yanukovich to flee Ukraine**. <https://www.bbc.com/news/world-europe-29761799>. Erişim Tarihi: (08.04.2023)
- BBC.** (2019). **Ukraine election: Comedian Zelensky wins presidency by landslide**. <https://www.bbc.com/news/world-europe-48007487> Erişim Tarihi: (09.04.2023)

- BBC.** (2022). “Massive” drone attack on Black Sea Fleet - Russia. <https://www.bbc.com/news/world-europe-63437212>. Erişim Tarihi: (13.04.2023)
- BBC.** (2022). What are the sanctions on Russia and are they hurting its economy? <https://www.bbc.com/news/world-europe-60125659>. Erişim Tarihi: (13.04.2023)
- BBC.** (2023). Ukraine claims hundreds of Russians killed by missile attack. <https://www.bbc.com/news/world-europe-64142650>. Erişim Tarihi: (12.04.2023)
- BEBLER,** Anton. “Crimea and the Ukrainian-Russian Conflict.” In “*Frozen Conflicts*” in Europe, edited by Anton Bebler, 1st ed., 189–208. Verlag Barbara Budrich, 2015. <http://www.jstor.org/stable/j.ctvdf0bmg.22>.
- BECK,** Roland. Anette Kamps ve Elitza Mileva (2007). “Long-term growth prospects for the Russian economy.” *ECB Occasional Paper*, 58.
- BEISSINGER,** Mark (2013). “The Semblance of Democratic Revolution: Coalitions in Ukraine’s Orange Revolution.” *The American Political Science Review*, 107(3), 574–592. <http://www.jstor.org/stable/43654925>
- BENDLE,** M. F. (2014). “Putin’s Rasputin: Aleksandr Dugin and Neo-Eurasianism.” *Quadrant*, 58(9), 14–20
- BLOOMBERG.** (2010). Yanukovych Wins Ukraine’s Presidential Election. <https://www.oscepa.org/en/news-a-media/press-releases/press-2010/yanukovych-wins-ukraines-presidential-election>. Erişim Tarihi: (21.01.2023)
- BRAVO,** Işıl Bayar. (2005). “Tarihin Sonu, İlerleme ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme .” *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2).

- BRZEZINSKI**, Zbigniew (1997). “A Geostrategy for Eurasia.” **Foreign Affairs**, 76, 50.
- BRZEZINSKI**, Zbigniew (1997). **The Grand Chess Board: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives**. 2. Baskı, Basic Books.
- BUSYGINA**, Irina (2022). “The Rise of Eurasia and the Ukraine War.” **Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development**, 21, 182–91. <https://www.jstor.org/stable/48686707>.
- CANDAN**, Tolga ve Ozan Emin Halhallı (2022). “A Brief Analysis Of The Grain Corridor Agreement In Terms Of International Law.” **Ankara Barosu Dergisi**. <https://doi.org/10.30915/abd.1161930>
- CARTER**, Paul (2020). “Understanding Russia’s Interest in Conflict Zones.” **US Institute of Peace**. <http://www.jstor.org/stable/resrep25401>
- CEYLAN**, Şule. (2006). “Francis Fukuyama ve Tarihin Sonu Tezi.” **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5(10).
- CHESKIN**, Ammon (2017). “Russian soft power in Ukraine: A structural perspective.” **Communist and Post-Communist Studies**, 50(4), 277–287. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2017.09.001>
- CHOWDHURY**, Suban Kumar ve Abdullah Hel Kafi (2015). “The Heartland Theory of Sir Halford John Mackinder: Justification of Foreign Policy of the United States and Russia in Central Asia.” **Journal of Liberty and International Affairs**, 1(2), 330–336. www.e-jlia.com
- CHRISTENSEN**, Robert, Edward Rakhimkulov ve Charles Wise (2005). “The Ukrainian Orange Revolution brought more than a new president: What kind of democracy will the institutional changes bring?” **Communist and Post-Communist Studies**, 38(2), 207–230. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2005.03.006>

- CIRINCIONE**, Joseph, Mohamed Jawhar Hassan, Nurul Izzati Kamrulbahri, Abu Bakar Badruddin, ve Institute of Strategic and International Studies (2014). “The Crisis in Ukraine and Emerging Geo-Political Issues.” **Institute of Strategic and International Studies** <http://www.jstor.org/stable/resrep13572.3>.
- COHEN**, S.B. (2009). **Geopolitics: The geography of international relations**, 3. Baskı, Rowman&Littlefield.
- CSIS** (2022). **Democracy in Danger: The Russian Threat to Ukraine**. Center for Strategic and International Studies (CSIS), <http://www.jstor.org/stable/resrep39788>. Erişim Tarihi: (13.06.2023)
- DAVIES**, Julie-Ann (2008). “Clashing Civilisations or Conflicting Interests?”, **Geopolitics**, 13(4), 757-760, Doi: 10.1080/14650040802275701
- DESAI**, Bharat ve Balraj Sidhu (2014). “Crimean Declaration of Independence: A Challenge for International Law?” **Economic and Political Weekly**, 49(35), 23–25. <http://www.jstor.org/stable/24480487>
- DIUK**, Nadia (2014). “EUROMAIDAN: Ukraine’s Self-Organizing Revolution.” **World Affairs**, 176(6), 9–16. <http://www.jstor.org/stable/43555086>
- DODDS**, Klaus ve diğerleri (2016). “Introduction: Geopolitics and its critics.” **The Ashgate Research Companion to Critical Geopolitics**, 1–14. <https://doi.org/10.4324/9781315612874-8>
- DOROSHENKO**, Larissa (2022). **Electoral Campaigns, Media, and the New World of Digital Politics**, 1. Baskı, ABD: University of Michigan Press. <http://www.jstor.org/stable/10.3998/mpub.12013603.14>
- DÖNMEZ**, Hatice (2023). “Rusya-Ukrayna Savaşına Giden Süreç: ‘Avrasyacılık’ Anlayışı Çerçevesinden Bir İnceleme”. **International Journal of Politics and Security** 114(44). 131-135

- DUGIN, Alexander** (2014). **Eurasian Mission: An Introduction to Neo-Eurasianism**, Londra: Arktos. 19-20.
- DW** (2013). **Vilnius summit overshadowed by Ukrainian trade deal rejection**. <https://www.dw.com/en/vilnius-summit-overshadowed-by-ukrainian-trade-deal-rejection/a-17260699> Erişim Tarihi: (01.02.2023)
- DW** (2022). **Ukraine: Explosion damages Crimea bridge**. <https://www.dw.com/en/russia-ukraine-updates-explosion-damages-crimean-bridge/a-63376484>. Erişim Tarihi: (03.02.2023)
- EPRS.** (2023). **EU sanctions on Russia: Overview, impact, challenges**. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2023\)73936](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2023)73936) ⁶ European Parliament, Erişim Tarihi: (14.06.2023)
- EPRS.** (2023). **Russia's war on Ukraine: US sanctions**. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2023\)73935](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2023)73935) ⁸ European Parliament, Erişim Tarihi: (14.06.2023)
- EREKER, Fulya** (2018). "17. Yüzyıldan Günümüze Rusya'nın Karadeniz Politikası." **Rusya'nın Doğu Politikası**, 166-170
- EUROMAIDAN PRESS** (2017). **The Maidan beatings November 30, 2013: what we know and don't know**. <https://euromaidanpress.com/2017/12/04/the-maidan-beatings-november-30-2013-what-we-know-and-dont-know/>. Erişim Tarihi: (18.03.2023)
- FISCHER, Sabine.** (2022). "Peace Talks Between Russia and Ukraine: Mission Impossible." **Stiftung Wissenschaft und Politik**.
- FIX, Liana, ve Steven Keil** (2022). "NATO and Russia after the Invasion of Ukraine." **German Marshall Fund of the United States**. 2-10 <http://www.jstor.org/stable/resrep42862./resrep42862>
- FLINT, Colin.** (2006). **Introduction to Geopolitics**, 1. Baskı, ABD: Routledge.

- FORSBERG**, Tuomas, Regina Heller ve Reinhard Wolf (2014). "Status and emotions in Russian foreign policy." **Communist and Post-Communist Studies**, 47(3–4), 261–268. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2014.09.007>
- FRANCE24** (2023). **Fighting never stopped as Russia's Orthodox Christmas ceasefire ends.** <https://www.france24.com/en/europe/20230107-live-what-ceasefire-shells-fly-at-ukraine-front-despite-putin-s-truce>. Erişim Tarihi: (19.03.2023)
- FRANCES**, Sherrin (2017). "Maidan Library: The Emergence of a Protest Library within Ukraine's Revolution of Dignity." **Pacific Coast Philology**, 52(2), 314. <https://doi.org/10.5325/pacicoasphil.52.2.0314>
- FREDERICK**, Bryan, Samuel Charap, Scott Boston, Stephen J. Flanagan, Michael J. Mazarr, Jennifer D. P. Moroney, ve Karl P. Mueller (2022). "Pathways to Russian Escalation Against NATO from the Ukraine War." **RAND Corporation**, <http://www.jstor.org/stable/resrep42607>.
- FUKUYAMA**, Francis (1989). "The End of History?" **National Interest**. 16, 3-18
- GOBLE**, Paul (2016). "Russian national identity and the Ukrainian crisis." **Communist and Post-Communist Studies**, 49(1), 37–43. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2015.12.006>
- GRANIERI**, Ronald (2015). "What is Geopolitics and Why Does It Matter?" **Orbis**, 59(4), 491–504. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2015.08.003>
- GRANT**, T. D. (2015). "Annexation of Crimea." **The American Journal of International Law**, 109(1), 68–95. <https://doi.org/10.5305/amerjintlaw.109.1.0068>
- GRESSEL**, Gustav (2019). "Ukraine's Security And Judicial Reforms Under Zelensky." **European Council on Foreign Relations**. <http://www.jstor.org/stable/resrep21612>

- GÜNEŞ**, Ergin (2015). “Çin-Rusya İlişkilerindeki Asimetrik Denge Ve Amerika Birleşik Devletleri.” **A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 70(4), 483.
- HAGGMAN**, Bertil. (1998). “Rudolf Kjellén and modern Swedish geopolitics.” **Geopolitics**, 3(2), 98-103.
- HALL**, Stephen (2017). “Learning from past experience: Yanukovych’s implementation of authoritarianism after 2004.” **Journal of Eurasian Studies**, 8(2), 161–171. <https://doi.org/10.1016/j.euras.2017.04.001>
- HARAN**, Olexsiy, ve Petro Burkovsky (2015). “Ukraine after the Minsk Agreements.” **European Council on Foreign Relations**. <http://www.jstor.org/stable/resrep21660.5>.
- HÄRTEL**, André (2016). “Where Putin’s Russia Ends: ‘Novorossija’ and the Development of National Consciousness in Ukraine.” **Konrad Adenauer Stiftung**, <http://www.jstor.org/stable/resrep10102.10>.
- HERD**, Graeme ve Fotios Moustakis (2000). “Black Sea Geopolitics: Dilemmas, Obstacles & Prospects.” **Conflict Studies Research Centre**, 3(2), 223–226.
- HERWIG**, Holger (1999). Geopolitik: Haushofer, Hitler and Lebensraum. “*Journal of Strategic Studies*” 22(3), 219-221.
- HESLI**, Vicky (2006). “The Orange Revolution: 2004 presidential election(s) in Ukraine.” **Electoral Studies**, 25(1), 168–177. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2005.06.006>
- HEYWOOD**, A. (2011). **Küresel Siyaset**, 3. Baskı, Ankara: Adres Yayınları
- HOLMES**, James (2004). “Mahan, a “Place in the Sun,” and Germany’s Quest for Sea Power.” **Comparative Strategy**, 23(1), 27–61. <https://doi.org/10.1080/01495930490274490>

- HOLMILA**, Antero (2020). “Re-thinking Nicholas J. Spykman: from historical sociology to balance of power.” **International History Review**, 42(5), 951–966. <https://doi.org/10.1080/07075332.2019.1655469>
- HOSA**, Joanna ve Andrew Wilson (2019). “What Ukraine’s New Political Order Means For Its Future.” **European Council on Foreign Relations**. <http://www.jstor.org/stable/resrep21659>
- HUNTINGTON**, Samuel (1993). The Clash of Civilizations? **Foreign Affairs**, 72(3), 22–49. <https://doi.org/10.4324/9781003060963-50b>
- HUNTINGTON**, Samuel. (1996). **The Clash of Civilizations and The Remaking of World Order**. Simon&Schuster.
- İLHAN**, Suat (2002). “Jeopolitik Kavramı ve Unsurları.” **Avrasya Dosyası**, 8(4), 318–322.
- İŞCAN**, İsmail Hakkı (2004). “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları.” **Uluslararası İlişkiler**, 1(2), 47–79.
- ICC** (2015). “Risks of Renewed Military Conflict after Minsk II.” **International Crisis Group**. <http://www.jstor.org/stable/resrep31821>
- ICC** (2020). “Minsk Disagreements. In *Peace in Ukraine (II): (A New Approach to Disengagement)*.” **International Crisis Group**. <http://www.jstor.org/stable/resrep31271.5>
- IISD** (2022). **The Role of Technology Sanctions in Crippling Russia’s War Machine**. <https://www.iisd.org/articles/policy-analysis/technology-sanctions-russia-war>. Erişim Tarihi: (19.03.2023)
- IOM**. (2023). Ukraine Crisis: 1 Year of Response.
- IPU** (2007). **Elections in 2007**. http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2331_07.html Erişim Tarihi: (22.02.2023)

- ISMAILOV**, Eldar ve Vladimer Papava (2010). “The Heartland Theory and the Present-Day Geopolitical Structure of Central Eurasia.” **Rethinking Central Eurasia**, 2(2), 66–79.
- ISW** (2020). “Kremlin Escalates in Ukraine While Playing Peacemaker.” **Institute for the Study of War**. <http://www.jstor.org/stable/resrep24754>
- IWATA**, K. (2007). “Russia’s Security Policy since Putin’s Munich Speech at the 2007 Munich Security Conference.” **Hiroshima Peace Science**, 29, 71–86.
- JANELIŪNAS**, Tomas ve Linas Kojal (2019). “External forces and Russian foreign policy: Simulation of identity narratives inside Putin’s regime.” **International Journal: Canada’s Journal of Global Policy Analysis**, 74(2), 258–281. <https://doi.org/10.1177/0020702019854003>
- JASUTIS**, G. (2018). **Crimea: Between Annexation and Reunification**. Geneva Academy
- JENSEN**, Donald (2017). “Command, Control, Crime and the Minsk Peace Process.” **NATO Defense College**. <http://www.jstor.org/stable/resrep10291>
- JONES**, Sam (2022). “Global Demonstrations Against the Russian Invasion of Ukraine.” **Armed Conflict Location & Event Data Project**. <http://www.jstor.org/stable/resrep40337>
- KADDORAH**, Emad. (2022). “Türkiye and the Debate on Neutrality in the Ukraine War.” The Arab Center for Research and Policy Studies
- KAMIŃSKI**, Mariusz Antoni ve Zdzisław Śliwa (2023). “Poland’s Threat Assessment: Deepened, Not Changed.” **PRISM**, 10(2), 130–147. <https://www.jstor.org/stable/48718177>
- KARATNYCKY**, Adrian (2005). “Ukraine’s Orange Revolution.” **Foreign Affairs**, 84(2), 35–52. <https://doi.org/10.2307/20034274>

- KESKIN**, Mustafa (2016). “Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi.” **Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, 3(2), 45. <https://doi.org/10.16954/bacad.15518>
- KHMELKO**, Irina ve Yevgen Pereguda (2014). “An Anatomy of Mass Protests: The Orange Revolution and Euromaydan Compared.” **Communist and Post-Communist Studies**, 47(2), 227–236. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2014.04.013>
- KOLST**, Pal (2016). “Crimea vs. Donbas: How Putin Won Russian Nationalist Support and Lost it Again.” **Slavic Review**, 75(3), 702–725. <https://doi.org/10.5612/slavicreview.75.3.0702>
- KONAK**, Ali (2019). “Kırım’ın İlhakı İle Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri.” **Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi**, 4(8), 80–93. <https://dergipark.org.tr/pub/ijar/issue/47918/586404>
- KRAMER**, Daivid (2015). “The Ukraine Invasion: One Year Later.” **World Affairs**, 177(6), 9–16. <http://www.jstor.org/stable/43555264>
- KRASZYNSKA**, Svitlana ve Eric Martin (2017). “The Formality of Informal Civil Society: Ukraine’s EuroMaidan.” **Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations**, 28(1), 420–449. <http://www.jstor.org/stable/26160658>
- KRISTOF**, Ladis (1960). “The origins and evolution of geopolitics.” **Journal of Conflict Resolution**, 4(1), 15–51. <https://doi.org/10.1177/002200276000400103>
- KUIMOVA**, Alexandra ve Siemon Wezeman (2018). “Russia and Black Sea Security.” **SIPRI Background Paper**.
- KURT**, Selim. (2018) “Neo-Avrasyacı Perspektiften Rusya Federasyonu’nun Güvenlik Algısı”. **Güvenlik Stratejileri**, 14(28), 94-97.

- KUSA**, Iliya (2022). “Harbinger of a Global Shift A Perspective from Ukraine.” **Policy Perspectives**, 19(1), 7–12. <https://www.jstor.org/stable/48676292>
- KUSHNIR**, Ostap (2017). “Russian Geopolitical Advancements in the Black Sea Region: the Annexation of Crimea.” **Athenaeum Polskie Studia Politologiczne**, 56(4), 111–135. <https://doi.org/10.15804/athena.2017.56.07>
- KUZIO**, Taras (2010). “Nationalism, identity and civil society in Ukraine: Understanding the Orange Revolution.” **Communist and Post-Communist Studies**, 43(3), 285–296. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2010.07.001>
- KUZIO**, Taras (2010). “State-led violence in Ukraine’s 2004 elections and orange revolution.” **Communist and Post-Communist Studies**, 43(4), 383–395. <https://www.jstor.org/stable/48610304>
- KUZIO**, Taras (2010). “Understanding the Orange Revolution.” **Communist and Post-Communist Studies**, 43(3), 285–296. <https://www.jstor.org/stable/48609723>
- KUZIO**, Taras (2016). “Soviet and Russian anti-(Ukrainian) nationalism and re-Stalinization.” **Communist and Post-Communist Studies**, 49(1), 87–99. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2015.12.005>
- KUZIO**, Taras (2017). “Corruption, lobbying and the rule of law.” **Communist and Post-Communist Studies**, 50(1), 29–40. <https://www.jstor.org/stable/48609771>
- KUZIO**, Taras (2019). “Why Ukraine’s New President Zelensky will be Unable to Improve Relations with Russia.” **Federal Academy for Security Policy**. <http://www.jstor.org/stable/resrep22212>
- LAKOMY**, Miron (2016). “Conflict In Donbass as an Outcome of The Multilayered Rivalry.” **Politeja**, 45, 279–316. <http://www.jstor.org/stable/26213937>

- LANE**, Daivid (2008). “The Orange Revolution: ‘People’s Revolution’ or Revolutionary Coup?” **The British Journal of Politics and International Relations**, 10(4), 525–549. <https://doi.org/10.1111/j.1467-856x.2008.00343.x>
- LEFFLER**, Christian. (2023). **One Year of War in Ukraine Understanding what has happened and what needs to happen next.** <https://www.ceps.eu/ceps-publications/one-year-of-war-in-ukraine/> , Erişim Tarihi: (25.08.2023)
- LEVÁGGI**, Ariel Gonzalez ve Nicolas Albertoni (2022). “Latin America Reacts to the Russian Invasion of Ukraine.” **Consejo Argentino para las Relaciones Internacionales (CARI)**. <http://www.jstor.org/stable/resrep40028>
- LIBMAN**, Alexander (2022). “The Future of the Global Economy after the War in Ukraine.” **Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development**, 21, 148–159. <https://www.jstor.org/stable/48686704>
- LUND**, Aron. (2019). “From Cold War to Civil War: 75 Years of Russian-Syrian Relations.” **Swedish Institute of International Affairs (UI)**, 1–60. <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/ui-publications/2019/ui-paper-no.-7-2019.pdf>
- MA**, Zihui, Xinlei Pei, Yunfeng Yi, Yi Liu, ve Xiaotao Zhang (2019). “The Impact of the Ukraine Crisis on the Planning of Russian-European Natural Gas Pipeline Projects.” **Journal of Coastal Research**, 2019, 392–401. <https://www.jstor.org/stable/26864851>
- MACKINDER**, Halford. (1904). “The Geographical Pivot of History.” **The Geographical Journal**, 23(4).
- MACDUFFEE**, Megan, Richard Bonneau, Jonathan Nagler ve Joshua A. Tucker (2010). “Tweeting identity? Ukrainian, Russian, and #Euromaidan.” **Journal of Comparative Economics**, 44(1), 16-40
- MAHAN**, Alfred Thayer. (1889). *The Influence of Sea Power Upon History*, 1660–1783. <http://www.blackmask.com>

- MARPLES, David** (2022). **The War in Ukraine’s Donbas: Origins, Contexts, and the Future**, 1. Baskı, Central European University Press. <https://doi.org/10.7829/j.ctv26jp68t>.
- MATSABERIDZE, Daivid** (2015). “Russia vs. EU/US through Georgia and Ukraine.” **Connections**, 14(2), 77–86. <http://www.jstor.org/stable/26326399>
- MATSIYEVSKY, Yuriy** (2018). “Revolution without regime change: The evidence from the post-Euromaidan Ukraine.” **Communist and Post-Communist Studies**, 51(4), 349–359. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2018.11.001>
- MCFAUL, Michael ve Robert Person** (2022). “What Putin Fears Most.” **Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development**, 21, 28–39. <https://www.jstor.org/stable/48686694>
- MEILINGER, Phillip** (1995). “Proselytiser and prophet: Alexander P. de Seversky and American airpower.” **Journal of Strategic Studies**, 18(1), 7–35. <https://doi.org/10.1080/01402399508437578>
- MEINIG, Donald** (1956). “Heartland and Rimland in Eurasian History.” **The Western Political Quarterly**, 9(3), 553. <https://doi.org/10.2307/444454>
- MILLS, Claire.** (2023). **Sanctions against Russia**. House of Commons Library <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9481/> Erişim Tarihi: (14.09.2023)
- NBC NEWS** (2019). **Maidan massacre anniversary: Ukraine remembers bloody day of protests**. <https://www.nbcnews.com/news/world/maidan-massacre-anniversary-ukraine-remembers-bloody-day-protests-n973156>. Erişim Tarihi: (15.03.2023)
- NEUTZE, Jan, ve Adrian Karatnycky** (2007). “Overview of Corruption in Ukraine. Corruption, Democracy, and Investment in Ukraine.” **Atlantic Council** <http://www.jstor.org/stable/resrep03540.7>.

- NILSSON**, Carl Hvenmark (2016). “Is Minsk II Really Holding? In *Revisiting the Minsk II Agreement* (The Art and Statecraft of Russian-Brokered Cease-Fires).” **Center for Strategic and International Studies (CSIS)**. <http://www.jstor.org/stable/resrep23354.6>
- NUGRAHA**, Aryanta. (2018). “Neo-Eurasianism in Russian Foreign Policy: Echoes from the Past or Compromise with the Future?.” **Jurnal Global & Strategies**. 9. 95
- ÖZÇELİK**, Sezai (2016). “2. Soğuk Savaş ve Kırım’daki Jeo-Stratejik Gambit: Rusya’nın Stratejik Derinliği Bağlamında Kırım’ın işgali ve Kırım Tatarları.” 57–75.
- ÖZEY**, Ramazan (2017). **Jeopolitik Tanımlar, Teoriler ve Değişimler**. Pegem Akademi.
- ÖZEY**, Ramazan (2017). “MacKinder’in Heartland Teorisinin Düşündürdükleri.” **Marmara Coğrafya Dergisi**, 35, 95–95. <https://doi.org/10.14781/mcd.291163>
- PARK**, Yongmin (2022). “Russian Invasion of Ukraine and the Decline of the World Order.” **The Journal of East Asian Affairs**, 35(1), 135–165. <http://www.jstor.org/stable/45441317>
- PATRAHAU**, Irina, Michel Rademaker, Lucia van Geuns, Philip Geurts, ve Sarah Ojukwu (2022). “Implications of the Russian Invasion of Ukraine for Europe’s Energy Policy. The European Tank Storage Sector: 2050 and Beyond.” **Hague Centre for Strategic Studies**, 2022. <http://www.jstor.org/stable/resrep41402.5>.
- POLAT**, D. Ş. (2017). “NATO ve Rusya Federasyonu nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz.” **Siyasal Bilimler Dergisi**, 5(Özel Sayı), 51–66. <https://doi.org/10.14782/sbd.2017.56>
- RATZEL**, Friedrich (1897). “Studies in Political Areas: The Political Territory in Relation to Earth and Continent.” **The American Journal of Sociology**, 3(3)

RETAILLÉ, Denis (2000). “Geopolitics in history.” *Geopolitics*, 5(2), 35–51.
<https://doi.org/10.1080/14650040008407678>

REUTERS (2023). **Ukraine war, already with up to 354,000 casualties, likely to last past 2023 - U.S. documents.**
<https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-war-already-with-up-to-354000-casualties-likely-drag-us-documents-2023-04-12/>. Erişim Tarihi: (11.04.2023)

RFE. (2015). **First Victims Of Maidan Crackdown Remembered In Ukraine.**
<https://www.rferl.org/a/maidan-anniversary-first-deaths-nyhoyan-zhyzneuski/26807600.html> Erişim Tarihi:(12.04.2023)

ROBERTS, Kari (2017). “Understanding Putin: The politics of identity and geopolitics in Russian foreign policy discourse.” *International Journal: Canada’s Journal of Global Policy Analysis*, 72(1), 28–55.
<https://doi.org/10.1177/0020702017692609>

ROTARU, Vasile (2019). “‘Mimicking’ the West? Russia’s legitimization discourse from Georgia war to the annexation of Crimea.” *Communist and Post-Communist Studies*, 52(4), 311–321.
<https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2019.10.001>

RUTLAND, Peter (2016). “Geopolitics and the Roots of Putin’s Foreign Policy.” *Russian History*, 43(3–4), 425–436.

SAFRANCHUK, Ivan (2022). “Regional and Global Contexts – A Perspective from Russia.” *Policy Perspectives*, 19(1), 1–5. <https://www.jstor.org/stable/48676291>

SAKWA, Richard (2017). “U.S.-Russian Relations in the Trump Era.” *Insight Turkey*, 19(4), 13–28. <http://www.jstor.org/stable/26300554>

SAMOKHVALOV, Vsevolod (2021). **Three Factors in the Ukrainian Crisis.** University of Michigan Press.
<http://www.jstor.org/stable/10.3998/mpub.10202357.12>

- SARIKAYA**, Yalçın (2010). “Turuncuya Veda: Ukrayna’nın Kritik Seçimi.” **Karadeniz Araştırmaları**, 25, 1–10.
- SAYGIN**, Alkim (2016). “Ukrayna ve Turuncu Devrim Üzerine.” **Resma**, 3(2), 13–22.
- SECRIERU**, Stanislav, Sara Bazoobandi, Thomas Biersteker, Richard Connolly, Francesco Giumelli, Clara Portela, Peter Seeberg, ve Peter A.G. van Bergeijk (2015). “Have Eu Sanctions Changed Russia’s Behaviour In Ukraine? **European Union Institute for Security Studies (EUISS)**. <http://www.jstor.org/stable/resrep07074.8>.
- SEMPA**. Francis (2002). **Geopolitics: From the cold war to the 21st century**. ABD: Transaction Publishers.
- SENDEROV**, Valerii (2009) “Neo-Eurasianism: Realities, Dangers, Prospects.” **Russian Politics & Law**, 47:1, 27-30
- SERBEST**, M. (2017). “Tarihsel Süreçte Rus Avrasyacılığı: Klasik Avrasyacılıktan Neo-Avrasyacılığa.” **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 6(3), 285-307.
- SHEKHOVTSOV**, Anton. (2009). “Aleksandr Dugin's Neo-Eurasianism: The New Right à la Russe1”. **Religion Compass**. 3. 697-716.
- SHEVEL**, Oxana (2015). “The parliamentary elections in Ukraine, October 2014.” **Electoral Studies**, 39, 159–163. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2015.03.015>
- SHVEDA**, Yuriy ve Joung Ho Park (2016). “Ukraine’s revolution of dignity: The dynamics of Euromaidan.” **Journal of Eurasian Studies**, 7(1), 85–91. <https://doi.org/10.1016/j.euras.2015.10.007>
- SLOAN**, Geoffrey (2017). **Geopolitics, geography and strategic history**. *Geopolitics, Geography and Strategic History, 1. Baskı, Londra: Routledge*

SMITH, Keith (2010). “Russia-Europe Energy Relations”, **CSIS**,
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.172.2201&rep=rep1&type=pdf>

SMITH, Neil (2000) “Is a critical geopolitics possible? Foucault, class and the vision thing.” **Political Geography**, 19(3), 365-371.

SOLOMON, Adam Alexi (2006). “Changing Colors: Ukraine’s Orange Revolution.”
Harvard International Review, 27(4), 11–12.
<http://www.jstor.org/stable/42763046>

SPYKMAN, Nicholas J (1944), **The Geography of the Peace**, Harcourt Brace & Co, New York, 43.

TELLAL, Erel (2010). “Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu’nun Dış Politikası”
Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65(3), 190–191.
https://doi.org/10.1501/sbfder_0000002177

TEN BROEKE, Han, Alessandra Barrow, Patrick Willemsen, Rob de Wijk, Paul Sinning, Frank Bekkers, Laura Birkman, vd. (2022) . “Focus Area: The Russian Invasion of Ukraine.” **Annual Report 2022. Hague Centre for Strategic Studies**. <http://www.jstor.org/stable/resrep46997.5>.

TERZIAN, A. (2020). “Miscellaneous Causes and Political Implications of Ukraine’s Maidan Revolution: Theoretical Perspectives from the Literature.”
Journal of International Eastern European Studies, 2(1).

THE GUARDIAN (2013). **Ukrainian protesters flood Kiev after president pulls out of EU deal**. <https://www.theguardian.com/world/2013/nov/24/ukraine-protesters-yanukovich-aborts-eu-deal-russia>. Erişim Tarihi: (07.03.2023)

THE GUARDIAN (2013). **Vladimir Putin offers Ukraine financial incentives to stick with Russia**.
<https://www.theguardian.com/world/2013/dec/17/ukraine-russia-leaders-talks-kremlin-loan-deal>. Erişim Tarihi: (07.03.2023)

- THE GUARDIAN** (2023). **Ukraine rejects Putin’s 36-hour ceasefire for Orthodox Christmas.** <https://www.theguardian.com/world/2023/jan/05/putin-orders-36-hour-truce-in-ukraine-for-orthodox-christmas>. Erişim Tarihi: (18.04.2023)
- THE NEW YORK TIMES** (2019). **In First Meeting With Putin, Zelensky Plays to a Draw Despite a Bad Hand.** <https://www.nytimes.com/2019/12/09/world/europe/putin-zelensky-paris-ukraine.html>. Erişim Tarihi: (07.03.2023)
- THE STATE DUMA** (2019). **One history, one faith, one country: five years ago, the Crimea returned to Russia.** <http://duma.gov.ru/en/news/30069/>. Erişim Tarihi: (21.05.2023)
- TIME.** (2018) **The Maidan’s Last Stand: Ukraine’s Protesters Resist Police Crackdown.** <https://time.com/8128/kyiv-protests-maidan-europe-yanukovich/>. Erişim Tarihi: (11.03.2023)
- TORBAKOV, Igor** (2017). “Russia-Europe Relations in Historical Perspective.” **Insight Turkey**, 19(4), 69–84. <http://www.jstor.org/stable/26300558>
- TOUTHAIL, Gearóid Ó** (2005). **Critical Geopolitics**, Taylor and Francis e-Library, Londra.
- TOUTHAIL, ve Simon Dalby** ,(2002), **Rethinking of Geopolitics**, Routledge, Londra
- TREISMAN, Daniel** (2016). “Why Putin Took Crimea: The Gambler in the Kremlin.” **Foreign Affairs**, 95(3), 47–54. <http://www.jstor.org/stable/43946857>
- TUDOROIU, Theodor** (2007). “Rose, Orange, and Tulip: The failed post-Soviet revolutions.” **Communist and Post-Communist Studies**, 40(3), 315–342. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2007.06.005>

- TUNANDER**, Ola. (2001). “Swedish-German geopolitics for a new century: Rudolf Kjellén’s ‘The State as a Living Organism.’”, **Review of International Studies**, 27(03). <https://doi.org/10.1017/S026021050100451X>
- TURAN**, Bülent. (2015). “Fukuyama’nın Tarihin Sonu Tezi.” **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 21.
- TÜYSÜZOĞLU**, Göktürk (2011). “Ukrayna’da Turuncu Devrim’in Sonu.” **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**, 3.
- UBA**. (2022). *Annexation by the russian federation of kherson, zaporizhzhia, donetsk and luhansk oblasts is another gross violation of international law and is not recognized by the legal community. The uba urges the international community to take decisive actions.*
- UMLAND**, A. (2017). “Post-Soviet Neo-Eurasianism, the Putin System, and the Contemporary European Extreme Right.” **Perspectives on Politics**, 15(2), 465–476.
- ÜNALMIŞ**, Ahmet Nafiz ve Şafak Oğuz (2019). “Karadeniz’de Rusya-ABD Rekabeti ve Ukrayna Krizi.” **Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 5(7), 69–83. <https://doi.org/10.31765/karen.569063>
- VIOTTI**, P.R. vd. (2014). **Uluslararası ilişkiler ve dünya siyaseti**, 5. Baskı, Nobel Yayıncılık.
- WADEPHUL**, Johann David (2022). “The War against Ukraine and the World Order.” **Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development**, 21, 106–115. <https://www.jstor.org/stable/48686700>
- WEZEMAN**, Siemon ve Alexandra Kuimova (2018). “Ukraine And Black Sea Security.” **Stockholm International Peace Research Institute**. <http://www.jstor.org/stable/resrep24426>

- WILSON**, Andrew (2017). “Europe’s Unanswered ‘Eastern Question.’” **European Council on Foreign Relations**. <http://www.jstor.org/stable/resrep21630>
- WOOD**, Elizabeth (2016). **Roots of Russia’s War in Ukraine**. Columbia University Press <https://doi.org/10.7312/wood70453>.
- YALE** (2023). *Over 1,000 Companies Have Curtailed Operations in Russia—But Some Remain*. <https://Som.Yale.Edu/Story/2022/over-1000-companies-have-curtailed-operations-russia-some-remain>. Erişim Tarihi: (05.04.2023)
- YURTSEVER**, Bilge (2019). “AB-Rusya İlişkilerinde Enerjinin Çatışmacı Mi Birleştirici Mi Bir Rolü Var? **Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, 2(3), 42.
- ZIEGLER**, Charles (2014). “Russian-American relations: From Tsarism to Putin.” **International Politics**, 51(6), 671–692. <https://doi.org/10.1057/ip.2014.32>